

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра регіональних студій

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:
«Близькосхідна політика Китайської Народної Республіки
у ХХІ ст.: особливості та пріоритети»

Виконав студент 6 курсу, групи МКР-61,
спеціальності 291: «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,
освітньо-професійна програма: «Країнознавство»

Вознюк Ігор Миколайович

Керівник – кандидат історичних наук, професор,
Павлюк Віктор Володимирович

Рецензент – кандидат історичних наук, доцент,
Шаправський Сергій Анатолійович

м. Острог, 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ БЛИЗЬКОСХІДНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ.....	9
1.1. Політико-безпековий курс КНР щодо держав Близького Сходу.....	9
1.2. Концептуальні основи економіко-енергетичної політики КНР	25
<i>Висновки до 1 розділу.....</i>	<i>35</i>
РОЗДІЛ II ОСОБЛИВОСТІ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У РЕГІОНІ БЛИЗЬКОГО СХОДУ	36
2.1. Позиція Китаю щодо ізраїльсько-палестинського конфлікту	36
2.2. Роль Китайської Народної Республіки у сирійському конфлікті	45
2.3. Політика Китаю щодо іранської ядерної програми.....	55
<i>Висновки до 2 розділу.....</i>	<i>65</i>
РОЗДІЛ III СПІВПРАЦЯ МІЖ КИТАЙСЬКОЮ НАРОДНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ ТА ДЕРЖАВАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ В ЕКОНОМІКО-ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ	67
3.1. Співпраця між КНР і державами Близького Сходу в економічній сфері.....	68
3.2. Співпраця між Китаєм і державами Близького Сходу у сфері енергетики..	78
3.3. Реалізація ініціативи «Один пояс, один шлях» у регіоні	85
<i>Висновки до 3 розділу.....</i>	<i>92</i>
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	98
ДОДАТКИ	121

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна система міжнародних відносин перебуває у стані турбулентності, яка спричинена структурними трансформаціями системи. Основною причиною трансформаційних процесів є зміна конфігурації головних гравців та посилення відцентрових рухів. Так, після завершення біполярної системи було сформовано проміжну однополярну систему на чолі з США. На початку XXI ст. Китай, який перебував на етапі прискореного економічного зростання, почав виявляти претензії на отримання статусу регіонального лідера у Південно-Східній Азії, згодом у Східній Азії. Конкуренція за вплив на держави регіону вимагала від Пекіну збільшити свій економічний потенціал, щоб мати достатньо ресурсів конфронтації з Вашингтоном. Відповідно, задля забезпечення відповідних темпів економічного зростання необхідно було забезпечити енергетичну безпеку держави. Тому Китай, починаючи з кінця XX ст., є одним із найбільших імпортерів нафти та газу, до того ж рівень споживання енергії у державі продовжує зростати щороку на 5%-9%.

Близький Схід є одним із найбільш нестабільних регіонів у міжнародній системі. Це зумовлено рядом факторів: 1) це місце конкуренції великих держав, оскільки регіон має вигідне географічне положення на перетині шляхів сполучення між Європою, Африкою та Азією; 2) це перший за запасами нафти та газу регіон у світі – на нього припадає близько 55% доведених запасів; 3) розміщення на Близькому Сході трьох суперницьких релігійних напрямів – ісламу сунітського спрямування, ісламу шіїтського толку та юдаїзму. Комбінування цих трьох факторів призводить до виникнення серйозних викликів у сфері безпеки. Держави Близького Сходу є основними постачальниками нафти до Китаю та забезпечують майже 50% від усіх потреб в імпорті КНР. Через це регіон є пріоритетним напрямом для китайської зовнішньої політики, що виявляється у розвитку політичного та економічного діалогу. Також Близький Схід, зважаючи на своє географічне розташування на маршруті між Китаєм та

Європою, займає центральну позицію у реалізації інфраструктурного проекту «Один пояс, один шлях». Тому КНР проявляє особливу активність щодо розвитку відносин із державами регіону та бере активну участь у політичній та безпековій сферах міжнародних відносин. Китай, один із небагатьох акторів міжнародної системи, який зміг вибудувати систему взаємовигідних та близьких відносин із регіональними державами, що конкурують між собою, у форматі Пекін–Тель-Авів–Рамалла і Пекін–Ер-Ріяд–Тегеран.

Китай, починаючи з XXI ст. намагається розширювати свій вплив у регіоні, використовуючи економічні інструменти впливу. Тільки після проголошенням Бараком Обамою стратегічного курсу США «Повернення до Азії», у ході якого, головний акцент зовнішньої політики Вашингтону змістився з Близького Сходу на Азійсько-Тихоокеанський регіон, що спричинило утворення вакууму лідерства на Близькому Сході, який спробував зайняти Китай.

Рівень зацікавленості КНР державами Близького Сходу постійно зростає, що дозволяє припускати, що цей регіон є одним із пріоритетних напрямів політики для Пекіну. Але при цьому Китай має подолати низку викликів, щоб і далі розвивати цю співпрацю.

Питання дослідження є актуальним для України, оскільки Близький Схід та Китай є значними торговельними партнерами Києва. Досліджуючи розвиток відносин між сторонами, Україна може переймати досвід задля поглиблення відносин із цими партнерами. До того, актуальним питанням для Києва є залучення інвестицій в економіку державу, тому цінним є арабських держав, які є одними із найбільших реципієнтів китайських інвестицій.

Метою дослідження є комплексний аналіз процесу трансформації політики КНР щодо держав Близького Сходу у XXI ст.

Завдання дослідження:

- Виокремити концептуальні засади розвитку відносин КНР з країнами Близького Сходу;
- проаналізувати політику КНР у політичній та безпековій сфері

стосовно держав регіону;

– дослідити особливості безпекової співпраці та впливу КНР на вирішення конфліктів у регіоні;

– розглянути розвиток відносин між сторонами у сфері економіки та енергетики на двосторонньому рівні та в рамках міжнародних ініціатив.

Об’єкт дослідження – зовнішня політика Китаю.

Предмет дослідження – трансформація політики КНР щодо держав Близького Сходу у XXI ст.

Хронологічні рамки обмежуються 2000-2021 рр., однак у дослідженні спостерігаються історичні екскурси за межі цих рамок задля кращого дослідження політики КНР.

Географічні рамки охоплюють Китай та регіон Близького Сходу, до якого входять такі держави: Арабська Республіка Єгипет, Держава Ізраїль, Держава Катар, Держава Кувейт, Йорданське Хашимітське Королівство, Королівство Бахрейн, Королівство Саудівська Аравія, Ліванська Республіка, Об’єднані Арабські Емірати, Республіка Ємен, Республіка Ірак, Сирійська Арабська Республіка та Султанат Оман. З огляду на активність політику Китаю щодо окремих держав регіону, їм у дослідженні приділено більше уваги.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Методологія дослідження базується на загальнонаукових та спеціальних наукових методах: описовому, аналізу та синтезу, логічному. Окрім того, активно використовуються методи контент-аналізу та івент-аналізу, індукції та дедукції, конструктивний, органічної єдності теорії та практик, історичний та системний. Методи контент-аналізу використано при аналізі концептуальних документів КНР. Відповідно, методи івент-аналіз, органічної єдності теорії та практики та історичний метод були використані при дослідженні промов Голів КНР та урядовців та при дослідженні впливу візитів на політику. Описовий, історичний методи, а також індукція та дедукція використані при дослідженні взаємодії між КНР та державами регіону у сферах безпеки, політики, економіки та енергетики.

Джерельна база дослідження є достатньою для виконання завдань наукової роботи. Її формують:

– Нормативно-правові акти КНР у сфері безпеки та зовнішньої політики: Білі книги з національної безпеки 2000 р., 2002 р., 2004 р., 2006 р., 2008 р., 2010 р., 2013 р., 2015 р. 2019 р. та «Документ про арабську політику Китаю» 2016 р., що допомагають проаналізувати деклароване місце держав Близького Сходу у зовнішній політиці Китаю.

– Нормативно-правові акти Китаю у сфері економіки, що сприяють виокремленню пріоритетів Пекіна на Близькому Сході у цій сфері: Білі книги «Енергетика Китаю: умови та політика» 2007 р., «Зовнішня торгівля КНР» 2011 р., та «Зовнішня економічна допомога КНР» 2014 р., «Право на розвиток: філософія, практика та внесок Китаю» 2016 р., «Енергетика у нову еру Китаю» 2020 р. та документи про реалізацію ініціативи «Один пояс, один шлях» (Біла книга «Бачення та дії щодо спільного будівництва економічного поясу Шовкового шляху та Морського шовкового шляху 21-го століття» (2015 р.) та Біла книга «Бачення морського співробітництва в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» (2017 р.)).

– Стенограми промов Голів КНР про їхнє бачення концептуальних ідей зовнішньої та внутрішньої політики Китаю на період правління («теорія гармонійного світу» Ху Цзіньтао, «китайська мрія» Сі Цзіньпіна) сприяють аналізу змін зовнішньої політики Китаю залежно від особи Голови держави.

– Стенограми промов китайських урядовців у міжнародних організаціях та резолюції ООН, що сприяють дослідженню позицій КНР щодо регіональних конфліктів та інших викликів безпеці.

– Інформаційні портали Міністерств закордонних справ КНР та держав регіону, що публікують звіти про іноземні візити Голів Китаю у регіон та надають аналіз стану двосторонніх відносин, що допомагає виокремити практичні аспекти реалізації КНР засад політики щодо Близького Сходу.

Аналіз стану наукової розробки. Тема близькосхідної КНР є достатньо

актуальною серед вітчизняних науковців, зокрема Є. Гуцало досліджував активізацію Китаю у регіоні в контексті можливих викликів для України [77; 76]. О. Пархомчук та М. Кононенко здійснили аналіз зовнішньополітичної стратегії КНР у Перській затоці [80]. О. Волович описав енергетичні аспекти близькосхідної політики КНР [73]. Отже, в українських дослідженнях відсутній комплексний підхід до політики КНР у регіоні, натомість присутній акцент на певних сферах або субрегіонах. Також недостатня увага приділена вивченню позиції Китаю щодо конфліктів на Близькому Сході.

Серед іноземних дослідників варто виокремити роботи К.-Х. Вонга [74], Е. Грачикова [75], С. Лузянина [79], які проаналізували засади зовнішньої політики КНР загалом і щодо держав Близького Сходу зокрема. Позицію Китаю щодо конфліктів у регіоні досліджували Г. Бартон [103], К. Лонс [88], К. Замбеліс [90], Дж. Кафієро [102], Дж. Калабразе [109], Дж. Гарвер [110]. Питання економічних інтересів КНР у регіоні досліджено у працях Е. Дорона [95], Дж. Янпіна [100] та С. Гарольда [127]. Науковий інтерес до реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях» проявляли Б. Зогг [86] та Д. Чен [93].

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що вперше здійснено комплексний аналіз нормативно-правових актів КНР та, на основі аналізу, виокремлено місце Близького Сходу у цих документах. Також у дослідженні вперше простежено практичну реалізацію задекларованих принципів зовнішньої політики Китаю у регіоні. Окрім того, через залучення нових джерел (Білі книги з національної та енергетичної безпеки) вперше було простежено зростання впливу КНР на Близькому Сході, що підтверджено концептуальними документами, що стосуються зовнішньої політики Китаю.

Апробація результатів дослідження. Проміжні результати наукового дослідження були апробовані на XXVI науковій викладацько-студентській конференції «Дні Науки» (м. Острог, 11-14 травня 2021 р.) у секції «Актуальні проблеми країнознавчих досліджень» доповіддю з темою «Місце Ірану в ініціативі Китаю «Один пояс, один шлях»», про що зазначено у програмі конференції (ст. 54) та у Студентських наукових записках Національного

університету «Острозька академія» серія «Країнознавство і міжнародний туризм» (м. Острог, 2021 р.) з опублікованою статтею «Концептуальні основи економіко-енергетичної політики Китайської Народної Республіки щодо держав Близького Сходу» (ст. 57-65), представленою на XI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Міжнародні відносини та туризм: сучасність та ретроспектива» (м. Острог, 28 жовтня 2021 р.).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота будується відповідно до мети та завдань дослідження. Вона містить вступ, 3 розділи, кожен з яких завершується висновком, та загальний висновок. У першому розділі проаналізовано концептуальні документи, що визначають політику КНР щодо держав Близького Сходу у сферах безпеки та економіки. У другому розділі досліджено роль Китаю у вирішенні та врегулюванні конфліктів, що впливають на середовище безпеки у регіоні. У третьому розділі схарактеризовано розвиток співробітництва між державою та регіоном у сфері економіки й енергетики та досліджено роль Близького Сходу в ініціативі КНР «Один пояс, один шлях». У кінці роботи подано список використаних джерел та літератури, а також додатки. Загальний обсяг дослідження – 125 сторінок, з них основного тексту – 96 сторінок.

РОЗДІЛ І КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ БЛИЗЬКОСХІДНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У ХХІ СТОЛІТТІ

1.1. Політико-безпековий курс КНР щодо держав Близького Сходу

Досліджуючи концептуальні основи безпекової політики КНР щодо держав Близького Сходу, варто розглядати зовнішню політику Китаю в цілому, як великої держави та цивілізації. Зовнішня політика КНР на відміну від практики західних держав формується на основі дипломатичних стратегій, які своєю чергою ґрунтуються на загальній стратегії. Протягом тисячоліть китайські держави та царства будували свою політику на одній геостратегії – «влада Суші» [141]. Вона передбачала, що у відносинах із зовнішнім світом Китай робить ставку на прикордонні держави, тобто Китай розвивався, як ізольована держава. Західні держави (найбільше Великобританія) намагалися відкрити Піднебесну для світу, однак їх зусилля не мали успіху, і загальний характер геостратегії під зовнішніми впливами не був змінений [1].

Зовнішня політика Китайської Народної Республіки з моменту її встановлення та до сучасності також ґрунтувалася на принципах конфуціанського мислення та тисячолітніх ідеях разом з тим інкорпорує ідеї лівого спрямування [115]. Періоди змін у стратегії зовнішньої політики КНР можна поділити на два великі етапи: з моменту встановлення комуністичного уряду в Китаї та до 3-го пленуму ЦК КПК у 1978 р. та, відповідно від цього пленуму і до нашого часу. Такий поділ на етапи пов'язаний із лідерством Ден Сяопіна, який взяв курс на реформування державної моделі управління, що мало позитивний вплив на економічний розвиток і сприяло виходу КНР на міжнародну арену. Також це вплинуло на формування власної незалежної

зовнішньої політики на основі тисячолітніх традицій та уявлень про роль китайської цивілізації у світі [140].

В епоху Ден Сяопіна «стратегія укладення союзів» у зовнішній політиці була замінена на «стратегію неприєднання до союзів». Основою такої політики було прагнення Пекіну поступово накопичувати сили (воєнну та економічну міць) без відкритої конфронтації з іншими державами [113]. Впродовж тридцяти років зовнішню політику КНР можна було схарактеризувати, як дипломатичну стратегію «замкнутися в собі і нічим себе не виявляти» [122]. Ця стратегія домінувала до кінця 2000-х рр. У цей період зовнішню політику Китайської Народної Республіки можна розділити на кілька періодів: 1978-1988 рр. (дипломатія «миру і розвитку»), 1989-1994 рр. (стратегія «привернути до себе», як реакція на міжнародну ізоляцію Китаю через події 4 червня 1989 року на площі Тяньаньмень), 1995-2008 рр. (дипломатія «партнерських відносин») [1].

У кінці правління Голови КНР Ху Цзіньтао китайська зовнішня політика трансформувалася із «стратегії неприєднання до союзів» на «стратегію глобальної держави з глобальними цінностями» [1]. Після приходу до влади у Китаї Сі Цзіньпіна у 2013 р. було активізовано політику розширення впливу Китаю та вносить у неї корективи. Пекін генерує ініціативи глобального рівня щодо формування нового міжнародного порядку, який би базувався на китайських традиційних цінностях, які пропонуються в якості глобальних [79]. У період реалізації «стратегії глобальної держави» китайські лідери висунули ідеї, які мають назви «гармонійний світ» (основа політичного курсу Ху Цзіньтао), «китайська мрія» (курс Сі Цзіньпіна), «нова модель взаємовідносин великих держав», «перспектива доброчесності та вигоди», розпочинається реалізація проекту «Один пояс, один шлях» [2]. Відповідно, політико-безпековий курс Китаю щодо Близького Сходу органічно витікає з цих концепцій та стратегій.

Лідери КНР розбудовують стратегічний курс Китаю на міжнародній арені на базі стародавньої китайської концепції «Тянші (Tianxia)». В її основу покладено модель «сюзерен-васал»: «все під Піднебесною» [136]. Це типовий

синоцентричний погляд на систему міжнародних відносин, який передбачає ієрархічну систему відносин між Китаєм («Піднебесна») та «варварськими племенами», які його оточують. Проникнення Китаю на території «варварів» відбувається через добровільне прийняття китайського економічного, культурного, політичного впливу [136]. Сучасна міжнародна система, що базується на вестфальських принципах міжнародних відносин, унеможливорює реалізацію цієї конфуціанської концепції Китаєм. Проте китайський політикун намагається втілювати елементи ідеї «Тянші» на практиці. Найкращим прикладом реалізації концепції «Тянші» на міжнародній арені, що прямо стосується до політики Китаю стосовно Близького Сходу, є ініціатива «Один пояс, один шлях» [130].

Досліджуючи концептуальні засади політико-безпекового курсу Китаю щодо держав Близького Сходу варто також розглянути принципи, що лежать в основі усієї зовнішньополітичної діяльності Пекіну. Давні позиції та ідеї зовнішньої політики Китаю виражені в п'яти принципах мирного співіснування: взаємна повага до суверенітету та територіальної цілісності, взаємний ненапад, невтручання у внутрішні справи один одного, рівність і взаємна вигода, а також мирне співіснування [33]. Вперше ці принципи були оприлюднені у 1954 р. Мао Цзедунем. Ціллю їх оголошення було переконати сусідні держави, що Китай не буде втручатися у їхні внутрішні справи. У 1982 р. ці принципи були закріплені офіційно на рівні Конституції КНР, і з того часу вони становлять основу зовнішньої політики [4].

Розбудова зовнішньополітичної діяльності на основі цих принципів налічує майже 70 років, проте кожен новий Голова КНР, підтверджує важливість цих принципів у зовнішній політиці. Дослідивши промови китайських лідерів перед народом Китаю, можна дійти висновку, що ці принципи стоять на одному на одному рівні з думками Мао Цзедуна, теоріями Ден Сяопіна та іншими важливими концептами китайського комуністичного бачення світу [58].

Проте пацифістський характер принципів не означають, що зовнішня політика Китаю є суто ідеалістичною. Найчастіше вони відповідають потребам

китайських локальних стратегій. Протидія втручанню великих держав у внутрішню політику, захист суверенітету і рівності між державами не тільки позитивно впливає на імідж КНР у регіонах Близького Сходу, Африки та Латинської Америки, а й дозволяє репрезентувати національні інтереси Китаю в регіонах, в які Пекін не бажає втручатися або ж не має достатньої сили. Віддаленість регіону позитивно впливає на здатність офіційного Пекіну узгоджувати риторику принципів з національними інтересами [33].

Практична реалізація принципів викликає дискусії, проте у дослідженні зроблена спроба простежити наскільки вони дієві на практиці, а саме на прикладі реалізації відносин Китаю з державами Близького Сходу. Також варто зазначити, що зовнішньополітична діяльність на основі цих принципів не відповідає засадам концепції «Тянші». Однак, розбудова політики на основі п'яти принципів мирного співіснування сприяла зміцненню позицій Китаю на міжнародній арені, що своєю чергою допомогло перейти до реалізації давніх ідей [74].

Аналізуючи документи, що визначають політику КНР щодо Близького Сходу у сфері безпеки, варто враховувати, що китайські нормативно-правові акти щодо зовнішньої політики мають специфічний характер на відміну від схожих актів західних держав або тих держав, які наслідують західний зразок державного управління та регулювання [25]. Китайське зовнішньополітичне відомство – Міністерство закордонних справ КНР – не публікує стратегій або концепцій діяльності держави на міжнародній арені. Натомість Держрада КНР що два роки оприлюднює Білі книги з національної безпеки, у яких зазначаються основні ризики та виклики для Китаю та перераховуються досягнення зовнішньої політики [165].

Специфічною рисою зовнішньої політики Китаю є символізм, закладений конфуціанським світоглядом. Тому про важливість розвитку відносин з певною державою свідчить частота, тривалість та рівень офіційних візитів до неї вищих посадових осіб Китаю. Окрім того, символізм простежується у концептуальних

документах. Порядок згадування серед переліку держав і регіонів показує пріоритетність цих акторів для КНР [181].

З початку XXI ст. у китайському партійному керівництві відбулося дві зміни поколінь лідерів. Тому, у роботі буде враховуватися бачення на Близький Схід таких Голов КНР: Цзян Цземіня (27 березня 1993 р. – 15 березня 2003 р.), Ху Цзіньтао (15 березня 2003 р. – 14 березня 2013 р.) та Сі Цзіньпіна (14 березня 2013 р. – і далі) [156]. Зважаючи на однопартійну модель державного правління КНР, зовнішня політика є більш сталою, оскільки лідери держави слідують єдиному курсу Комуністичної партії Китаю [156].

У сфері зовнішньої політики Цзян Цземінь не сформулював власну концептуальну ідею. Він продовжив втілювати політику мирного розвитку, що була запропонована Ден Сяопіном у 1984 р. Зазначена ідея в першу чергу концентрувалася на економічних питаннях і її реалізація допомагала забезпечити Китаю стабільне міжнародне середовище. Таким чином, ця модель зовнішньої політики слугувала втіленню економічних потреб держави. Країни Близького Сходу були важливими для Китаю з точки зору забезпечення безперебійного постачання енергоносіїв, насамперед нафти, що дозволяло економіці КНР стабільно розвиватися [94].

На початку 2000-х років відбулися кардинальні зміни у зовнішній політиці Китаю стосовно регіону Близького Сходу. Однією з причиною активізації дій КНР на міжнародній арені стало приєднання Китаю до Світової організації торгівлі у грудні 2001 р. [8]. Це сприяло зрощенню економічних, політичних та безпекових інтересів Китаю, що відбилась на характері та практиці зовнішньої політики.

Виявом зростання інтересу Китаю до Близького Сходу став шестиденний візит Голови КНР до Ізраїлю у квітні 2000 р. Це був перший візит китайського лідера до Держави Ізраїль. Під час двосторонніх зустрічей сторони домовилися про продаж Китаю систем раннього попередження ракетної атаки Phalcon [168]. Також сторони домовилися про співпрацю у сфері економіки, технологій та сільського господарства. Під час спільної пресконференції з Президентом

Ізраїлю Езером Вейцманом, Голова КНР Цзян Цземінь заявив, що Китай хоче грати більш помітну роль у мирному процесі на Близькому Сході [19]. Це свідчить, що Пекін змінив своє ставлення до регіону і прагнув відігравати більш помітне значення у близькосхідній політичній ситуації.

Впродовж головування Цзян Цземіна у КНР було оприлюднено дві Білі книги з національної безпеки 2000 та 2002 рр. відповідно [54; 55]. У цих документах перераховуються успіхи китайської дипломатії у сфері зовнішніх відносин та політики безпеки та лише частково закладаються орієнтири для розвитку політики на найближчі два роки. Важливість Білих книг полягає у тому, що вони допомагають зрозуміти загальні тенденції китайської зовнішньої політики та оцінити рівень інтересу Китаю до регіону Близького Сходу.

У Білій книзі з національної безпеки 2000 р. задекларовано стратегічну мету Китаю сприяти миру і розвитку у світі. З документа зрозуміло, що найважливішим регіоном для КНР залишається Азійсько-Тихоокеанський, а саме Східна Азія (12 разів згадується у нормативно-правовому акті). Щодо регіону Близького Сходу, то прямі згадки про нього у Білій книзі відсутні. Проте у розділі, де оцінюється військова співпраця Китаю з державами інших регіонів, згадується Західна Азія (китайський відповідник терміну Близький Схід), зокрема зазначається, що Китай ще більше зміцнив свої військові відносини з країнами Західної Азії, Африки, Латинської Америки та Океанії, а також країнами Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав [54]. Отже, КНР високо оцінював свої відносини з близькосхідними державами та був зацікавлений у їх розвитку. Також факт того, що Західна Азія згадується першою у переліку регіонів свідчить про першочергову важливість для Китаю.

У Білій книзі 2000-го р. також зазначалося, що Китай, вірний принципам ООН. Там стверджено, що Китай бере активну участь у миротворчій діяльності ООН. Також зазначено, що КНР надіслала 522 військових спостерігачів, офіцерів зв'язку або радників і 800 осіб двома групами з інженерних підрозділів до миротворчих операцій ООН, включаючи ... Ірако-кувейтську спостережну місію Організації Об'єднаних Націй (UNIKOM) [54]. З одного боку, цей факт

підтвердив бажання Китаю бути більше залученим у міжнародні відносини через механізми ООН, а з іншого боку, це засвідчило зацікавлення Китаю у підтримці стабільності Близького Сходу для потенційного поширення китайського впливу у регіон [29].

Основною темою Білої книги з національної безпеки 2002 р. також залишився «мир заради розвитку» [55]. Окрім цього, у документі робився акцент на важливості стабільності міжнародної економічної системи. Китаю був зацікавлений у цьому через необхідність забезпечити свої економічні контакти закордоном задля продовження росту макроекономічних показників держави. У документі далі фігурує термін Західна Азія. Зокрема стверджується, що Китай продовжує надавати низці країн, що розвиваються, допомогу в навчанні персоналу, оснащенні, матеріально-технічному забезпеченні та медичній допомозі, і буде прагнути розширити сферу контактів у майбутньому. Зазначається, що держава також активізувала свої зусилля для контактів з країнами Західної Азії та Африки, а також підтримувала військові контакти з країнами Латинської Америки [55]. Отже, у період головування Цзян Цземіня основоположною сферою для Китаю було військове співробітництво. Про значення регіону для Пекіна свідчить розміщення його у переліку пріоритетних партнерів Китаю у сфері безпеки одразу після географічно близьких регіонів: «Китайські військові делегації різного рівня здійснили успішні військові візити на запрошення до багатьох країн Північно-Східної, Південно-Східної, Південної та Західної Азії» [55].

У квітні 2002 року Цзян Цземінь здійснив державний візит до Ісламської Республіки Іран. Це був перший візит китайського лідера до країни після ісламської революції 1979 р. [32]. Під час зустрічі Голови КНР з Президентом Ірану Мохаммадом Хатамі сторони обговорили питання двосторонніх відносин та найбільш важливі міжнародні проблеми. Іранський лідер закликав Китай, постійного члена Ради Безпеки ООН, сприяти припиненню бойових операцій ізраїльських військ на палестинських територіях [32]. За словами Цзян Цземіня, Пекін виступає за неухильне дотримання резолюцій ООН, які закликають до

виведення ізраїльської армії з території Західного берега ріки Йордан. Це є виявом практичного застосування Китаєм принципу зовнішньої політики про мирне співіснування, згідно з яким КНР намагається підтримувати мирні відносини зі сторонами конфлікту [33].

Про бажання КНР зміцнювати відносини з іншими країнами регіону свідчить ряд візитів Цзян Цземіня. Після візиту до Ізраїлю китайський лідер відвідав Єгипет та Палестинську Автономію [70]. Це є виявом прагматичного підходу Китаю у розвитку відносин з регіональними акторами, згідно з яким Пекін намагається розвивати якомога ширшу мережу контактів задля збереження і розширення свого впливу.

У 2002 р. було запроваджено посаду Спеціального представника Китаю на Близькому Сході, що засвідчило зростання інтересу Китаю до регіону. Першим цю посаду обійняв Ван Шицзе. Він заявив, що основним його завданням є проводити обговорення та підтримувати тісні контакти з усіма сторонами на Близькому Сході, а також з міжнародною спільнотою, щоб спробувати знайти найкращий спосіб розв'язання близькосхідних конфліктів і зробити активний внесок у мирний процес [59]. Таким чином Китай намагався закріпити за собою роль медіатора на Близькому Сході.

У 2003 році у Китаю Головою КНР став Ху Цзіньтао. Він сформулював своє бачення зовнішньої політики у теорії «гармонійного світу». Згідно з нею «у сфері політики потрібна взаємна повага, рівноправні консультації, щоб спільно просувати вперед процес демократизації міжнародних відносин» [2]. Іншою концептуальною ідеєю, яка лягла в основу зовнішньої політики Китаю була теорія «спільного розвитку». У ній зазначалося, що немає однорозмірного, єдиного шляху й моделі розвитку, як і немає незмінного шляху й моделі розвитку, тому державам необхідно адаптуватися до нових змін у внутрішній і міжнародній обставинах [3]. Практичне втілення цих ідей проявлялося у підтримці Китаєм взаємодії з державами регіону незалежно від характеру політичних режимів або форми правління. Першочерговим завданням КНР було забезпечити власну енергетичну безпеку, щоб гарантувати економічне

зростання. Отже, Китай дотримувався принципу невтручання у внутрішні справи держав та їхній суверенітет. Позиція КНР різко контрастує з політикою США, які активно втручалися у внутрішньополітичну ситуацію близькосхідних держав задля подальшої демократизації світу (наприклад, військова операція НАТО в Іраку 2003 р.) [108].

За період головування Ху Цзіньтао було опубліковано низку документів, які стосуються сфери зовнішньої політики: Білі книги з національної безпеки 2004, 2006, 2008 та 2010 рр. [50; 51; 52; 53]. У Білій книзі з національної безпеки 2004 р. було відображено реакцію Китаю на загострення безпекової ситуації на Близькому Сході [50]. Зокрема, у розділі «Сучасний стан міжнародних відносин», регіон згадується у контексті американської війни проти міжнародного тероризму. Відзначено, що війна в Іраку мала далекосяжний вплив на міжнародну та регіональну безпеку [50]. Китайська влада масштабує вплив конфлікту не лише на сам регіон, але й на загальносвітову безпеку, що свідчить про готовність реагувати на виклики, спричинені конфліктом. У Білій книзі 2004 р. продемонстровано обмеженість можливостей впливу китайської дипломатії в на Близькому Сході. Зокрема у розділі «Стратегічні консультації та діалог» акцентується увага на консультаціях Китайської Народної Республіки з Російською Федерацією: «У 2003 році Китай і Росія провели ряд консультацій на рівні віцеміністрів закордонних справ з питань Іраку та Близького Сходу» [50]. Ця позиція є свідченням невпевненості Пекіна у своїх можливостях впливати на регіон. Також вона демонструє бажання сформувати спільної протидію планам США на Близькому Сході та підтверджує слідування принципу про спільне розв'язання міжнародних проблем заради миру та розвитку і побудови гармонійного світу.

У Білій книзі з національної безпеки 2006 р. продемонстровано зростання залученості Китаю у Близький Схід. Регіон згадується у контексті безпекової ситуації у світі: зазначено, що Ірак та Афганістан продовжують стикатися з турбулентністю. Підтверджується нестабільна безпекова ситуація на Близькому Сході, що проявляється у відсутності врегулювання іранської ядерної проблеми

[51]. Отже, Китай розглядає нестабільність міжнародної ситуації у Передній Азії, як чинник безпосереднього впливу на національну безпеку, насамперед в енергетичній сфері. Окрім того, виокремлено дві основні проблеми: відновлення стабільності Іраку та іранська ядерна програма. Це свідчить, що ці аспекти є найбільш важливими для Китаю в регіоні.

У Білій книзі 2006 р. описано досягнення у військовій співпраці Пекіну з деякими державами регіону. У документі зазначено, що медичні частини Народної збройної поліції Китаю брали участь у місії з ліквідації наслідків стихійного лиха (землетрусу) в Ірані. Іншим прикладом взаємодії є залучення КНР до розвитку військової освіти. Про це згадується у розділі «Військові обміни та співробітництво», стверджено, що з 2005 р. Китай проводить семінари для старших офіцерів з країн Латинської Америки та Близького Сходу [51]. Перехід до реальних дій свідчить про зміну парадигми китайської зовнішньої політики щодо регіону: перехід від пасивної участі до активної взаємодії.

При виробленні засад своєї політики щодо регіону Китай ретельно аналізує зміни міжнародної ситуації, що відображається у нормативно-правових документах. Так, у Білій книзі з національної безпеки 2008 р. продемонстровано реакцію КНР на світову фінансову кризу та загострення ситуації навколо іранської ядерної програми й активізацію терористичної діяльності на Близькому Сході. У документі немає прямого посилання на регіон, однак є згадки про співпрацю Китаю з окремими державами [52].

Основну увагу у Білій книзі приділено іранській ядерній програмі. Китай стверджує, що іранське ядерне питання має вирішуватися мирним шляхом політико-дипломатичними засобами. Активність КНР підтверджено тим, держава брала участь у зустрічах міністрів закордонних справ, а також приймав зустріч політичних директорів міністерств закордонних справ шести країн у Шанхаї у квітні 2008 року. Китай також брав активну участь в обговоренні іранської ядерної проблеми в Міжнародному агентстві з атомної енергії (МАГАТЕ) та Раді Безпеки ООН, відіграючи конструктивну роль [52]. Отже, Китай продовжував наполягати на дотриманні принципу про мирне вирішення

спорів та співпрацю заради розвитку у всіх без виключення питаннях міжнародних відносин. Пекін активно долучився до розв'язання проблем, що викликали напруження у регіоні та могли зашкодити реалізації його національних інтересів.

У Білій книзі також констатуються успішні контакти з Державою Ізраїль паралельно з розширенням співпрацею з Іраном. У розділі «Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з тероризмом» дано позитивну оцінку співпраці з Ізраїлем через проведення консультацій та обмінів, метою яких було посилення антитерористичної підготовки китайських військових. Також у ж розділі було зазначено про взаємодію Китаю і Єгипту у сфері навчань антитерористичній діяльності. Окрім того, Єгипет згадується у контексті контролю за розповсюдженням зброї: Китай передав Єгипту обладнання для розмінування [52]. На основі цього можемо стверджувати, що КНР виявляє зацікавленість до безпеки держав регіону та Пекін надає посильну допомогу державам Близького Сходу у протидії терористичним викликам. Проте першочерговий інтерес Китаю полягав у захисті власних економічних інтересів та стримуванні поширення діяльності радикальних ісламістських рухів на територію КНР, особливо серед мусульманського населення Сінцзян-Уйгурського автономного району [30].

У Білій книзі з національної безпеки 2010 р. відзначено подальшу активізацію політико-безпекового курсу Китаю щодо держав Близького Сходу. У документі регіон згадується у контексті попередніх проблем: іранська ядерна програма та протидії міжнародному тероризму. Зокрема, щодо Ірану стверджується, що Китай виступає за мирне врегулювання іранської ядерної проблеми шляхом діалогу та переговорів, а також за підтримку миру та стабільності на Близькому Сході. Китай прагне сприяти діалогу та переговорам і активно співпрацює з відповідними сторонами для сприяння нерозповсюдженню. Китай брав участь у зустрічах міністрів закордонних справ і політичних радників Групи 5+1, а також конструктивно брав участь в обговореннях іранської ядерної проблеми в Раді Безпеки ООН та Міжнародному

агентстві з атомної енергії (МАГАТЕ) [53]. Окрім того, у Білій книзі стверджується, що Китай та держави Близького Сходу «розширили оборонний обмін» [53]. Зокрема, у контексті поглиблення оборонної співпраці згадуються взаємодія з Єгиптом, Ізраїлем та Об'єднаними Арабськими Еміратами. Це свідчить, що Китай виокремив основні сфери своїх інтересів та пріоритетні напрями: вирішення іранської ядерної проблеми, посилення співпраці з вказаними країнами регіону.

Під час перебування на посаді Голови КНР Ху Цзіньтао здійснив ряд державних та офіційних візитів у країни регіону: Єгипет (2004 р.), Об'єднані Арабські Емірати (2007 р.), Саудівська Аравія (2006 та 2009 рр.) [69; 72]. Візит лідера Китаю до Каїру є важливим у контексті розвитку китайської політики щодо Близького Сходу. Під час візиту Ху Цзіньтао відвідав штаб-квартиру Ліги арабських держав. У результаті відвідин було започатковано Форум китайсько-арабської міждержавної співпраці. Під час першої робочої зустрічі у рамках Форуму Ху Цзіньтао заявив про те, що КНР бажає поглиблювати співпрацю у чотирьох сферах:

- підтримка взаємоповаги, справедливого ставлення та щирої співпраці на політичному фронті;
- сприяння розвитку економічних та торгових зв'язків шляхом співпраці у сфері інвестицій, торгівлі, контрактних проектах, енергетиці, транспорті, телекомунікаціях, сільському господарстві, охороні довкілля та інформації;
- розширення культурного обміну;
- проведення навчання персоналу задля обміну інформацією [22].

Ідея створення широкої платформи китайсько-арабського діалогу була висловлена паралельно з оприлюдненням президентом Дж. Бушем плану «Великий Близький Схід». Згідно з ним США відмовилися від практики підтримки авторитарних режимів, які сприяють росту екстремізму та будуть сприяти демократизації країн регіону [101]. Лідери арабського світу не схвально

поставились до цієї пропозиції (на представлення плану прибули тільки представники Йорданії та Катару). Відповідно, Китай скористався вакуумом довіри до США і висунув альтернативний план, адже Форум китайсько-арабської співпраці – це, певною мірою, відповідник американській ідеї «Великого Близького Сходу». Принципова відмінність китайського підходу від американського полягала у тому, що Пекін готовий був співпрацювати з чинними режимами та не прагнув їх змінювати чи демократизувати, адже це відповідає принципу китайської зовнішньої політики. Форум став основою для регулярних зустрічей, які сприяли активізації китайську політику щодо арабських держав Близького Сходу. Формат продовжує активно функціонувати й у 2020 р. відбулася 9 зустріч на міністерському рівні [13].

Офіційні візити Ху Цзіньтао до Саудівської Аравії відбувалися у контексті прагнення Китаю диверсифікувати джерела постачання енергоносіїв. Проте голова КНР також наголошував і на важливості співпраці заради збереження миру та розвитку: «За нинішніх обставин Китай має намір докласти спільних зусиль з усіма арабськими державами, включаючи Саудівську Аравію, до сприяння миру та розвитку на Близькому Сході та створення гармонійної планети, що характеризується довгостроковим миром та загальним процвітанням» (з виступу Ху Цзіньтао перед Консультативною Радою Саудівської Аравії) [71].

Головою КНР у 2013 р. став Сі Цзіньпін. Основою його зовнішньополітичного курсу є ідея «китайська мрія». Основою ідеї є сильніший Китай, який має проводити незалежну зовнішню політику та рішуче йти своїм шляхом, водночас збільшуючи взаємне співробітництво з іншими країнами, разом вирішуючи глобальні виклики та наполегливо працюючи, щоб зробити внесок у глобальний розвиток [17]. Період головування Сі Цзіньпіна характеризується зміцненням ролі Китаю на міжнародній арені, що проявлялося, зокрема і в активізації його діяльності у регіоні Близького Сходу.

Концептуальні засади політики щодо регіону були визначені у Білих книгах про національну безпеку 2013, 2015 та 2019 років [21; 11; 12]. Варто

зауважити, що у цих документах відсутні згадки формулювання «Близький Схід», натомість констатується долучення Китаю до розв'язання певних регіональних проблем. До прикладу, у Білій книзі 2013 року, що називається «Диверсифікована діяльність Збройних сил Китаю», відзначено роль китайських саперів у забезпеченні безпеки у Лівані [21]. Наступним документом у сфері безпеки стала Китайська військова стратегія від травня 2015 р. У цьому нормативно-правовому акті не згадується регіон дослідження або конкретні проблеми, пов'язані з ним [11].

Біла книга з національної безпеки «Національна оборона Китаю в нову епоху» була опублікована у 2019 р. На відміну від двох попередніх документів, про Близький Схід є значно більше згадок. Це зумовлено зростанням китайської присутності у регіоні, а також зміною безпекового середовища внаслідок політики США за каденції Дональда Трампа. Так, Вашингтон прагнув зменшити свою військову та політичну присутність у регіоні шляхом посилення військових зв'язків із союзними державами Близького Сходу. Це створювало додатковий простір для маневру Китаю у сфері політики [12].

Оцінка міжнародного стратегічного ландшафту у Білій книзі також описує ситуацію на Близькому Сході, а саме дві основні проблеми: іранську ядерна проблема та сирійський конфлікт [38]. Таким чином Китай визнає, що проблеми безпеки у регіоні продовжують загострюватися та потребують ширшого залучення різних міжнародних акторів. У документі також відзначено роль Пекіну у врегулюванні проблемних питань Близького Сходу: «Китай зіграв конструктивну роль у політичному врегулюванні регіональних гарячих точок, таких як ... іранська ядерна проблема та сирійське питання» [38].

У додатку до Білої книги, що називається «Основні спільні навчання та тренування НВАК та НОПК з іноземними підрозділами з 2012 року» відзначається військова співпраця Китайської Народної Республіки з Королівством Саудівська Аравія. Сторони у жовтні 2016 р. провели Спільні антитерористичні навчання з підготовки спецпідрозділів «Explore-2016» [12]. Цей захід є особливо актуальним і доцільним з точки зору китайської дипломатії,

зважаючи на участь уйгурських мусульман у терористичному русі ІДІЛ, що могло призвести до загострення ситуації на території КНР [172].

Оцінюючи активність візитів китайського лідера у країни Близького Сходу, можна стверджувати, що періодичність візитів і пункти призначення залишилися незмінними. У 2016 році, Сі Цзіньпін здійснив турне державами Близького Сходу. 19-20 січня відбувся офіційний візит до Саудівської Аравії, під час якого відбулися переговори з королем Салманом Аль-Саудом. За підсумками переговорів було підписано Спільну заяву про встановлення всеосяжного стратегічного партнерства [65]. Наступною державою, яку відвідав лідер Китаю, став Єгипет (20-21 січня), під час яких відбулися перемовини з президентом Абдель Ас-Сісі. Також Сі Цзіньпін відвідав штаб-квартиру Ліги арабських держав, де виголосив промову [67]. На завершальному етапі близькосхідного турне Голова КНР відвідав Іран. У ході візиту відбулися перемовини з президентом Хасаном Рухані та Верховним лідером Ірану Алі Хаменеї. Результатом зустрічей також стало оголошення про встановлення всеосяжного стратегічного партнерства між Пекіном та Тегераном [64].

У січні 2016 р., напередодні візиту Сі Цзіньпіна до Саудівської Аравії, Держрада КНР опублікувала «Документ про арабську політику Китаю», у якому було дане розширене пояснення китайського підходу до арабських держав регіону. Документ описує історія китайсько-арабських відносин: від торгівлі завдяки стародавньому Шовковому шляху до заснування Форуму китайсько-арабської співпраці у 2004 р., а потім викладено план Китаю щодо розширення співробітництва в майбутньому [63].

Проте, варто зазначити, що «Документ про арабську політику Китаю» не формулює конкретну політику щодо кожної окремої держави (у документі не названо жодної держави, крім КНР). Там представлено загальне бачення регіональних відносин, китайська влада не вдається до опису того, як це бачення буде реалізовано у двосторонніх відносинах з окремими державами [63]. У документі зазначаються конкретні кроки, які пропонує втілювати китайський уряд у сфері політичного співробітництва: зустрічі на найвищому рівні,

механізми міжурядових консультацій та співпраці, обміни між законодавчими органами, політичними партіями та органами місцевого самоврядування, співпраця у міжнародних справах. Щодо співпраці у сфері миру та безпеки, то згідно з документом, Китай зацікавлений у спільних зусиллях щодо зміцнення регіональної безпеки, посиленні військового співробітництва, антитерористичній співпраці, консульському, імміграційному, судовому та поліційному співробітництві, подоланні нетрадиційних безпекових загроз та викликів [63].

Наступний візит Сі Цзіньпіна на Близький Схід відбувся у 2018 році в Об'єднанні Арабські Емірати. Голова КНР провів переговори з прем'єр-міністром Мухаммедом бен Рашидом аль Мактумом та наслідним принцом Мухаммедом бен Заїдом аль Нахайяном. Сторони започаткували всеосяжне стратегічне партнерство, що виявлялося у розвитку та прагненні до співпраці у регіональних та міжнародних справах [66]. Таким чином, за чотири роки правління Сі Цзіньпіна Китай уклав угоди про всеосяжне стратегічне партнерство з 4 державами регіону (з Єгиптом угода про ВСП була підписана у 2014 році) [62]. Окрім того, були підписані угоди про стратегічне партнерство, що передбачало більш тісну координацію у регіональних та міжнародних справах, у тому числі у військовій сфері, з Катаром (2014 р.) Іраком, Йорданією (2015 р.), Оманом та Кувейтом (2018 р.) [111]. У 2017 р. Китай та Ізраїль виступили зі спільною заявою про встановлення всеосяжного інноваційного партнерства [60]. Це підтверджує тезу, що близькосхідна політика КНР активізувалася після обрання Головою Китаю Сі Цзіньпіна.

Отже, впродовж 2000-2021 років концептуальні засади політико-безпекового курсу КНР щодо держав Близького Сходу постійно розширювалися, що стало органічним наслідком розширення спектру китайського залучення у регіон. У кожній наступній Білій книзі з національної безпеки було відображено зростання ролі держав регіону у зовнішній політиці Китаю. Окрім того, було запроваджено посаду Спеціального представника МЗС КНР на Близькому Сході, що мало слугувати покращенню розуміння Китаєм специфіки регіону. Завдяки

здійсненню регулярних візитів та консультацій на вищому рівні було започатковано механізми двосторонньої – угоди про стратегічне партнерство різних рівнів. Також розвивається взаємодія на багатосторонній основі у форматі Форуму китайсько-арабської міждержавної співпраці. Розвиток засад політики щодо регіону припав на правління Сі Цзіньпіна, про що засвідчило оприлюднення рамкового документа щодо співпраці Китаю з арабськими державами регіону.

1.2. Концептуальні основи економіко-енергетичної політики КНР

Політика Китайської Народної Республіки щодо держав Близького Сходу зазнала значної трансформації впродовж 2000-2021 років. Насамперед така зміна зовнішньої політики зумовлена значним економічним зростанням Китаю та, відповідно, збільшенням потреби в енергоресурсах. Співпраця з регіоном Близького Сходу давала можливість забезпечити стабільний імпорт енергетичних ресурсів, значними запасами яких, володіють держави регіону. Тому основною причиною зацікавленості Китаю у розвитку політичних відносин з державами Близького Сходу стало саме енергетично-економічне співробітництво.

Для кращого розуміння економіко-енергетичної політики КНР, варто окреслити основні принципи зовнішньої політики держави, адже вони визначають основні вектори зовнішньої політики та впливають на формування основоположних документів у різних сферах. Важливу роль у виокремленні засад зовнішньої політики сучасного Китаю відіграв Ден Сяопін, що очолив державу у 1980 році. Основним моментом його політики у сфері економіки була відмова від ідеї «експорту революцій», запропонованої Мао Цзедунем і заміна її на концепцію «економіка визначає всі сфери життя» [151]. Відповідно, у

Конституції КНР 1982 р. були закріплені п'ять принципів «незалежної та самостійної зовнішньої політики»: принцип взаємної поваги до суверенітету та територіальної цілісності держав, принцип рівності та спільної вигоди, принцип мирного співіснування, принцип взаємного ненападу та принцип невтручання у внутрішні справи [33]. Ці принципи зовнішньої політики КНР впливають також на формування його економічної та енергетичної політики щодо держав Близького Сходу. До прикладу, основоположний принцип невтручання у внутрішні справи чітко простежується, якщо порівнювати відносини США з державами Близького Сходу та, відповідно, відносини Китаю з ними. Сполучені Штати використовують інструменти економічного впливу, зокрема санкції, у разі порушення прав людини у певній державі. На відміну від Вашингтона, у політиці Пекіна щодо регіону не спостерігаються такі дії з огляду на принцип невтручання у внутрішні справи [180].

Ці принципи були взяті за основу документів, що стосуються економічної та енергетичної політики КНР щодо держав Близького Сходу. Проте важливість регіону не завжди відбивалася у концептуальних документах. До 2007 р. у всіх стратегіях, що стосуються енергетичної політики КНР, не фігурують цілі зовнішньої політики щодо Близького Сходу. Зростання зацікавленості до активного розвитку взаємодії було обумовлено процесом збільшення ролі Близького Сходу у забезпеченні Китаю енергоресурсами [56].

Відсутність згадок про держави Близького Сходу у документах, що стосуються зовнішньої політики КНР у сфері енергетики та економіки до початку 2010-х рр. можна пояснити рядом причин. Насамперед Китай не проявляв зацікавленості щодо розвитку співпраці, тому не було необхідності зазначати цілі своєї зовнішньополітичної діяльності щодо регіону Близького Сходу. Впродовж 2000-2010 рр. у КНР відбувається процес становлення, як нового економічного центру світу з акцентом на промислове виробництво, тому економіка держави потребує значної кількості енергоресурсів. У політичній сфері, керівництво КНР зосереджене на здобутті статусу регіональної наддержави в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Власне через це

визначальними напрямками його зовнішньої політики були держави Центральної, Східної та Південно-Східної Азії. Саме орієнтація КНР на розвиток співпраці з державами АТР на противагу впливам США зумовила відсутність активної політики в регіоні Близького Сходу [151].

Також через внутрішню нестабільність Близького Сходу у цей період, яка була зумовлена активною інтервенціоністською політикою США в регіоні (інтервенція в Ірак та війна в Афганістані), Близький Схід сприймався керівництвом як зона ризику. Активна політика в регіоні була неможлива через загрозу посилення військових дій, а продовження співпраці з ворожими до США державами, ставило б Пекін на межу прямого протистояння з Вашингтоном. У середині 2000-х рр. Китай не мав достатньої могутності, щоб кинути виклик американському впливу у регіоні. Проте послаблення США через світову фінансову кризу 2008 р. й економічне зростання КНР, що відносно слабо постраждав кризи, прискорили процес наближення Пекіна до позицій лідера в АТР та збільшила можливості його впливу на Близькому Сході [89].

Рівень співпраці у цей період був низьким, проте взаємодія між КНР та арабськими державами у той час все ж відбувалася, зокрема у політичній сфері, про що зазначалося у підрозділі вище. У 2004 р. відбувся візит Голови КНР Ху Цзіньтао до штаб-квартири Ліги арабських держав, у ході якого був започаткований Форум китайсько-арабської міждержавної співпраці. Цей візит став необхідною передумовою для розвитку співпраці у сферах енергетики та економіки. У ході першого засідання Форуму Ху Цзіньтао представив план поглиблення співпраці у чотирьох сферах, однією із яких була активізація взаємодії у межах енергетичного та економічного діалогів [22].

Другий пункт цього плану співпраці продемонстрував зацікавлення Китаю у розвитку економічного партнерства у сфері торгівлі, інвестицій та енергетики. Крім того, у цей період КНР збільшує рівень імпорту енергоресурсів з Близького Сходу, що, відповідно, і спричинило зміну ставлення до регіону у концептуальних документах. Так, за період з 2000 до 2014 рр., об'єм торгівлі з Близьким Сходом зріс у 17 разів: з 18 млрд до 312 млрд дол. США (80% від цієї

суми припадає на торгівлю енергоресурсами) [152]. Важливим інструментом зростання залученості Китаю у регіон є використання економічних методів впливу. Так, у 2010 р. обсяг торгівлі КНР з державами Близького Сходу перевищив відповідні показники США [152]. Також у 2010 р. Китай став найбільшим імпортером нафти з держав регіону, забезпечуючи понад 30% усього нафтового експорту держав. Натомість на країни Близького Сходу у 2010 р. припадало близько 35% усього імпорту нафти в Китай. Такі зміни у практичному вимірі відносин регіону з Китайською Народною Республікою були продемонстровані в концептуальних документах, які визначали засади політики Пекіна щодо близькосхідних держав [138].

У 2009 р. президентом США було обрано Барак Обама, який ініціював переорієнтацію основного вектора зовнішньої політики держави з регіону Близького Сходу на Азійсько-Тихоокеанський регіон. Внаслідок цього, на Близькому Сході виник вакуум політичного та безпекового впливу. До того ж керівництво КНР вбачало у такій зміні виклик своїм прагненням отримати статус регіонального лідера в АТР, а також загрозу нацбезпеці. Тому, користуючись зменшенням впливу США на держави Близького Сходу, Китай розпочав провадити активну політичну та економічну експансію у цьому регіону. Держави регіону, що відчували наслідки світової фінансової кризи 2008 р. були зацікавлені у залученні китайських інвестицій для прискорення економічного відновлення [160].

Відповідні зміни були продемонстровані у концептуальних документах КНР у сфері енергетичної політики. Так, у Білій книзі енергетичної політики Китаю, прийнятій у жовтні 2012 р., Близький Схід згадується у розділі, який має назву «Посилення міжнародної співпраці у сфері енергетики» та підрозділі, що називається «Працюємо разом для підтримання енергетичної безпеки» [10]. У цьому документі головний акцент зроблено на необхідності випрацювання справедливих та гармонізованих інструментів управління світовим енергетичним ринком. Успіх цих інструментів полягає у здатності провідних акторів міжнародної арени спільно гарантувати стабільність політичної та

економічної систем у державах-експортерах, зокрема у державах Близького Сходу. Також у Білій книзі Китай закликав ключових учасників енергетичного ринку не допускати політизацію енергетичної сфери та використовувати доступні механізми мирного врегулювання конфліктних ситуацій [10].

У такий спосіб Пекін відреагував на загострення політичної та соціальної кризи, що була спричинена подіями Арабської весни. Адже, внаслідок численних протестів та втручання у роботу енергетичних компаній, а також через активізацію діяльності західних держав у регіоні, постачання енергоресурсів з близькосхідних держав опинилося під загрозою [88].

Китай закликав держави відмовитися від участі в політичних конфліктах, які б могли дестабілізувати регіон. Така позиція відповідає принципам, які лежать в основі зовнішньої політики Китаю, що були запропоновані Ден Сяопіном, згідно з якими зовнішньополітична активність Пекіну спрямована на забезпечення «спільної вигоди» [89]. Також керівництво КНР визнає, що участю у регіоні Близького Сходу зацікавлені різноманітні міжнародні актори, тому Пекін не висловлює претензії на одноосібне панування у близькосхідному регіону. Це демонструє слідування принципу мирного співіснування, зокрема важливість взаємовигідного партнерства усіх зацікавлених сторін.

Це свідчить, що Китай трансформував свій підхід до регіону, перейшовши від пасивної позиції спостерігача до проведення активних зовнішньополітичних акцій. Його дії вмотивовані необхідністю гарантувати зовнішню безпеку та стабільність державам-експортерам нафти, а також міжнародних транспортних шляхів сполучення. У Білій книзі «Право на розвиток: філософія, практика та внесок Китаю», яка була опублікована у грудні 2016 р., було висвітлено погляд Китаю на економічний розвиток, стверджується, що в останні роки Китай запропонував рішення для регіональних осередків проблем: долучився до іранських ядерних переговорів; ... запропонував угоду на основі чотирьох кроків для політичного врегулювання сирійського питання [49].

Про виокремлення пріоритетів у ставленні Китаю до арабських держав Близького Сходу свідчить збільшення кількості нормативно-правових

документів, що визначають економічну та енергетичну політику Китаю. У грудні 2011 р. було опубліковану Білу книгу «Зовнішня торгівля Китаю» [48]. Розділ 5 документу називається «Побудова всебічного економічного та торгового партнерства із взаємовигідною співпрацею». У ньому надається оцінка розвитку торговельних відносин з арабськими країнами Близького Сходу, зокрема зазначається, що впродовж 2005-2011 років спостерігалось швидке зростання торгівлі Китаю з країнами регіону й, особливо, з історичними торговими партнерами в арабському світі. Зважаючи на оцінку, зазначену в 5 розділі Білої книги є очевидним, що арабські держави Близького Сходу є важливими торговими партнерами. Також значну увагу в документі приділено важливості розвитку сталих економічних зв'язків з арабським світом, оскільки ці держави охарактеризовані як «історичні торгові партнери» [48]. Це свідчить, що для Пекіна важливо зберегти тісну взаємодію у сфері економіки та енергетики та, за можливості, збільшити обсяги двосторонньої торгівлі з країнами регіону.

У липні 2014 р. було опубліковано Білу книгу «Зовнішня допомога Китаю», у якій було закладено основи використання Китаєм економічних інструментів задля посилення свого політичного впливу. Розділ 3 називається «Підтримка економічного та соціального розвитку інших регіонів» і містить таку цитату: «Орієнтуючись на загальний розвиток, Китай використав, як платформу, Форум китайсько-арабської міждержавної співпраці, для здійснення взаємодії з країнами, що розвиваються, у відповідному регіоні» [47]. Через згадування цієї інституції у концептуальному документі, що визначав економічну політику, Пекін задекларував важливість цього Форуму задля активізації та розбудови співпраці з регіоном Близького Сходу. Проте основним завданням взаємовідносин КНР з регіоном є забезпечення своєї енергетичної безпеки [47]. Обидві Білі книги зосереджувалися на описі уже наявних здобутків китайської зовнішньої політики та фіксували досягнення у сфері економічно-енергетичних відносин.

У вересні-жовтні 2013 р. у ході візитів Голови Китаю Сі Цзіньпін до Центральної Азії (Казахстан) та Південно-Східної Азії (Індонезія) було висунуто

ініціативу спільного будівництва Економічного поясу Шовкового шляху та Морського Шовкового шляху 21-го століття (далі – «Один пояс, один шлях») [45]. Під час виставки «Китай-АСЕАН» у 2013 р. Голова Держради Китаю Лі Кецянь наголосив на необхідності побудови морського шовкового шляху, орієнтованого на АСЕАН. Він зазначив, що прискорення побудови «Одного поясу, одного шляху» може сприяти економічному процвітання країн та регіональному економічному співробітництву, зміцненню обмінів і взаємного навчання між різними цивілізаціями, а також сприяти миру та розвитку у всьому світі: «Це велике починання, яке принесе користь людям у всьому світі» [26].

Програму реалізації ініціативи було опубліковано у Білій книзі «Бачення та дії щодо спільного будівництва економічного поясу Шовкового шляху та Морського шовкового шляху 21-го століття» (2015 р.) та Білій книзі «Бачення морського співробітництва в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» (2017 р.) [45; 26]. Щодо Близького Сходу, то у документах згадується лише про один конкретний проект – це Китайсько-ізраїльський об'єднаний дослідницький центр з опріснення морської води. Також висловлено заяву, що схожий центр буде побудовано в Ірані [26]. Передня Азія, як регіон, згадується у контексті центральної ланки Шовкового шляху, якою планується з'єднати Східну Азію та Африку, Європу [45].

У 2016 р. був оприлюднений «Документ про арабську політику Китаю» у зв'язку з першою поїздкою Сі Цзіньпіна на Близький Схід [67]. У цьому концептуальному документі було викладене китайське бачення економічного розвитку регіону та окреслено місце, яке КНР відводить собі у процесі стабілізації Близького Сходу. У документі зазначається, що Китай готовий координувати стратегії розвитку з арабськими державами, враховуючи переваги та потенціал один одного, сприяти міжнародному співробітництву у сфері виробничого потенціалу та посилювати співпрацю [63]. Ключове місце у розбудові відносин відводилось формату взаємодії «1+2+3», у якій «1» – це партнерство в енергетичній сфері, яке становить основний інтерес; «2» – це залучення китайських інвестицій, розбудова інфраструктури та розширення

торгівлі; і «3» – це співпраця у сфері ядерної енергетики, космічних технологій та альтернативних та зелених джерел енергії [63].

«Документ про арабську політику Китаю» закладає важливі основи для розвитку інвестиційно-торгового співробітництва між КНР та монархіями Перської затоки. Зокрема, у ньому перераховані можливі напрями співпраці. Пріоритетну роль відведено співпраці в межах ініціативи «Один пояс, один шлях». Зокрема заявлено, що Китай та арабські країни докладатимуть спільних зусиль для просування ініціативи «ОПОШ» за принципом широких консультацій, спільного внеску та спільної вигоди [63]. Далі зазначається про важливість співпраці щодо розбудови виробничих потужностей та інвестиційного співробітництва: «Китай готовий і надалі надавати арабським країнам позику зовнішньої допомоги на вигідних умовах, а також експортні кредити та страхування іноземних інвестицій» [63].

Іншою важливою сферою співпраці є торгівля. У документі стверджується, що КНР підтримує вихід на китайський ринок більшої кількості нафтових продуктів з арабських держав та буде продовжувати вдосконалювати структуру торгівлі та домагатися стійкого та стабільного розвитку двосторонньої торгівлі [63]. Також значну увагу приділено енергетичній співпраці. Відзначено, що Китай буде здійснювати співробітництво на основі взаємності та взаємної вигоди, сприятиме та підтримуватиме інвестиційне співробітництво з арабськими країнами у сфері нафти та природного газу, зокрема, інвестиційне співробітництво з пошуку, видобутку, транспортування та перероблюванню нафти, а також сприятиме технічному обслуговуванню нафтових родовищ, торгівлі обладнанням та промислових стандартів. Також планується посилення співпраці у сфері відновлюваної енергетики, сонячної енергії, вітру та гідроенергетики» [63]. Питання розвитку інфраструктури було особливо актуальним у зв'язку з початком реалізації в арабських монархіях програм модернізації економік, таких як «Бачення 2030» у Саудівській Аравії, «Бачення 2023» в ОАЕ: «Відповідно до пріоритетних напрямків розвитку та потреб арабських країн, ми будемо активно співпрацювати з великими проектами в

арабських країнах для постійного покращення інфраструктури арабських країн» [63]. Відносно новою сферою взаємодії між Китаєм та державами Близького Сходу є фінансове співробітництво. У документі описано перспективи розвитку цього напрямку та стверджено, що держави будуть посилювати координацію та співпрацю в міжнародних фінансових організаціях та механізмах, покращувати та реформувати міжнародну фінансову систему, посилювати голос та представництво країн, що розвиваються [63].

Також документ передбачає розбудову співпраці у високотехнічних та наукомістких галузях економіки. Так, серед таких галузей згадується співпраця у дослідженні космосу. Заявляється, що потрібно розвивати космічне співробітництво з арабськими країнами, активно досліджувати спільні проекти в таких галузях, як космічні технології, супутники та їх застосування, космічна освіта та навчання [63]. Важливим визначено також співробітництво у використанні ядерних технологій в мирних цілях: «Китай буде посилювати китайсько-арабське співробітництво з питань проектування та будівництва нових атомних електростанцій» [63].

Однак, головним недоліком «Документу про арабську політику Китаю» є те, що він не містить детального опису та чітких цілей розбудови співпраці між країнами, а наповнений декларативними заявами про розвиток відносин. Проте саме існування нормативно-правового акту демонструє зростання важливості для КНР держав регіону. Документ є важливим, оскільки визначає сфери розвитку співробітництва між сторонами. Першочерговим завданням Пекіну визначається налагодження співпраці в енергетичній галузі, але менше уваги приділено питанням економічної взаємодії. Причиною цього є те, що Китай є основним імпортером нафти та природного газу з близькосхідних держав. Країни Близького Сходу на 2015 р. забезпечували понад 40% імпорту нафти до Китаю, а також були ключовими постачальниками скрапленого природного газу в азійську країну [146]. Китай продовжить нарощувати імпорт енергоресурсів з регіону в найближчі роки, адже, за прогнозами уряду, споживання енергії буде зростати на 4,8% щороку, а внутрішнє виробництво буде здатне забезпечити

лише третину необхідного ресурсу [149]. Тому у концептуальних документах було закріплено пріоритет енергетичної співпраці.

У Білій книзі «Енергетика у нову еру Китаю», опублікованій 21 грудня 2020 р., у якій зазначені концептуальні основи енергетичної політики КНР, констатується зміна пріоритетів щодо забезпечення енергетичної безпеки [57]. Так, пандемія COVID-19 спричинила сповільнення економік світу та, відповідно, зумовила скорочення споживання енергоресурсів. У цьому документі про Близький Схід не згадується, проте, це не свідчить про втрату ним виключної ролі, як постачальника до КНР енергоресурсів. У документі підіймається питання забезпечення енергетичної безпеки шляхом реформування енергетичної інфраструктури всередині держави, значний акцент робиться на розвитку альтернативних джерел енергії, подолання змін клімату завдяки відповідальному споживанню енергії. Хоча Біла книга присвячена питанням внутрішньої політики, Близький Схід все ж залишиться важливим елементом гарантування енергетичної безпеки КНР. Посткарантинне відновлення економіки призвело до збільшення попиту на енергоресурси, що не дозволить Пекіну зосередитись на альтернативних джерелах енергії та відмовитись від використання і, відповідно, експорту вуглеводнів [57].

Проаналізувавши основні документи, що визначають концептуальні основи енергетичної та економічної політики Китайської Народної Республіки щодо держав Близького Сходу, можна зробити висновок, що протягом ХХІ століття відбулася трансформація ролі регіону для Китаю. Це можна простежити в основоположних документах, що були оприлюднені китайським керівництвом. Таку зміну спричинило зростання політичної ваги Китаю, яке було пов'язане з його економічним розвитком, який збільшив попит на енергетичні ресурси у державі. Їх основними постачальниками стали держави Близького Сходу. Головним інтересом Китаю у регіоні є забезпечення безперебійного постачання нафти, що свідчить про те, що енергетика лежить в основі економічної політики Китаю щодо держав Близького Сходу.

Висновки до 1 розділу

Концептуальні засади політики КНР щодо Близького Сходу визначаються давньою історією державності Китаю. Так, китайська політична традиція щодо розвитку міждержавних відносин у своїй основі має модель, у якій Китай виступає домінуючою силою. Проте у ХХ ст. китайська держава була послаблена у наслідок періоду воєн та іноземного втручання. Тому після заснування у 1949 р. КНР, лідери держави запропонували п'ять принципів мирного співіснування держав, які були покликані забезпечити Китаю можливість стабільного і стійкого розвитку. У підсумку ці п'ять принципів лягли в основу зовнішньої політики держави й визначають її зовнішньополітичну активність і надалі. Також зовнішня політика Китаю формується на основі концептуальних ідей, які формують лідери КНР під час свого перебування при владі. Загалом впродовж 2000-2021 рр. у Китаї змінилось три покоління керівників держави, які реалізовували дві базові концепції. Кожна з цих ідей сприяла піднесенню ролі КНР у світі, а отже і зростанню його впливу у регіоні Близького Сходу. Перш за все, Близький Схід цікавить Пекін у контексті забезпечення енергетичної безпеки держави. Відповідно, Китай зацікавлений у забезпеченні політичної та безпекової стабільності регіону.

Погляд Китаю на реалізацію взаємодії у сфері політики та безпеки формуються на основі Білих книг з національної безпеки. Зростання ролі регіону для Китаю відбувалось поступово і, відповідно, поступово знаходило своє відображалось у цих документах. У 2016 р. було опубліковано базовий документ співпраці між Китаєм та арабськими державами регіону «Документ про арабську політику», у якому відображено основні тенденції розвитку взаємин. Проте Китай намагається не обмежувати власну політику вузькими рамками взаємодії тільки з арабськими державами, тому декларує важливість взаємодії з Іраном та Ізраїлем з широкого кола питань.

РОЗДІЛ II ОСОБЛИВОСТІ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ У РЕГІОНІ БЛИЗЬКОГО СХОДУ

2.1. Позиція Китаю щодо ізраїльсько-палестинського конфлікту

Ізраїльсько-палестинський конфлікт є найбільш складним моментом міжнародних відносин на Близькому Сході з 1947 р. Позиція Китаю щодо цього конфлікту також зазнала змін. У період головування у КНР за Мао Цзедуна підтримував палестинські військові формування в їх боротьбі проти Ізраїлю в 1960-х рр. Це пояснювалося намаганням протидіяти імперіалістичним впливам у світовому масштабі. Протягом 1970-х рр. (особливо з приходом Ден Сяопіна до влади) ця позиція почала змінюватися, оскільки Китай вирішив втілювати менш конфронтаційну та більш дипломатичну зовнішню політику, засновану на рівноправних відносинах. Тому Китай переглянув власний підхід до врегулювання цього питання і сконцентрувався на мирному вирішенні конфлікту [88]. Це дозволило Китаю розвивати відносини з Ізраїлем, особливо у сфері військової промисловості та продажу зброї. Протягом 1980-х рр. обидві країни розпочали процес зближення, яке завершилося дипломатичним визнанням у 1992 р. Паралельно, палестинське керівництво почали схилитись до ідеї мирного врегулювання конфлікту шляхом переговорів [61].

Таким чином, на початку 1990-х рр. позиція Китаю щодо конфлікту відповідала баченню більшості міжнародної спільноти. КНР підтримала вирішення конфлікту, яке було б досягнуто шляхом двосторонніх переговорів між двома сторонами у формі процесу в Осло. Важливим наслідком такого підходу було те, що Китай фактично відокремив мирний процес від своїх двосторонніх відносин з Ізраїлем та палестинцями. Це сприяло економічним

вигодам, особливо для Ізраїлю, чия торгівля з Китаєм значно розширилася після 1992 р. [100].

До початку 2000-х років, Китай підтримував мирний процес розпочатий в Осло [78]. У вересні 2000 р. лідер ізраїльської партії Лікуд Аріель Шарон відвідав Храмову гору в Старому місті Єрусалима. Палестинці визнали цей крок провокаційним і призвів до зіткнень наступного дня, що спричинило початок другої інтифади [78]. Китай засудив насильство та закликав обидві сторони проявити стриманість. Представники держави заявили, що застосування надмірної сили може призвести лише до збільшення неконтрольованого насильства та конфлікту, що зробить перспективу відродження близькосхідного мирного процесу ще більш віддаленою [38]. Китайські урядовці заявили, що силовий підхід не призведе до вирішення конфлікту: «Китай переконаний, що мир залишається варіантом для всіх сторін: це єдиний варіант» [38].

Однак, практичний внесок Китаю у боротьбу з інтифадною був незначним. Він практично не відігравав ролі в миротворчій діяльності або в спробах посередництва в переговорах між палестинцями та Ізраїлем. Під час гарячої фази другої інтифади, у 2002 р., Китай призначив свого першого Спеціального представника на Близькому Сході [59]. Спеціальний представник запропонував бути посередником між ізраїльською та палестинською сторонами. Однак він не відіграв важливої ролі у вирішенні конфлікту. Китай був мало зацікавлений у тому, щоб зайняти більш активну позицію. КНР не прагнула до членства у Квартеті, створеному США, ООН, Росією та ЄС у 2002 р. для координації міжнародних зусиль з врегулювання конфлікту [139]. Також варто зазначити, що стримана позиція Китаю була зумовлена участю у врегулюванні конфлікту, зокрема США та ЄС.

У грудні 2003 р. у Пекіні відбулася «Зустріч ООН для АТР з питання Палестини». Доповідачі від Китаю на заході, включаючи членів МЗС і Спеціального представника Китаю з питань близькосхідного процесу Ван Шицзе, наголосили на важливості діалогу як єдиного шляху досягнення миру. Ван Шицзе схвально оцінив роль ООН і зусилля щодо заохочення таких

переговорів, зокрема Женевської ініціативи та Дорожньої карти квартету [154]. У 2006 р. у Пекіні відбулася триденна зустріч між ізраїльськими та палестинськими політиками, що засвідчило зростання зацікавленості Китаю в остаточному врегулюванні цього конфлікту [123].

Друга інтифада продемонструвала, що конфлікт є асиметричним. Палестинські сили були не в змозі конкурувати з кількістю та якістю ресурсів, які були доступні для потужнішої армії ізраїльської держави. Проте, після завершення другої інтифади, обидві сторони не повернулися до формату взаємин, досягнутого на переговорах в Осло у 1993 р.. Формально, цей процес все визнався і продовжував використовуватися, особливо міжнародною спільнотою та донорами, але багато в чому привів до спорадичних переговорів протягом кінця 2010-х років. Хоча процес Осло виявився неактивним, політика не закінчилася. На палестинську політичну еліту чинили міжнародний тиск з метою проведення виборів до Палестинської Автономії та забезпечення демократичної легітимності перезапуску процесу в Осло. У палестинській політичній спільноті та представництві домінувала Організація визволення Палестини, яка була внутрішньо підконтрольною фракції ФАТХ, очолюваної Ясіром Арафатом. За межами ОВП залишився ХАМАС [123].

На початку 2006 р. у Палестинській Автономії відбулися перші парламентські вибори. Перемога ХАМАС ускладнила взаємини з американськими та європейськими урядами, які були основними донорами допомоги у країну, і вони відмовилися надалі фінансувати державу, очолювану терористичною організацією. Натомість китайські урядовці не мали таких застережень та продовжили інвестицій у палестинські території та пов'язані з ними проекти. Китай заявив, що палестинський уряд законно обирається тамтешнім народом, і його слід поважати [90].

Як бачимо, реакція Китаю відповідала його принципу невтручання у внутрішні справи інших країн. Проте ця позиція контрастує з антитерористичним наративом, підозрілістю та настороженістю щодо політичного ісламу та ісламістів. Позиція Китаю суперечила баченню Ізраїля та

Заходу на варіанти вирішення цього конфлікту, однак це не мало суттєво впливу на двосторонні відносини. Крім того, варто зазначити, що визнання Китаєм законності виборів не означала пряму дипломатичну чи матеріальну підтримку ХАМАСу [90].

Однак, позиція Китаю мала обмежений вплив на подальший розвиток Палестинської Автономії. Після другої інтифади у палестинському політикумі стався розкол. Лідерство було розділене між фракцією ФАТХ, яка контролювала палестинську територію на Західному березі ріки Йордан й ісламістською партією ХАМАС (Сектор Гази). Тим часом у палестинському суспільстві відбувалися зміни, які призвели до появи руху «Бойкот, дивестиції та санкції» (БДС), який зосереджуватиметься на побудові солідарності на транснаціональній основі [134].

З 2011 р. ОВП прагне посилити міжнародно-правове визнання Палестинської Автономії, як суверенної держави. Основною метою є залучення ширшого кола міжнародних акторів у процес мирного врегулювання, щоб вивести його за межі трикутника Ізраїль-США-Палестина. Так, Організація лобювала статус повноправного членства в ООН та інших міжурядових організаціях, включаючи ЮНЕСКО та Міжнародний кримінальний суд, до яких ОВП приєдналася у 2011 та 2015 рр., відповідно. За цим кроком стояла ідея, що якщо Палестина буде визнана державою, вона зможе закликати інші країни захищати свою державність, виправдовуючи будь-які акти самооборони проти Ізраїлю [142].

Протягом усього періоду інтернаціоналізації Палестини, Китай ставився до цього процесу з обережністю. У 2011 р. Палестинська Автономія подала заявку на отримання повноправного членства в ООН, проте Пекін закликав ОВП призупинити цей процес. Китай робив це з мотивів власних інтересів. Адже, основною метою таких дій стало запобігання виникненню прецеденту згідно з яким Республіка Китай (Тайвань) могла б досягнути міжнародно-правового визнання [103].

Іншим підходом, який використовували палестинці для протидії Ізраїлю, був рух БДС. Учасники руху, починаючи з 2005 р., проводять кампанії проти ізраїльської окупаційної адміністрації та порушень прав людини. Рух чинить тиск на іноземні компанії, які мають бізнес-інтереси, які сприяють незаконним діям Ізраїлю, здійснюючи тиск, щоб вони припинили цю діяльність [134]. Представники БДС заявили про успіхи у ряді своїх ініціатив, у тому числі щодо Китаю. У 2015 р. китайський уряд надіслав офіційне прохання, щоб Ізраїль не спрямовував китайських трудових мігрантів для будівництва ізраїльських поселень на палестинських територіях. Рух БДС подав це, як доказ того, що його кампанія набуває уваги закордоном. Але це заперечив факт, що в заяві Китаю не згадується про економічний або культурний бойкот, причина проти використання мігрантів була заснована на міркуваннях безпеки [171].

Очевидно, що рішення Китаю не пов'язане з діяльністю БДС. Пекін, як правило, зосереджується на двосторонніх зв'язках між урядами, та ігнорує питання побудови відносин з громадянським суспільством. Контакти з громадянським суспільством є більш обмеженими та, в основному, концентруються на питаннях, які безпосередньо стосуються китайських інтересів у сфері м'якої сили: створення та управління Інститутами Конфуція та культурними центрами. Крім того, здійснення тиску на китайські приватні та державні компанії, що інвестують в Ізраїль, суперечить його національним інтересам щодо збільшення рівня торгівлі та інвестицій у високотехнологічний сектор Ізраїлю. Крім того, підтримка руху БДС суперечить принципу зовнішньої політики Китаю про невторчання у внутрішні справи інших країн [4].

Таким чином, реакція Китаю на конфлікт між Ізраїлем та Палестиною за останнє десятиліття продемонструвала ігнорування Пекіном альтернативних палестинських ідей щодо врегулювання. Китай продовжував наполягати на врегулюванні конфлікту на базі домовленостей, досягнутих в Осло у 1993 р. Про це свідчить пропозиція вирішення конфлікту на основі Плану із чотирьох пунктів. Перший редакція План із чотирьох пунктів була висунута у травні 2013 р. План дублював попередні домовленості, включаючи незалежну палестинську

державу та її співіснування з Ізраїлем, переговори як засіб вирішення конфлікту, використання тези «земля в обмін на мир» як основи переговорів і підтримку міжнародної спільноти для дискусій [18].

Причини висунування Плану діляться на глобальні та внутрішньодержавні. Уряд Ху Цзіньтао був замінений урядом Сі Цзіньпіна наприкінці 2012 р. Нове керівництво прагнуло виділитися на міжнародній арені. Палестино-ізраїльський конфлікт дав можливість новому уряду поставити свою позицію у глобальному питанні, а також продемонструвати зростання впливу Китаю. Окрім того, публікація плану підкреслювала збільшення акценту Сі Цзіньпіна на регіоні Близького Сходу [17].

Однак реалізація плану не була підкріплена реальними діями. У червні 2013 р. прем'єр-міністр Ізраїлю Б. Нетаньяху і президент Палестинської Автономії М. Аббас перебували в Пекіні з офіційними візитами. Проте візити не дали бажаного результату, оскільки Китай приділив більше увагу Ізраїлю, зважаючи на його економічний потенціал [81].

Хоча, Китай і висунув План із чотирьох пунктів, проте через відсутність активності, ініціативу перехопили США на чолі з Джоном Керрі, який у 2013-2014 рр. через човникову дипломатію намагався налагодити відносини між Ізраїлем і палестинцями. Через кілька місяців ескалація конфлікту обмежила спроби примирення, очолювані Дж. Керрі. Ізраїль розпочав військову операцію в секторі Газа в помсту за кілька викрадень і ракетних обстрілів. Разом з іншими державами, Китай закликав до припинення вогню і висловив Єгипту підтримку у процесі посередництва. Під час наступного міжнародного заклику про фінансову допомогу для відновлення та гуманітарної допомоги, Пекін пообіцяв Палестині 1,5 млн дол. США [139].

З 2013 р. Китай розглядав врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту у контексті ініціативи «Один пояс, один шлях». У січні 2016 р. Сі Цзіньпін відвідав з офіційними візитами Саудівську Аравію, Іран та Єгипет, у ході яких він оголосив про спрямування 55 млрд дол. США інвестицій на

Близький Схід [65; 67; 64]. Передбачалося, що Палестина отримає 7,5 млн дол. США на проекти в рамках ініціативи, тоді як Ізраїль до 7 млрд дол. США [132].

У 2017 р. лідер Палестинської Автономії М. Аббас здійснив візит у Пекін, що спричинило відновлення інтересу Китаю до врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту. Після зустрічі з Махмудом Аббасом, Сі Цзіньпін запропонував переглянутий варіант Плану із чотирьох пунктів. Китай запропонував провести «симпозіум миру», під час яких мали відбутися тристоронні переговори [153]. 21 грудня 2017 зустріч відбулася в Пекіні. Китай представляв Спеціальний представник на Близькому Сході Гон Сяошен, палестинською делегацією керував Ахмед Мадждалані, виконавчий член ОВП і радник М. Аббаса. Ізраїльську сторону представив віцеспікер Кнесету Хілік Бар.

Прессекретар міністерства закордонних справ Китаю Хуа Чуньїн повідомила, що делегати симпозіуму шукали спільних точок зору, відкидаючи розбіжності і ухвалили документ консенсусу [24]. Проте такий опис не відповідав дійсності. Сторони у багатьох критичних питаннях не могли дійти згоди, особливо, щодо майбутнього статусу Єрусалиму. Переговори відбувалися одночасно з рішенням президента США Дональда Трампа перенести своє посольство в Ізраїлі з Тель-Авіва до Єрусалиму, що не сприяло успішності переговорів, адже такі дії Вашингтона були схвально прийняті урядом і політичними правими в Ізраїлі та засуджена палестинцями [112].

За результатами переговорів сторони підписали меморандум «Сприяння врегулюванню палестино-ізраїльського конфлікту на основі створення двох держав». Документ містив наступні положення: визнання палестинської держави зі столицею в Східному Єрусалимі; замороження будівництва та розширення ізраїльських поселень в Єрусалимі; підтримка поміркованих сил у прагненні до миру; визнання потенційної ролі Китаю в підтримці мирних переговорів [106]. Хоча Пекін просунув цю заяву, Хілік Бар, голова ізраїльської делегації, чітко дав зрозуміти, що він не розглядає цю ініціативу як переформатування мирного процесу та ролі Китаю в ньому: «Пекін повинен бути в ізраїльсько-палестинському мирному процесі не замість Вашингтона, а на його боці» [104].

Ізраїльська політична еліта визнала, що вона не може дозволити собі ігнорувати Китай як державу, вплив якої (особливо економічний) зростає. Тому Ізраїль має прагнути залучити КНР у врегулювання конфлікту [104].

Китай продовжує підтримувати вирішення палестино-ізраїльського конфлікту на основі резолюцій ООН, які включають ідею «земля в обмін на мир». Китай має власний погляд на бачення сторін конфлікту. Щодо палестинської сторони, Пекін вважає, що розбіжності між ФАТХ і ХАМАС, які призвели до розколу політичного контролю над Західним берегом і Сектором Газа з 2007 р. повинні бути подолані. Стосовно США, Пекін закликає Вашингтон не займати позицію, відмінну від решти міжнародної спільноти. Наприкінці 2017 р. американський уряд оголосив про перенесення свого посольства в Єрусалим. Також Д. Трамп запропонував мирну ініціативу, альтернативну переговорам в Осло. У червні 2019 р. економічну складову цієї ініціативи представив радник Д. Трампа з питань Близького Сходу Джаред Кушнер у Бахреїні. План пропонував активізувати економічний розвиток палестинських територій, який буде фінансуватися пакетом допомоги в розмірі 50 млрд дол. США через внески держав Перської затоки. Керівництво Палестинської Автономії відкинуло цей план, оскільки він не передбачав створення цілісної палестинської держави [84]. Відображаючи широку міжнародну амбівалентність, реагуючи на цю конференцію в Бахреїні, Китаю заявив, що він надалі буде відданим принципу «земля в обмін на мир» і рішення про створення двох держав [23].

У січні 2020 р. політична частина плану Трампа була остаточно представлена. Вона була підтримана ізраїльським керівництвом, оскільки передбачала створення демілітаризованої палестинської держави і поширення ізраїльського суверенітету на єврейські поселення на Західному березі. Передбачалося, що столицею Палестинської держави буде не Єрусалим, палестинські біженці не матимуть права на повернення [9].

Початкова реакція Китаю була обережною. Речника міністерства закордонних справ повідомив, що уряд вивчить його зміст. Через два тижні, керівництво Китаю, врахувавши як реакцію Палестини, так і позицію

міжнародної спільноти. Тоді представник Китаю Чжан Цзюнь в ООН чітко дав зрозуміти, що попередні резолюції ООН та встановлений міжнародний консенсус мають бути основою для вирішення, яке повинно бути досягнуто шляхом діалогу та переговорів на рівних засадах і сприяти справедливому та довготривалому розв'язанню [39].

Впродовж 2000-2021 років залученість Китаю у врегулювання палестино-ізраїльського конфлікту зростає. Проте це не призвело до більш істотного впливу на мирний процес і його результати. По-перше, на це вплинуло сприйняття Китаєм на конфлікт і погляд на управління ним. Пекін підтримує міжнародний консенсус, досягнуті угоди в Осло, принцип двох держав, заснованого на гаслі «земля в обмін на миру». Однак ці принципи не враховують різницю між сторонами. Договір Осло базується на формальній рівності між двома сторонами, проте не зважає на асиметрію між Ізраїлем та палестинцями [106].

По-друге, ігноруючи диспропорції, які існують між Ізраїлем та Палестиною, будь-які спроби Китаю закликати сторони до переговорів будуть неуспішними. Зосередженість Китаю на діалозі цементує асиметричний стан конфлікту. Крім того, цей процес сприяв формуванню стороннього посередництва, яке підтримує асиметрію між Ізраїлем та палестинцями. Попри заперечення Китаєм гегемонії США, Вашингтон був єдиним посередником. Американська медіація принесла більше переваг Ізраїлю, ніж палестинцям, оскільки США зазвичай підтримують Тель-Авів [84]. Враховуючи цей факт, лідери Ізраїлю виступають проти розширення кола залучених міжнародних акторів, оскільки остерігаються антиізраїльської позиції. Через це палестинці вітали розширення участі китайців у мирному процесі [103].

По-третє, викликає сумніви, що Китай буде домагатися більшої ролі у миротворчому процесі. За три десятиліття китайських відносин з Ізраїлем, ці відносини переформатувалися від таємної торгівлі зброєю в 1980-х рр. до широкого торгового співробітництва, яке в 70 разів більше за торгівлю з палестинцями. Китаю невигідно втрачати такі економічні переваги [60].

По-четверте, більша роль Китаю як посередника потенційно може втягнути його в дорогу і непотрібну конфронтацію зі США. На додаток до ізраїльської опозиції, США навряд чи поступляться своїм нинішній статус головного посередника [9].

Зважаючи на ці фактори, роль Китаю у палестино-ізраїльському конфлікті є незначною. Проте прийняття Китаєм альтернативного підходу до врегулювання конфлікту передбачатиме прийняття інтернаціоналізації, запропонованої палестинцями та зусиль руху БДС як способу скоригувати дисбаланс між двома сторонами конфлікту. Але для цього Пекіну потрібно буде скорегувати свій нинішній статус у регіоні, як віддаленого і незалежного спостерігача. Підтримка альтернативного палестинського курсу спрямує Китай до більш активної позиції захисту палестинців на міжнародній арені та посилить конфронтацію з Ізраїлем. Проте цей варіант розвитку подій суперечить економічним інтересам Китаю і є малоімовірним. Сунь Деган, провідний китайський вчений з питань Близького Сходу, оцінює позиція Китаю наступною формулою : «Моральна перевага з Палестиною, першість у співпраці з Ізраїлем» [102].

Китай проявляє зацікавленість у врегулюванні палестино-ізраїльського конфлікту, оскільки це посилює його роль, як впливової держави у світі. Загалом, КНР підтримує ідею мирного врегулювання між Ізраїлем та Палестиною на основі рішення про створення двох незалежних держав. Проте, посередництво Пекіна у конфлікті є обмеженим, оскільки економічні інтереси Китаю у Державі Ізраїль переважають його інтерес зміцнення іміджу в арабському світі, як морального захисника Палестини.

2.2. Роль Китайської Народної Республіки у сирійському конфлікті

Найбільш турбулентною подією для Близького Сходу за два останні десятиліття стала Арабська весна. Вона спровокувала хвилі насильства та протестів по всьому регіону та безпосередньо вплинула на початок війни у Сирії. Спалах сирійського конфлікту поставив перед Китаєм новий набір проблем, змусивши його переглянути свою близькосхідну зовнішню політику після Арабської весни. Цілі Пекіна в конфлікті – це геостратегічне поєднання проблем безпеки та економічних можливостей [126]. У міру того, як сирійські урядові сили почали повертати території, які раніше утримувались Ісламською державою (ІДІЛ) і повстанськими силами, Китай все більше побоювався, що натреновані уйгурські бойовики тікатимуть до сусідніх Афганістану, Пакистану та Таджикистану, звідки спробують завдати удари на китайські території. Присутність уйгурських бойовиків у Сирії вважається однією з кількох причин посилення Пекіном репресій проти мусульман у провінції Сінцзян, яке розпочалося у 2017 році [30]. З точки зору Китаю, нинішній сирійський режим є набагато кращою альтернативою потенційному хаосу, створеному західним втручанням. Це зумовлено не в останню чергу завдяки його історичним зв'язкам з режимом та посиленому співробітництву з питань боротьби з тероризмом.

На відміну від більшості інших країн, Китай зберіг свою дипломатичну присутність в Дамаску. Його тривалі відносини з сирійським режимом є невіддільною частиною китайської політики «невтручання»: будь-яке внутрішнє рішення іноземного уряду не має заважати практичним відносинам [33]. Використовуючи свої дипломатичні важелі, Китай сприяв спробам вирішити кризу шляхом діалогу, а не примусових військових дій і санкцій, які часто вводить Захід. Китай давно виступає за політичне врегулювання війни шляхом переговорів, але він значною мірою уникає активної участі в конфлікті, щоб уникнути потенційного втручання в регіональне суперництво. Натомість як частина своєї ініціативи «Один пояс, один шлях» Пекін тримає економічний потенціал Сирії в полі зору як частину свого ключового коридору Китай–Центральна Азія–Передня Азія, враховуючи недостатньо використану берегову лінію Сирії на Середземному морі [45].

Економічні інтереси Пекіна в Сирії також можна розглядати через призму контрактів на реконструкцію інфраструктури [109]. Китай неодноразово висловлював свою зацікавленість у внеску в процес відновлення Сирії. Однак, схоже, більшість цих зусиль обмежувалися риторикою та невеликими проектами на тлі постійного обережного моніторингу ситуації на місцях. Для того, щоб Китай збільшив інвестиції в реконструкцію до більших масштабів, йому потрібне реальне політичне вирішення конфлікту, якого досі немає [125].

Захищаючи режим Башара Асада, Китаю вдалося зміцнити свої зв'язки з Тегераном і Москвою, не вкладаючи значних ресурсів. Зближення Пекіна з Дамаском також пов'язане з його метою протидії західному впливу в регіоні (тобто, Сполучених Штатів) [88]. Особливо це стало очевидним щодо іноземного втручання у внутрішні справи держави. Китай, як і раніше, насторожено ставиться до таких дій, оскільки потенційно може створити прецедент, який у майбутньому може бути звернений проти нього самого [116].

Сирійська стратегія Китаю також дозволила йому збудувати міцні відносини з Дамаском, що спонукало сирійський режим орієнтуватися на китайські погляди щодо ключових питань національної безпеки Китаю. Наприклад, під час розгону Пекіном демонстрантів у Гонконгу у 2020 р. Дамаск твердо стояв на боці свого союзника [131]. Сирія також підтримала суворі закони Китаю щодо безпеки в Гонконзі та розцінила протести як втручання Сполучених Штатів у внутрішні справи КНР. Тодішній заступник міністра закордонних справ Дамаска Фейсал Мікдад заявив, що сирійський уряд визнає принцип одного Китаю і повністю підтримує зусилля китайського уряду щодо захисту інтересів і безпеки китайського народу і Китаю, як єдиної держави [83].

Не дивно, що режим Сирії також став на бік Китаю щодо Тайваню. Дамаск неодноразово висловлював свою прихильність пекінському принципу «єдиного Китаю». У серпні 2018 р. колишній посол Китаю в Сирії Ці Цяньцзін опублікував статтю в щоденній газеті сирійського режиму Al-Watan. Він підкреслив міцні двосторонні відносини між Дамаском і Пекіном і позитивно оцінив боротьбу режиму за зміцнення та стабілізацію ситуації в країні. Він також

високо схарактеризував зусилля Сирії щодо поглиблення відносин з Китаєм, заявивши, що Китай високо оцінює сирійську стратегію «Схід» і має намір більше співпрацювати з Сирією в політичній, військовій, економічній та соціальній сферах, брати активну участь в економічній відбудові Сирії [125].

Протягом 2011-2021 років Китай намагався зберегти свій престиж як відповідального гравця у нестабільному регіоні. Це по-особливому підтвердилося у Сирії. Роблячи це, Китай дедалі більше стає важливим учасником сирійського конфлікту, хоча й на відстані витягнутої руки через свій підхід без втручання. З його точки зору, Пекін успішно зумів захистити свої регіональні та міжнародні інтереси, використовуючи міжнародну арену, зокрема Раду Безпеки ООН (РБ ООН), на свою користь [124].

Як зазначалося раніше, невтручання Китаю у внутрішні справи інших держав було основоположним принципом його зовнішньої політики [33]. Це було продемонстровано у його вето в Раді Безпеки ООН, постійним членом якої є Пекін. Подібно до Росії, на погляди Китаю на політику ООН «Відповідальність за захист» (R2P – Responsibility to protect) безпосередньо вплинули наслідки лівійської кризи [126].

У 2011 р. Китай утримався від голосування в Раді Безпеки ООН за резолюцію №1973, яка санкціонувала військові дії проти режиму Муаммара аль-Каддафі. З точки зору Пекіна, підтримане НАТО втручання, було мало пов'язане з захистом цивільного населення, а більше з наданням законного прикриття для повалення режиму Каддафі. Китайські чиновники вважали це небезпечним прецедентом, оскільки такий привід потенційно може бути використаний проти будь-якого уряду, який намагається впоратися з внутрішніми заворушеннями, включаючи сам Китай. Війна у Лівії, яка розпочалася пізніше, лише підтвердила уявлення Пекіна, змусивши його подвоїти свій підхід щодо втручання у Раді Безпеки ООН [40].

Відтоді Китай намагається захистити власну внутрішню безпеку та уникати ухвалення резолюцій типу R2P, які можуть поставити під загрозу його інтереси за кордоном [98]. Цей стратегічний підхід сприяв зближенню

китайських та російських поглядів щодо низки ключових питань на Близькому Сході, зокрема питань, що стосуються територіальної цілісності, суверенітету та безпеки в регіоні. Після початку Арабської весни, Пекін і Москва утворили єдиний блок голосування в рамках РБ ООН; вони дотримувалися подібної схеми голосування і спільно накладали вето на численні резолюції, особливо щодо Сирії [98].

Перше спільне вето було накладено лише через кілька місяців після втручання НАТО в Лівію проти резолюції, розробленої дев'ятьма державами, включаючи США, яка б засудила жорстоке придушення сирійським режимом цивільних протестувальників. Формулювання було нечітким, щоб запобігти будь-якому можливому вето, проте Росія та Китай все одно наклали на нього вето. Друге спільне вето було накладено менше ніж через рік, 4 лютого 2012 року, на резолюцію, яка схвалила б заклик Ліги арабських держав до президента Башара Асада піти з посади та припинити насильство проти сирійської опозиції. Відтоді Китай вжив конкретних заходів для дипломатичного збереження режиму Асада, а також більш обережного підходу до R2P загалом [121].

Важливо зазначити, що Пекін не завжди слідував прикладу Москви в рамках РБ ООН. Китай неодноразово утримувалася, віддаючи перевагу економічній участі для подальшої політичної участі та утримуючись від втягування в геополітичну динаміку конфлікту. Пекін підтримав резолюції №2042 і №2043 РБ ООН, в яких розглядався план Кофі Аннана з шести пунктів, що дозволяє залучати міжнародних спостерігачів для моніторингу пропонуваного припинення вогню [41; 42]. Китай також підтримав резолюцію №2118, яка стосується використання хімічної зброї в сирійському конфлікті [43].

Станом на березень 2021 року Китай наклав вето на десять резолюцій Радбезу ООН щодо Сирії в порівнянні з шістнадцятьма вето від Росії. Хоча Пекін використовує право вето значно менше, ніж Москва, це все одно приголомшливо. До сирійського конфлікту Китай наклав вето лише на шість резолюцій з моменту вступу в ООН у 1971 році, що ознаменувало значне зрушення у його дипломатичному підході [34].

Активна позиція Китаю в міжнародних справах пояснюється його дедалі більшим політичним та економічним впливом, особливо на Близькому Сході. Пекін активізував свою участь у регіоні після публікації двох основних урядових документів: «Бачення морського співробітництва в рамках Ініціативи «Один пояс, один шлях» у 2015 р. та «Документ про арабську політику Китаю» у 2016 р. [26; 63]. Обидва документи зосереджені майже виключно на економічного співробітництва та утримуватися від великого акценту на питаннях, що стосуються співробітництва у сфері безпеки. Пекін намагається уникати повторення втручання західного зразка; Китай вважає за краще пропагувати себе як нейтрального партнера усім країнам, включно з країнами, які ворогують одна з одною, тим самим підтримуючи взаємовигідні угоди. Це дозволило Китаю ефективно співпрацювати з арабськими державами, змушуючи їх утримуватися від критики його внутрішньої та міжнародної політики або ризикувати втратити вигідні економічні можливості [116].

Наприклад, після того, як Китай наклав вето на Сирію в лютому 2012 р., Саудівська Аравія різко розкритикувала Пекін за його захист від режиму Асада. Відтоді арабські країни стратегічно утримувалися від засудження Китаю на світовій арені. Про це свідчить той факт, що жодна арабська держава публічно не критикувала Пекін за систематичне затримання уйгурських мусульман у китайській провінції Сіньцзян [137]. У 2019 році Саудівська Аравія пішла ще далі. Ер-Ріяд був серед 37 країн, які підписали лист, який підтримав позицію Пекіна: «Зіштовхнувшись із серйозним викликом тероризму та екстремізму, Китай вжив ряд заходів з боротьби з тероризмом та дерадикалізацією в Сіньцзяні» [133].

Позиція Китаю щодо сирійської кризи уникла жорсткої критики з боку міжнародної спільноти завдяки китайському конструктивному підходу до конфлікту. Держава завжди публічно закликала до політичного рішення і неодноразово пропонувала взяти участь у посередницьких зусиллях між сирійським режимом та опозицією. Це зміцнило її дипломатичну позицію, яка відкидає іноземне втручання у внутрішні справи інших держав і водночас сприяє

швидкому відновленню та стабільності регіональних конфліктів на Близькому Сході [124].

Проте підхід Китаю до підтримки добрих відносин з урядами інших держав регіону може зіткнутися з низкою проблем. По-перше, попри зменшення обсягу критики з боку близькосхідних держав, Пекін продовжує стикатися з міжнародною реакцією у бік режиму Асада, в основному зі Сполучених Штатів і Європи. Зокрема, Вашингтон та Берлін осудили ветовання Китаєм кількох резолюцій. Такий міжнародний тиск може вплинути на становище Китаю. на світовій арені, потенційно підриваючи її економічну дипломатію в різних регіонах, де Захід користується більшими важелями впливу [34].

По-друге, хоча співпраця Пекіна з Москвою щодо Сирії була стабільною, вона все ж може постати перед деякими труднощами в майбутньому. Оскільки Китай прагне заявити про себе як ключовий гравець у відбудові постконфліктної Сирії, він може все більше вступати в супротив з Росією. Проте Китай визнає інтереси Кремля в країні й, принаймні, поки що не прагне активного підриву присутності Москви на Близькому Сході [125].

Нарешті, присутність уйгурських бойовиків у лавах різних джихадистських угруповань на сирійській території продовжує становити серйозну загрозу безпеці Пекіну. Діяльність таких груп був ключовим фактором підтримки Китаєм режиму Асада [30]. Велика частина проблем безпеки Пекіна історично пов'язана з потенційною загрозою зовнішніх насильницьких екстремістських груп, які походять із таких країн, як Афганістан та Пакистан. Однак із початком сирійського конфлікту та його подальшим перетворенням у регіональний конфлікт усвідомлювані загрози Китаю значно розширилися за географічним розмахом. Війна в Сирії привернула увагу тисячі іноземних бійців, багато з яких походили з центральноазійських посткомуністичних країн, що мають прямі кордони з Китаєм [109].

Іноземні бойові групи у сирійському конфлікті також включали значну частку уйгурів [30]. Вважається, що близько 5000 уйгурських бойовиків-джихадистів з Центральної Азії та Китаю прибули до Сирії, приєднавшись до

таких груп, як ІДІЛ, Туркестанської ісламської партії в Сирії (ТІП) та «Фронту ан-Нусра», хоча точна кількість залишається невідомою. У липні 2018 р. Спеціальний представник Китаю в Сирії, посол Се Сяоянь, заявив, що існують різні цифри: від 1000 до 5 000 і навіть більше. Посол Сирії в Китаї підтвердив цифру 4000-5000 осіб [85]. Ці групи становлять пряму загрозу безпеці Китаю. У 2016 р. уйгурський терорист-смертник атакував посольство Китаю в Киргизстані. Зазначається, що напад був спланований і здійснений ТІП і профінансований «Фронтом ан-Нусра» [116].

Бійці ТІП пройшли військовий вишкіл від Malhama Tactical, комерційного угруповання найманців на прізвисько «Чорна вода джихаду», яке складається з ветеранів-джихадистів з пострадянських азійських держав та російських мусульманських республік Чечня, Дагестан і Татарстан. Також повідомляється, що МТ вербувала і навчала уйгурських і ханьських бойовиків у своїх лавах і висловила намір розширити свою діяльність у китайській провінції Сіньцзян. Вона має на меті «перетворити розлючену уйгурську молодь в елітних бійців», загрожуючи тим самим національній безпеці та сухопутним коридорам Пекіна, а також перспективам його амбітної ініціативи «Один пояс, один шлях» [91].

Багато уйгурів і потенційних бойовиків потрапили до Сирії через Туреччину, яка історично підтримувала їхню позицію. Анкара прийняла близько 45 000 уйгурських біженців і донедавна була однією з небагатьох держав з мусульманською більшістю, яка відкрито звинувачувала Пекін у примусовому утриманні уйгурів у, як вона називає, «таборах перевиховання». Існували припущення щодо того, якою мірою Анкара сприяла присутності уйгурських бойовиків в Сирії, хоча ці твердження не були достатньо підтвержені вагомими доказами [128].

На ранніх етапах сирійського конфлікту Китай звинуватив Туреччину в тому, що вона сприяє нарощенню сил ТІП у провінції Ідлібі. Багато китайських аналітиків припускають, що уйгурські бойовики діяли як турецька довірена особа в рамках великої антиасадівської коаліції в Сирії. Також повідомляється,

що громадяни Туреччини надавали уйгурам нелегальні турецькі паспорти, щоб полегшити їх еміграцію з Китаю [128].

Проте останніми роками підтримка Анкарою уйгурського сепаратизму ослабла. Після невдалої спроби державного перевороту у 2016 р. Туреччина, яка все більш ізольована, вирішила переглянути свої зовнішньополітичні пріоритети. Все більша недовіра між Анкарою та Заходом змусила Туреччину вимагати прихильності Пекіну, щоб задовольнити основні інтереси останнього в регіоні. Китай також намагався підвищити свій економічний стан через продаж зброї та масштабні інвестиції, можливо, як один із засобів пом'якшити позицію Туреччини щодо уйгурського питання. Минулого року Туреччина ратифікувала договір про екстрадицію з Китаєм у 2017 році на тлі звинувачень у тому, що Анкара погодилася передати уйгурських мусульман в обмін на вакцини проти COVID-19 [87].

Пекін дотримується підходу «квитка в один кінець» до проблеми іноземних бійців із регіонів Сінцзяну та Центральної Азії, тобто вони воліють бачити більшість своїх іноземних бійців убитими в бою, а не захопленими в полон чи репатрійованими, що може становити потенційну загрозу безпеці для Автономного регіону [85]. Оскільки зв'язки між Китаєм та Туреччиною продовжують покращуватися, малоімовірно, що Анкара дозволить уйгурським бойовикам проживати на своїх територіях, якщо Ідліб потрапить у руки режиму Асада в майбутньому [87].

Протягом останнього десятиліття Китай намагався зайняти більш активну роль на Близькому Сході. Однак, це досить важке завдання, оскільки Пекін був змушений маневрувати регіоном, який став полем битви для конкурентних міжнародних сил після Арабської весни. Пекін зробив спробу делікатного балансування, просуваючи свої геостратегічні інтереси, водночас залишаючись, відповідно до принципів зовнішньої політики, без втручання. Його роль у Сирії характеризує саме це. Протягом десятиліття сирійського конфлікту Китай навмисно відігравав роль на задньому плані, одночасно використовуючи свою позицію провідного гравця на міжнародній арені з точки зору глобальної

дипломатії. Це дозволило їй підтримувати добрі зв'язки з усіма основними зацікавленими сторонами конфлікту, зокрема з Туреччиною, Іраном та Росією. Що стосується сирійського режиму, Пекін зосередився на спільних інтересах, пропонуючи допомогу в боротьбі з тероризмом, оскільки загроза уйгурських бойовиків продовжує нависати над КНР. Крім того, Китай (разом з Росією) ефективно захищав сирійський уряд в Раді Безпеки ООН, тим самим протидіючи впливу Заходу в регіоні, що є спільною метою для обох сторін [126].

Китай також буде природним і незамінним партнером у постконфліктній відбудові Сирії, враховуючи його тривалий досвід у цій сфері та його участь в інфраструктурних проектах. Але оскільки його ініціатива «Один пояс, один шлях» починає здобувати підтримку в регіоні, Китай може опинитися перед вибором перегляду своєї політики невтручання. Будь-який масштабний проект у дуже нестабільному регіоні, як-от Близький Схід, ставить під прямий ризик його економічні інтереси. Наразі ризик втручання в регіональні конфлікти, наприклад у Сирії, може вплинути на інтереси Пекіна більше, ніж ризик утримання. Крім того, хоча зараз це малоймовірно, партнерство Китаю з Росією потенційно може бути випробувано в майбутньому, оскільки обидві країни почнуть конкурувати за проекти розвитку інфраструктури [125].

Важливо також зазначити, що поглиблення участі Китаю в Сирії в першу чергу залежить від дій США в конфлікті, а не навпаки. Поки політика Вашингтона щодо Сирії залишається непослідовною, Пекін намагатиметься заповнити порожнечу, яку залишили наступні адміністрації США, відіграючи більш центральну економічну роль не лише в Леванті, а й на Близькому Сході. Тепер стратегічне значення та безпекове значення Сирії значно переважає її економічну важливість для Китаю [126]. Для того, щоб Китайська Народна Республіка суттєво інвестувала у Сирійську Арабську Республіку, конфлікт-менеджмент повинен забезпечити йому відповідні умови для цього, починаючи з довготривалого політичного рішення та припинення військових дій.

2.3. Політика Китаю щодо іранської ядерної програми

Принцип нерозповсюдження ядерної зброї є частиною зовнішньої політики Китаю. Він став основою для надання допомоги Китаєм в галузі ядерних технологій іншим країнами, включаючи Алжир, Ірак та Іран на Близькому Сході. Пекін стверджував, що ця співпраця спрямована на цивільне та енергетичне використання ядерних можливостей, а не на створення ядерної зброї [124].

У випадку Ірану китайська допомога його ядерній програмі почалася з 1985 р. і тривала до 1996 р. Офіційно співпраця була підтверджена у 1991 р., коли делегація Іранського центру стратегічних досліджень відвідала Китай [117]. Наступного року президент Ірану Акбар Хашемі Рафсанджані відвідав Пекін. У ході візиту сторони підписали угоду про ядерну співпрацю. Китай продав Ірану ядерний реактор, але до 1997 р. подальша співпраця була припинена [117].

Рішення Китаю відмовитися від роботи над ядерною програмою Ірану мало стратегічний характер. Це було зумовлено тим, що Китай прагнув покращити відносини з Вашингтоном, і обмеження співпраці з Іраном було одним зі способів продемонструвати це. Проте, це спонукало Іран переоцінити надійність Китаю як партнера. Пекін теж почав неоднозначно сприймати Тегеран через агресивність його зовнішньої політики [127]. Керівництво КПК засуджувало дестабілізаційну роль Ірану в регіоні, яка проявлялася у підтримці ісламістських груп, таких як ХАМАС, Хезболла, Ісламський Джихад і Талібан. Китай також остерігався наслідків набуття Іраном ядерної зброї та його впливу на регіональний та глобальний безпековий вимір [127].

Хоча Китай припинив ядерне співробітництво з Іраном, іранська ядерна програма залишилась активною. Міжнародне співтовариство підозрювала, що Іран все ще розробляє ядерну технологію. Це підтвердилося у 2002 р., коли з'ясувалося, що Іран розробляє центрифугу для збагачення урану в Натанзі та ядерний реактор на важкій воді в Араку [129]. Щоб забезпечити нерозповсюдження

ядерної зброї, МАГАТЕ розпочало розслідування, але не отримало відповіді від Ірану на свої запити. У 2003 р. Великобританія, Франція та Німеччина взяли на себе провідну роль у переговорах з Іраном щодо цього питання. Згодом коло держав було розширено, включивши США, Росію та Китай, в результаті була створена Група 5 + 1 (тобто п'ять постійних членів Ради Безпеки ООН і Німеччина) [129].

У період з 2006 по 2008 р. було ухвалено декілька резолюцій ООН та введено пакети санкцій проти Ірану через його програму ядерних технологій. Китай повністю підтримав такі дії ООН. У липні 2006 року Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію №1696, згідно з якою Іран був зобов'язаний призупинити свою програму ядерного розвитку протягом місяця або ж проти нього будуть введені економічні та дипломатичні санкції [135]. Після звіту МАГАТЕ про те, що Іран не дотримався вимоги, Рада Безпеки пізніше прийняла резолюцію №1737, яка блокувала імпорт і експорт ядерного обладнання та технологій та заморожувала фінансові активи осіб, причетних до розробки ядерної програми Ірану. МАГАТЕ знову повідомило про невиконання Іраном вимог, що призвело до ухвалення Резолюції №1747, яка поширила режим санкцій на продаж іранської зброї, а також вводила персональні санкції. Наступні резолюції №1903 і №1835 у 2008 р. підтвердили протидію РБ ООН ядерній діяльності Ірану [135].

Хоча Китай підтримав резолюції ООН, він не поділяв позиції західних держав. Китайські чиновники намагалися вказати іранцям та міжнародному суспільству, що, на їхню думку, санкції не були призначені для покарання керівництва Ірану чи його населення. Метою санкцій не було переривання нормального комерційного обміну та економічного співробітництва. Натомість метою було сприяти нерозповсюдженню ядерної зброї. Згідно з позицією Китаю, оптимальним варіантом для Ірану, яким відповідатиме більшості його інтересів, є відхід від його ядерних амбіцій і переговори з міжнародною спільнотою щодо найбільш відповідної форми цивільної ядерної програми [36]. З цією метою Китай і Росія більшою мірою голосували за проекти резолюцій РБ ООН, які

створюють видимість жорстких санкцій, однак не перешкоджають веденню активної економічної діяльності [37].

У листопаді 2009 р. правління МАГАТЕ проголосувало (25 проти 3) за підтримки Китаю та Росії, щоб засудити Іран за те, що він не погодився на більш жорсткий контроль над його ядерною діяльністю. Але це не означало, що Китай готовий прийняти жорсткіші санкції як рішення. Китай наполягав на врегулюванні шляхом переговорів і не зважав на попередження, що США чи Ізраїль атакуватимуть іранські ядерні об'єкти, якщо не будуть введені жорсткіші санкції [135].

Поряд із м'яким режимом санкцій ООН, Китай отримав вигоду від рішення Заходу ввести санкції проти Ірану, які були введені на односторонній основі. Оскільки західні уряди тиснули на банки та фірми, щоб вони не вели бізнес в Ірані, Пекін скористався цими можливостями [120]. З часом Китай набув непропорційно більшого впливу в іранській економіці. Утворилася асиметрична залежність Ірану від Китаю. Тегеран вважав свою висхідну торгівлю та інвестиції з Пекіном все більш необхідними. З 1990-х рр. Іран був важливим джерелом постачання енергії для Китаю. На початку 1995 р. кількість проданих Іраном барелів на день досягнула 60 тис., а потім зросла до 100 тис. у 1997 р. До 2009 р., через кілька років після того, як почали діяти західні санкції, Тегеран продавав Китаю 11% свого імпорту нафти [117].

У 2007 р. колишній посол Китаю в Ірані, Хуа Лімін, запропонував організувати двосторонні переговори між США та ІРІ щодо ядерної програми. Проте ця ідея була сприйнята неоднозначно. На пропозицію також вплинуло і те, що президентом США зовсім нещодавно став Барак Обама, а в Ірані з гострою антиамериканською риторикою виступав Махмуд Ахмадінежад, тому нові переговори проводилися у Женеві в форматі Група 5 + 1 у жовтні 2009 р. Результатом цих переговорів стали зобов'язання Ірану припинити розробку ядерної програми та відправити збагачений уран у Росію [166].

Проте, у 2010 р. МАГАТЕ підтвердила відсутність виконання Іраном домовленостей. Згідно з резолюцією №1929 були введені нові санкції, які США

та Західні держави доповнили своїми односторонніми пакетами санкцій. Через це Іран знову повернувся до переговорів у форматі Групи. Сторони, у процесі переговорів, не до спільного рішення. Арабська весна та події у Лівії відвели іранську ядерну програму на другорядний план [120].

Китайське керівництво все більше непокоїлося через зростання ролі агресивного Ірану в регіоні. Хоча Іран залишався важливим постачальником енергії для Китаю, Пекін сконцентрувався на диверсифікації імпорту нафти та газу, особливо з інших держав Перської затоки, таких як Саудівська Аравія, Катар та ОАЕ. На початку 2012 р. китайські політики були стурбовані погрозами Ірану закрити Ормузьку протоку, що могло б призвести до зростання цін на енергоносії. Крім того, режим «вторинних» санкцій Заходу почав впливати на іранську економіку [119]. У період з 2012 по 2014 рр. статус Ірану як постачальника енергії впав із третього за величиною джерела Китаю до шостого [118]. CNPC відмовилася від своєї угоди щодо розробки газового родовища Південний Парс, стверджуючи, що санкції ускладнюють отримання обладнання від західних компаній для реалізації проекту [135].

Протягом цього періоду Вашингтон та Пекін не наполягали на скасуванні санкцій чи їх посиленні. З китайської сторони було бажання підтримувати економічні зв'язки з Іраном. Проте протидію санкціям потрібно було узгодити з тим фактом, що американські військові дії проти ядерної програми Ірану можуть нівелювати китайські інвестиції. Китайські компанії підпадали під ризик потрапити під санкції за роботу в Ірані, так само як інші китайські фірми раніше були піддані санкціям США за їхню участь у допомозі Ірану розвивати свої ракетні технології [118].

Водночас Вашингтон визнав, що Китай має бути частиною режиму санкцій, щоб він мав ефективність. Імпорт іранської нафти був життєво важливим для китайської економіки, тому рішучий підхід проти китайських компаній, які мають інтереси в Ірані, підірвав би його енергетичні цілі. Результатом став компроміс, згідно з яким Держдепартамент США надав Китаю звільнення від санкцій на тій підставі, що Китай «значно скоротив» свій імпорт

іранської нафти з 550 тис. барелів на день у 2011 році до 435 тис. барелів на день у 2012–2013 роках [135].

З середини 2012 р. секретні домовленості проводилися на території Оману між іранськими та американськими офіційними особами. Коли Обаму було переобрано, а президентом Ірану став колишній перемовник щодо ядерної програми, Хасан Рухані, це пришвидшило домовленості. До кінця 2013 р. у Женеві сторони домовились про Спільний план дій. Протягом 2014-2015 рр. відбувалися переговори з метою оновити цей план. У липні 2015 р. було досягнена угода про Спільний всеосяжний план дій [110].

Рух у напрямку розширення діалогу між Іраном та Групою 5 + 1 підтвердив погляд Пекіна про перевагу багатостороннього діалогу над односторонніми діями, такими як санкції. Китайські лідери регулярно стверджували, що ядерна програма Ірану є прийнятною, якщо вона призначена для цивільного використання та підлягає міжнародним зобов'язанням. Отже, СВПД відповідав китайським вимогам. Погоджуючись на регулярний моніторинг та міжнародний контроль, можна було б оцінити програму Ірану щодо того, чи була вона цивільною чи військовою за наміром. Водночас санкції поступово знімалися [120].

Детальніше розглянемо роль Китаю у процесі переговорів. У період з червня 2013 р. до підписання СВПД у липні 2015 р. представники Китаю щонайменше 17 разів закликали та тиснули на лідерів Ірану, щоб вони уклали угоду. Сюди включені, як звернення Голови Сі Цзіньпіна, так і членів постійного комітету, про які повідомляли китайські ЗМІ [110]. Сі Цзіньпін провів переговори на вищому рівні, зустрівшись з Хасаном Рухані під час саміту Шанхайської організації співробітництва у Киргизстані у вересні 2013 р. Через місяць Китай висунув власні принципи, коли знову почалися переговори Групи 5+1. Вони включали пункт про те, що переговори мають бути відповідним форумом для вирішення конфлікту, що жодна сторона не повинна відходити від переговорів або створювати альтернативні рамки, які виключають будь-яку з

ключових сторін. Вони також заявили, що переговори мають бути «чесними» та «розумними» і мають шукати «довгострокове рішення» [110].

У лютому 2014 р. віцеміністр закордонних справ Лі Баодун намагався узгодити позиції Ірану і Заходу під час Женевських переговорів. Він запропонував Ірану заспокоїти міжнародну спільноту щодо своєї ядерної діяльності та дотримуватися Договору про нерозповсюдження, а також вимагати, щоб ядерна програма Ірану для цивільного використання була гарантована міжнародною спільнотою. З таких умов всі багатосторонні та односторонні санкції повинні бути «поступово» зняті з Ірану та досягнуто більшої співпраці та партнерства між країною та більш широким міжнародним суспільством. У листопаді Ван І заявив, що для досягнення угоди потрібно зосередитися на політичному, а не на технічному врегулюванні. Він повторив, що всі сторони повинні йти на компроміс і йти назустріч один одному, а також потрібно, щоб переговори рухалися вперед, а не поверталися до попередніх тем [110]. Протягом переговорів китайські пропозиції підкріплювалися обіцянкою економічних можливостей для Ірану після успішної угоди. Зняття санкцій зробить можливою не тільки торгівлю з Європою та США, але й розвиток масштабних інфраструктурних проєктів, пов'язаних з ініціативою Китаю «Один пояс, один шлях» [45].

Протягом усього часу китайські чиновники використовували свій статус надійного та чесного посередника, який міг збалансувати позиції Заходу та Ірану. Використовуючи економічні важелі впливу, Китай намагався примусити Іран задовольнити позицію Заходу, таким чином він підтримував загальне бачення Групи 5+1, які намагалися обмежити право Ірану на ядерну зброю. Одночасно, Китай відкинув режим санкцій, накладений проти Ірану, і виступила проти американців і європейців з цього приводу. Джон Гарвер підсумував політику КНР таким чином: «Посередництво Китаю [в ядерній кризі] полягало в тому, що примирення між Іраном та Сполученими Штатами вимагатиме прийняття США Ірану як незалежної регіональної сили, а не підпорядкування Ірану Сполученим Штатам. Іншими словами, Китай не допомагав США досягти гегемонії над

Перської затокою, а допомагав скромнішим, реалістичним і менш амбітним Сполученим Штатам поступитися певною мірою стратегічної незалежності та автономії Ісламській Республіці Іран, як адміністрація Ніксона Китаю у 1972 році» [110].

Коли США вийшли з Угоди у травні 2018 р., п'ять інших договірних сторін заявили про свою постійну прихильність СВПД і зазначили, що МАГАТЕ повідомило, що Іран продовжує дотримуватися своїх зобов'язань. Інші сторони повторили важливість скасування санкцій у відповідь на те, що Іран дотримується своїх зобов'язань. З Китаю Ван І оголосив пропозицію з п'яти пунктів. П'ять пунктів полягали у дотриманні міжнародних правил загалом і СВПД зокрема, важливості регіональної стабільності та ролі діалогу та переговорів у вирішенні суперечок; відмови від односторонніх санкцій. Хоча Ван визнав, що СВПД не розв'язує всі проблеми, Китай залишився відданий йому і докладе всіх зусиль, щоб досягти підтримку та виконання СВПД [46].

Спочатку вихід США з СВПД прямо не вплинув на торговельно-економічне співробітництво Китаю з Іраном. Хоча США і КНР почали торговельну війну, США надали Китаю шість місяців звільнення від імпорту іранської нафти після відновлення санкцій з листопада 2018 р. Протягом другої половини 2018 року і Китай, і європейці досліджували шляхи підтримки зв'язків з Іраном, не порушуючи жодних санкцій США. ЄС створив Інструмент підтримки торгових бірж (INSTEX) у січні 2019 р., щоб дозволити компаніям, які вирішили взяти участь, здійснювати обмежений обсяг торгівлі, хоча до кінця року він не був ефективно запроваджений. Китайська фірма «Zhuhai Zhenrong» і іранська корпорація «Bank of Kunlun» продовжили операції торгівлі іранською нафтою. Обидві компанії мали перевагу над європейськими, оскільки мали меншу міжнародну позицію, а тому були менш вразливі до американських санкцій. Але навіть, коли китайські лідери зберігали свою відданість економічному співробітництву з Іраном, китайські підприємства почали згортати співпрацю з Іраном. Ще до закінчення терміну дії американських

санкцій Китай скоротив свою частку в імпорті іранської нафти з 590 тис. барелів на день до жовтня 2018 р. до 190 тис. барелів на добу в січні 2019 р. [97].

У травні 2019 р. були відновлені санкції щодо Китаю та кількох інших країн, протистояння між США та Іраном посилювалося. США та їхні союзники вважали, що Іран та його проксі стояли за кількома атаками на судна в Перській затоці та атаками безпілотників на саудівські трубопроводи та установки. Влітку 2019 р. влада Гібралтару затримала іранський нафтовий танкер за підозрою у перевезенні нафти до Сирії. У відповідь Іран затримав танкер під британським прапором. Іранський уряд також оголосив про свій намір відновити виробництво та накопичення ядерного матеріалу, чинячи тиск на сторони, що підписали СВПД, і особливо на європейців. Для забезпечення безпеки в Перській затоці США запропонували створити військово-морську оперативну групу для захисту судноплавства. За пропозицією виникла аналогічна ініціатива з боку ЄС. Інші країни почали посилати військові кораблі до Перської затоки для забезпечення безпеки власних кораблів, зокрема Індія. Китайські чиновники також обмірковували, чи робити те саме, хоча жоден корабель під китайським прапором не був об'єктом нападу Ірану. Певною мірою занепокоєння Китаю було пом'якшено тим фактом, що його танкери та судна у Перській затоці, піддавалися меншому ризику, ніж інших західних держав. Цьому також сприяло те, що залежність Китаю від нафти з Перської затоки була нижчою, ніж раніше, приблизно 48 відсотків його імпорту. Китай усвідомив важливість диверсифікації імпорту та створення стратегічного резерву по-особливому після війни в Іраку 2003 року [82].

До середини 2019 р. позиції Китаю у регіоні Перської затоки були відносно сильними, якщо їх порівнювати з американськими та іранськими. Сильніші позиції Китаю відображалися двома основними способами. По-перше, експорт нафти з Ірану впав з 2,5 млн барелів на добу у квітні 2018 р. до одного мільйона барелів на добу у квітні 2019 року і 500 тисяч барелів на добу в липні 2019 р. Попри падіння, значна кількість цього видобутку була призначена для Китаю, і тому продовжувалося посилення залежності Тегерану від Пекіна. Протягом

липня Іран експортував до Китаю в середньому близько 360 тис. барелів на добу, і щонайменше шість іранських танкерів розвантажувались у китайських портах. Іранські лідери активно орієнтуються на Китай, щоб стати ближчим партнером, навіть коли вони вели переговори з європейцями, щоб знайти шляхи порятунку СВПД. Але довіру Ірану до європейців не можна було гарантувати, а враховуючи вже асиметрію між Іраном і Китаєм, це може призвести до подальшої залежності Ірану [82].

Динаміка міжнародної політики навколо ядерної програми Ірану схожа на маятникову. Протягом останніх двох десятиліть його курс рухався в одному напрямку та повертався. Протягом 2000-х рр. Іран під керівництвом М. Ахмадінежада та США під керівництвом Джорджа Буша-молодшого йшли на конфронтаційний курс. ІРІ домагалася подальшого технологічного розвитку своєї ядерної програми, а США протистояли цьому, створюючи міжнародну коаліцію та погрожуючи санкціями. У цей період Китай не займав занадто активну позицію стосовно Ірану, хоча й погоджувався з принципом нерозповсюдження ядерної зброї у військових цілях. Після 2012 року конфронтаційний курс змінився на більш примирливий, чому сприяли зміни керівництва в Ірані та переобрання Барака Обама. Примирення вимагало переговорів і посередництва, в тому числі з боку європейців і китайців. Підписана угода збалансувала скасування санкцій із посиленням контролю за дотриманням Іраном Спільного плану дій. Але після подальших політичних змін, цього разу з обранням президента Трампа в США, Вашингтон знову змінив курс, відкинувши угоду і зайнявши більш конфронтаційну позицію.

На відміну від попередніх кроків, вихід США з Угоди з Іраном не отримав схвалення міжнародної спільноти (за винятком кількох держав, таких як Ізраїль та Саудівська Аравія, які підтримали рішення Трампа). Жодна з інших сторін угоди не погодилася з рішенням США та не оголосила угоду недійсною. Разом з тим було невідомо, які наслідки матиме американське рішення для іноземних фірм – європейських та китайських – які ведуть бізнес в Ірані при відновленні санкцій. Раніше китайські фірми могли діяти та уникати американських санкцій

через відносну ізоляцію від ринку США та використання альтернативних фінансових каналів, які були запроваджені китайською владою.

СВПД обмежувався ядерною програмою Ірану. Він не розроблявся з метою забезпечення ширшої регіональної ролі Ірану. Але, так само як План дій став основою для СВПД, він міг би привести до ширшого діалогу щодо політики регіону та дій як регіональних, так і зовнішніх сил. Китай визнає це не лише у своїй причетності до СВПД, а й через необхідність переговорів між США та Іраном та через небезпеку, яку не залучення до цього процесу може мати для китайських інтересів. Через це китайські лідери побачили можливість представити Китай як посередника між Іраном і Заходом, щоб змусити обидві сторони досягти компромісу. Їй вдалося це зробити, оскільки Китай мав позитивну історію відносин з Іраном, що дало Пекіну вплив на Тегеран. Угода є яскравим прикладом китайського врегулювання конфліктів: з одного боку, Китай просував право Ірану розвивати свою ядерну програму в цивільних цілях, а з іншого – гарантував, що це зроблено під міжнародним контролем [97].

Зусилля Китаю були успішними, оскільки вони були зосереджені на конкретній та обмеженій проблемі: ядерній програмі Ірану. Проте китайські чиновники були залучені у переговори з огляду на ширше коло політичних питань. Застосовуючи поетапний підхід до вирішення напруженості між Заходом та Іраном, Китай, сподівався, що більш всеосяжного врегулювання може бути досягнуто пізніше. З відмовою Трампа від СВПД, важче уявити, що це станеться, не в останню чергу після авіаудару США, коли на початку січня 2020 р. було вбито впливового генерала Ірану Касема Сулеймані. Через це китайці очікується, що політики наразі зробили крок назад. Роблячи це, Китай, схоже, зайняв позицію, яку він мав щодо Ірану та Заходу в інші моменти, коли ситуація не сприяла діалогу, займаючи позицію очікування, намагаючись максимізувати інші комерційні можливості, до яких, уряд КНР завжди відкритий.

Висновки до 2 розділу

Китайська Народна Республіка є залученою стороною у регіональні конфлікти на Близькому Сході у якості спостерігача або зовнішньої сили. Серед основних конфліктних моментів, у які залучений Пекін варто виокремити ізраїльсько-палестинський конфлікт, сирійську громадянську війну та ситуацію навколо іранської ядерної програми. Китай проявляє має різні інтереси участі у цих регіональних протистояннях, а відповідно має різну зацікавленість і ступінь залучення до їх врегулювання.

В ізраїльсько-палестинському конфлікті, Китай в історично підтримує позицію Палестини та визнає її у якості суверенної держави. Після досягнень домовленостей в Осло в 1993 р., згідно з якими має бути створена незалежна палестинська держава зі столицею у Східному Єрусалимі, Пекін офіційно підтримує виконання цих домовленостей. Китай наполягає, що вирішення конфлікту можливе тільки шляхом двосторонніх та багатосторонніх переговорів та консультацій. Також КНР намагається відігравати роль посередника у мирному врегулюванні, і витіснити з цієї ролі США. Таким чином Китай намагається довести ствердити свою могутність.

Також Китай залучений у сирійський конфлікт, у якості держави-донора допомоги розвитку спрямованої на відновлення економіки держави. Пекін історично підтримував тісні відносини з режимом Асадів у Сирії, тому продовжив це й після початку громадянської війни. Прихильність до чинного режиму пов'язана як з економічними чинниками (участь Сирії в ініціативі «ОПОШ»), так і поєднує сторони у контексті антитерористичної діяльності.

КНР та ІРІ мають міцний історичний зв'язок у сфері розвитку ядерної енергетики у цивільних цілях. Так, Китай сприяв розвитку ядерної програми Ірану ще у 1980-х роках. Однак після спроб ІРІ отримати ядерну зброю, Китай приєднався до економічних санкцій ООН проти Ірану. У 2015 р. почала діяти

«ядерна угода» між США, Францією, Росією, Китаєм, Великою Британією, Німеччиною та Іраном, згідно з якою Тегеран відмовлявся від своєї ядерної програми в обмін на скасування економічних санкцій. Це сприяло відновленню економічної активності між КНР та ІРІ. Проте у 2018 р. Трамп звинуватив Іран у відновленні розробки ядерної програми, і ввів новий односторонній пакет пакету, до якого були зменшені приєднатись союзники США. Проте Тегеран і Пекін продовжують тісну взаємодію у сфері енергетики. Також у 2021 р. було підписано угоду про стратегічне партнерство строком на 25 років, у якій було закріпила основні досягнення взаємодії між двома сторонами.

РОЗДІЛ III СПІВПРАЦЯ МІЖ КИТАЙСЬКОЮ НАРОДНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ ТА ДЕРЖАВАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ В ЕКОНОМІКО- ЕНЕРГЕТИЧНІЙ СФЕРІ

Економічна взаємодія Китайської Народної Республіки з державами Близького Сходу є найбільш важливою та розвинутою сферою співробітництва між сторонами. Так, Китай розглядає співпрацю з країнами регіону як основну своєї енергетичної безпеки, а також зацікавлений у зростанні торговельних відносин, зважаючи на значний демографічний потенціал та достатньо високу платоспроможність населення. Таким чином КНР намагається шляхом збільшення об'ємів двосторонньої торгівлі сприяти власному економічному розвитку. Пекін зацікавлений у стабільності регіону та зниженні ісламістської радикалізації регіону, тому розглядає економічне зростання держав і покращення добробуту населення, як головний інструмент забезпечення безпеки. Китай зацікавлений у безпеці регіону з ряду причин: 1) безперебійне постачання енергоносіїв з держав регіону; 2) через Близький Схід проходить основний морський маршрут експорту товарів до Європи; 3) недопущення проникнення радикального ісламізму в Північно-Західні провінції Китаю, де мусульманське населення становить більшість [105]. Пріоритетність цих трьох головних причин посилення економічної взаємодії з Близьким Сходом є динамічною, та змінюється в залежності від ситуації на міжнародній арені. Так, головною причиною співпраці між Китаєм та державами регіону впродовж 2000-2011 рр. була потреба задовольнити китайську економіку необхідною кількістю енергоносіїв. У період між 2011 р. і 2015 р. основним мотивом було запобігти проникненню бойовиків ІДІЛ у Сінцзян-Уйгурський автономний округ. Після ліквідації терористичної загрози, головним завданням взаємодії з Близьким Сходом для Китаю є забезпечення потреб у нафті, а також створення необхідної інфраструктури для пришвидшення доставлення товарів до Європи у рамках проекту «Один пояс, один шлях». Економічне співробітництво між Китаєм і

Блиьким Сходом розвивається у трьох основних напрямках: торгово-інвестиційне співробітництво; партнерство у сфері енергетики; участь держав регіону у проєкті «Один пояс, один шлях». Найбільш динамічною взаємодія є у сфері енергетичного діалогу, однак інші сфери взаємин поступово набувають більшого значення для обох сторін.

3.1. Співпраця між КНР і державами Близького Сходу в економічній сфері

Взаємодія між Китаєм та державами Близького Сходу у торгово-інвестиційній сфері є важливою складовою економічних взаємин цих міжнародних акторів. Сторони зацікавлені у розширенні співпраці у цій галузі, оскільки це відповідає їх національним інтересам та пріоритетам у сфері економіки. Китайська Народна Республіка зацікавлена у торгово-інвестиційній взаємодії з регіоном, оскільки вбачає у ньому перспективний ринок продажу товарів, технологій та послуг [68]. Держави Близького Сходу також проявляють зацікавленість у розширенні торговельних відносин з КНР і, відповідно, зменшенні залежності від енергетичного сектору економіки. Так, найбільші торгові партнери Китаю у регіоні Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати, у своїх стратегія національного розвитку «Бачення 2030» і «Бачення 2023», декларують бажання збільшити об'єм нафтової торгівлі з КНР [35; 28]. Ця тенденція розвитку також притаманна іншим державам регіону. Основні гравці Близького Сходу зацікавлені у поглибленні торгової взаємодії з Китаєм з огляду на місткість китайського ринку, а також через швидкі темпи зростання економіки держави. До того ж Китай є другим, після США, інвестором у світі, тому держави регіону розглядають його як основного донора інвестицій у національні проєкти розвитку.

Загалом торгово-інвестиційне співробітництво між Китаєм та регіоном у XXI ст. має два етапи свого розвитку, а саме: перший етап 2000-2011 рр., другий етап 2011-2021 рр. [176]. Поділ на періоди зумовлений докорінною зміною підходу Китаю до розвитку економічної взаємодії з державами регіону. Головними причинами зміни економічної політики КНР були: 1) початок Арабської весни, яка призвела до дестабілізації регіону й перебоїв у постачанні енергоносіїв; 2) втрата інвестицій у Лівії внаслідок громадянської війни; 3) започаткування політики США «Поворот до Азії» й необхідність відвернути увагу Сполучених Штатів від Азійсько-Тихоокеанського регіону [160]. Таким чином, ініціатива КНР активізувати торгово-інвестиційне співробітництво мала перш за все політичні мотиви.

Впродовж першого етапу, основною сферою економічної взаємодії між державами була співробітництво у сфері енергетики. Торгівля неенергетичними групами товарів мала спорадичний характер. Загальний об'єм двосторонньої торгівлі у 2000 р. становив 2 млрд дол. США, що становило 0,5% від загального об'єму торгового обороту Китаю у 2000 р. (див. Додаток Б). Головними статтями експорту з Китаю були товари широкого вжитку та споживча електроніка, при цьому 65% усього китайського експорту в регіон припадало на Саудівську Аравію, Єгипет та Ізраїль [176]. До того ж частка Китаю у торговельному балансі у 2000 р. становила 80% або 1,8 млрд дол. США. Впродовж 2000-2011 рр. двостороння торгівля неенергетичними групами товарів поступово зростала, однак лишалась на низькому рівні. Головним партнером Китаю у торгово-інвестиційному співробітництві у цей час був Ізраїль. Економіка Ізраїлю орієнтована на технологічний сектор, що викликало зацікавлення у Китаю, який на початку XXI ст. активно експортував високотехнологічну продукцію та технології виробництва. Найбільш цінними для КНР були ізраїльські розробки у сфері сільського господарства, опріснення води, відновлювальних джерел енергії та у військовій сфері. Так, у період між 2001 р. і 2011 р. імпорт Китаю з Ізраїлю зріс з 0,35 млрд дол. США до 2,71 млрд дол. США (див. Додаток А), з яких 85% становили високотехнологічна продукція [164]. Експорт Китаю до

Ізраїлю у цей період також зростав і у 2011 р. сягнув 5,45 млрд дол. США (див. Додаток А). Основну групу товарів у китайському експорті становила споживча електроніка, одяг та хімікати, сталь будівельні матеріали, тобто товари з низькою доданою вартістю. Ця тенденція була характерною і для неенергетичної торгівлі КНР з іншими державами регіону [164].

Значними торговельними партнерами Китаю, відносно інших авторів регіону, були Єгипет, Іран та головні монархії Перської затоки: Саудівська Аравія, Катар, Об'єднані Арабські Емірати. Взаємодія з цими державами у торгівлі неенергетичними групами товарів була можливою, оскільки вони володіли достатньо розвинутою промисловою базою та мали значний демографічний та економічний потенціал, що спонукало Китай розвивати експорт власної продукції у ці держави. Основою для нафтового сектору експорту до КНР з цих держав була продукція хімічної промисловості, зокрема добрива, пластмаси та полімери. Також Пекін був зацікавлений в економічній взаємодії з Іраном, який, хоч і перебував під міжнародними санкціями, мав розвинутий технологічний сектор. Держави регіону натомість розглядали КНР у якості держави, яка забезпечує основні потреби населення у споживчих товарах [138].

У цей період Китай став основним торговельним партнером, який забезпечував держави регіону дешевими товарами широкого вжитку, що гарантувало йому позитивне сальдо у неенергетичній торгівлі з країнами Близького Сходу. Важливо відзначити, що впродовж 2000-2011 рр. торгівля між акторами розвивалась на паритетних засадах, тобто імпорт і експорт були приблизно рівними, й у 2011 р. експорт держав регіону складав 100 млрд дол. США, а імпорт 87 млрд дол. США (див. Додаток Б). Однак у сфері нересурсної торгівлі, Китай домінував над державами регіону, забезпечуючи, залежно від країни 75%-93% об'єму торгівлі [138]. Це свідчить, що торговельне співробітництво між КНР та Близьким Сходом мало асиметричний характер із яскраво вираженим домінуванням Китаю.

Задля оптимізації взаємодії з Китаєм у торговельній сфері та зменшення залежності від експорту енергоносіїв, арабські держави регіону намагались розвивати різноманітні двосторонні та багатосторонні формати співпраці. Провідна роль у цьому належала Раді співробітництва арабських держав Перської затоки, членами якої є Саудівська Аравія, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Бахрейн, Оман та Кувейт. У 2004 р. за ініціативою Саудівської Аравії, яка є неформальним лідером блоку, між організацією та Китаєм розпочались переговори про формування зони вільної торгівлі, яка мала поширюватись на нафтовий сектор торгівлі та інвестицій [14]. Перший раунд переговорів відбувався у квітні 2005 р. під час якого було ухвалено дорожню карту формування ЗВТ, а також визначено сфери, на які буде поширена дія угоди [6]. Впродовж 2005-2006 рр. відбулись три раунди перемовин між державами, які, однак, не мали суттєвого прогресу. Основною причиною, що перешкождала успішному завершенню переговорів, було прагнення арабських держав досягнути більших преференцій у неенергетичній торгівлі з Китаєм, аргументуючи це домінуванням КНР у цій сфері торгівлі. Натомість Пекін прагнув укласти формально рівноправну угоду про ЗВТ, оскільки, у випадку започаткування асиметричної зони вільної торгівлі, це створювало б прецедент для інших держав, які вели перемовини з Китаєм у цій сфері. Наступний етап діалогу між арабськими державами та КНР щодо побудови ЗВТ відбувся у 2009 р. й був анонсований під час турне Ху Цзіньтао державами Близького Сходу. Однак, процес переговорів припав на період глобальної рецесії, спричиненої світовою фінансовою кризою, тому сторони виріши відкласти перемовини до відновлення економічного зростання [7].

У сфері інвестиційного співробітництва між Китаєм та державами Близького Сходу впродовж 2000-2011 рр. відбулись значні трансформаційні процеси. На початку XXI ст. Китай був чистим нетто-імпортером прямих іноземних інвестицій, тобто активно залучав міжнародні інвестиції задля розвитку власної економіки. Натомість держави Близького Сходу, зокрема монархії Перської затоки мали значний вільний фінансовий ресурс, тому були

зацікавлені в активному інвестуванні. Взаємодоповнюваність у сфері інвестицій сприяла налагодженню контактів у цій сфері.

Основним інвестиційним партнером Китаю у цей період була Саудівська Аравія, яка прагнула використати інвестиційне співробітництво для розширення співпраці у сфері енергетики. Так, у 2004 р. державна нафтова компанія Королівства Saudi Aramco інвестувала 1 млрд дол. США у будівництво нафтопереробного заводу в Китаї [99]. У 2006 р. ця компанія інвестувала 1,5 млрд дол. США у розвиток нафтосховищ на о. Хайнань, що мало сприяти досягненню більшої енергетичної безпеки Китаю. Також Саудівська Аравія залучала китайські державні будівельні компанії для реалізації проектів розвитку інфраструктури в середині держави. У 2009 р. Китайська залізнична будівельна корпорація отримала контракт на будівництво надземного метро у м. Мекка на суму 1,7 млрд дол. США [107]. Однак зважаючи на швидкий економічний розвиток та появу вільних фінансових ресурсів, Китай нарощував рівень інвестицій у держави Близького Сходу. У 2000 р. загальна сума накопичених інвестицій КНР у державах регіону сягала 50 млн дол. США, у 2005 р. цей показник зріс до 5 млрд дол. США, а у 2009 р. сума накопичених інвестицій становила 11,5 млрд дол. США, тобто збільшилась у 200 раз [107]. Переважна більшість інвестицій були спрямовані в енергетичний сектор, однак мали місце й проекти в інших сферах економіки.

Ключовими партнерами КНР у неенергетичній сфері інвестицій були Єгипет, Іран та Ізраїль. Впродовж 2000-2011 рр. Китай інвестував у розвиток Спеціальної економічної зони Суецького каналу в Єгипті близько 4 млрд дол. США [92]. Основні інвестиції були спрямовані у галузь харчових технологій, виробництва будівельних матеріалів та машинобудування. Єгипет став основним реципієнтом китайських інвестицій у регіоні зважаючи на його значний демографічний потенціал, що гарантував окупність інвестицій. Іран також був сферою зацікавленості китайських інвесторів, однак пріоритетною сферою інвестицій були вкладення в інфраструктуру та машинобудування. У 2008 р. між Іраном та Китаєм було підписано угоду про будівництво залізничної

мережі від Тегерану до кордону з Іраком у рамках трансазійської залізничної магістралі, яка мала з'єднати Близький Схід з Китаєм [107]. У рамках проекту КНР мав інвестувати в будівництво до 5 млрд дол. США. Однак через початок світової фінансової кризи реалізацію проекту було відкладено [107].

У торгово-інвестиційному співробітництві між Китаєм та державами Близького Сходу впродовж 2011-2021 рр. відбулись значні трансформаційні процеси. Вони були зумовлені як зміною підходу КНР до реалізації своєї економічної політики щодо регіону, так і спробами провідних країн Близького Сходу зменшити залежність від експорту енергоресурсів шляхом розвитку інших галузей економіки. Характерною ознакою торгово-інвестиційного співробітництва протягом 2011-2021 рр. є посилення позицій Китаю як провідного експортера та імпортера регіону. Попри домінування енергетичних ресурсів у структурі імпорту, КНР нарощувала інших груп товарів, зокрема інших мінеральних ресурсів, будівельних матеріалів та продукції хімічної та нафтохімічної галузі економіки. Провідними торговельними партнерами Китаю у регіоні у цей період були Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Єгипет, Іран та Ізраїль, тобто актори, які мали значний вплив на політичну стабільність регіону. Пекін проявляв зацікавленість у переформатуванні економічних моделей розвитку держав регіону, оскільки вбачав у цьому спосіб забезпечити процес їхнього економічного зростання. Головною метою Китаю було недопущення зміни чинних режимів у державах, оскільки це могли призвести до нової енергетичної кризи у світі та унеможливлення використання Суецького каналу для транспортування продукції до європейських споживачів. «Документ про арабську політику КНР», який було опубліковано у 2016 р. продемонстрував зміну політики КНР щодо економічних інструментів взаємодії з державами регіону. Китай запроваджував формулу взаємодії 1+2+3, про яку згадувалося вище [63]. Згідно з цією формулою: 1 – це розвиток енергетичного діалогу, який є центральною темою взаємодії; 2 – це розширення торгівлі неенергетичними групами товарів та збільшення кількості інвестицій у регіон; 3 – це розбудова взаємодії у сфері ядерних технологій. Таким чином, було

офіційно закріплено прагнення Китаю розвивати торгово-інвестиційне співробітництво з державами регіону.

Прикладом зростання важливості економічної співпраці з державами регіону є укладання з окремим державами Угод про всеосяжне партнерство, яке у першу чергу орієнтоване на розбудову торгово-інвестиційного та енергетичного діалогів. У 2014 р. було підписано відповідну угоду між КНР та Єгиптом [62]. У рамках цієї угоди передбачалось розширення інвестиційних відносин між державами. Так, Китай мав виділити кредит Єгипту у розмірі до 5 млрд дол. США для розвитку промислового сектору економіки, а також уряд зобов'язувався сприяти залученню інвестицій зі сторони приватних компаній. Пекін та Каїр були зацікавлені у реалізації спільних проектів у сфері інфраструктури, альтернативних джерел енергії, ядерної енергетики, автомобільної та фармацевтичної промисловості. Також у 2014 р. КНР було залучено до проекту реконструкції Суецького каналу, який передбачав його розширення та розбудову промислової зони навколо каналу [147]. Китай був зацікавлений у реалізації цього проекту, оскільки покращення інфраструктури Суецького каналу забезпечувало кращий транспортний зв'язок із європейськими ринками, а отже сприяло зростанню експортного потенціалу китайської економіки.

У 2016 р. було укладено аналогічну Угоду про всеосяжне партнерство з Іраном [64]. Основою для розширення неенергетичної співпраці з Іраном була перш за все торгівля іншими мінеральними ресурсами – руди металів, будівельне каміння та матеріали. Також китайські компанії були залучені до реалізації значної кількості інфраструктурних проектів в середині держави. У 2013 р. Китайська залізнична будівельна корпорація розпочала проектування мережі швидкісних залізниць. У 2012 р. було розпочато будівництво заводу з виробництва метанолу «Kaveh Methanol», який було запущено у 2017 р. [144]. Загалом взаємодія між Китаєм та Іраном впродовж 2011-2021 рр. розвивається у контексті ускладненням зовнішньополітичного становища Тегерану, що спонукає керівництво Ісламської Республіки шукати підтримку у Пекіні. Китай

також зацікавлений у поглибленні співробітництва з Іраном, оскільки партнерські відносини з ним дозволять Пекіну закріпитись у близькосхідному регіоні, що сприяє зміцненню образу великої держави. Результатом розширення взаємодії між державами у рамках всеосяжного партнерства було укладання у 2021 р. Китайсько-іранського договору про всестороннє партнерство [150]. У рамках нового договору передбачалась поглиблення зв'язків у економічній сфері та залучення 400 млрд дол. США китайських інвестицій в економіку Ірану. Згідно з домовленістю передбачається виділити 280 млрд дол. США на розвиток нафто- та газовидобування і 120 млрд дол. на розбудову інших сфер економіки ІРІ, зокрема на розвиток фармацевтики, автомобілебудування, будівництва. Ця угода, продиктована збіжністю поглядів лідерів Ірану та Китаю щодо неприйняття глобального лідерства США. Таким чином, КНР використовує активізацію торгово-інвестиційного співробітництва з Іраном задля власних політичних цілей [150].

Проте основний інтерес Пекін приділяв розширенню торгово-інвестиційного партнерства із державами-членами Ради співробітництва держав Перської затоки, зокрема з лідерами блоку – Саудівською Аравією та Об'єднаними Арабськими Еміратами. У 2016 р. сторони відновили перемовини щодо формування зони вільної торгівлі КНР–РСДПЗ, яка має стати другою за об'ємом двосторонньої торгівлі, ЗВТ Китаю [14]. У рамках переговорів у 2016 р. відбулись 3 раунди зустрічей, на яких було погоджені умови лібералізації торгівлі товарами, урегульовані юридичні та законодавчі питання. Також було започатковано роботу спільної робочої групи, яка мала встановити фітосанітарні правила торгівлі сільськогосподарською продукцією. Однак сторони не дійшли консенсусу у сфері торгівлі послугами, е-комерції та узгодження нормативної бази захисту інвестицій, тому призупинили процес переговорів. Китай наполягав на реформуванні законодавства арабських держав у сфері захисту інвестицій згідно з міжнародними практиками, оскільки прагнув забезпечити гарантії своїх проектів у рамках ініціативи «Один пояс, один шлях». Проте держави регіону розцінювали позицію КНР як втручання у внутрішні справи. Також лідери

арабських держав з недовірою стались до залучення китайських інвестицій і відкриття національних ринків для технологічних компаній КНР, оскільки прагнули розвивати власний технологічний сектор [14].

У 2016 р. було укладено Угод про всеосяжне партнерство між Китаєм та Саудівською Аравією. Домовленість передбачала активізацію взаємодії у сфері інфраструктури та енергетики, а також залучення китайських інвестицій у розвиток мережі технологічних парків держави [65]. Поглиблення співробітництва у торгово-інвестиційній сфері відповідало програмі оновлення економіки Саудівської Аравії, яка була представлена у 2016 р. й передбачала масштабні соціокультурні зміни та реалізацію національних проектів розвитку. У 2017 р. відбувся Саудівсько-китайський інвестиційний форум, у ході якого було досягнуто згоду про залучення 70 млрд дол. США китайських інвестицій в економіку Королівства, що робило Саудівську Аравію найбільшим реципієнтом інвестицій з КНР на Близькому Сході [174]. Передбачалось, що інвестиції будуть спрямовані на проекти у сфері відновлювальних джерел енергії, зокрема на будівництво сонячних станцій. Однак проведення саміту та підписання відповідних угод не призвело до фактичного зростання інвестицій зі сторони Китаю. Так, сума залучених коштів у саудівську економіку з КНР у 2018-2020 рр. склала 1,7 млрд дол. США [93]. Це свідчить, що домовленості між Пекіном та Ер-Ріядом щодо поглиблення торгово-інвестиційного співробітництва більшою мірою є декларативними й не мають реального втілення в економічній сфері.

Відносини між Китаєм та Ізраїлем у сфері торгово-інвестиційного співробітництва активно розвивались впродовж 2011-2021 рр. [60], особливо з 2013 р. Це зумовлено початком правління у Китаї Голови Сі Цзіньпіна, який прагне перетворити КНР у провідну технологічну державу світу. З огляду на це, Пекін проявляє більшу зацікавленість у розвитку інвестиційного партнерства, ніж двосторонньої торгівлі, яка, однак, також є на високому рівні. Важливо відзначити, що серед великих партнерів Пекіну у регіоні, Ізраїль це єдина держава торгово-інвестиційне партнерство не пов'язане з енергетичним

сектором. Впродовж 2014-2020 рр. Китай інвестував у Ізраїль близько 20 млрд, що становило 10% від загальної кількості накопичених прямих іноземних інвестицій у державі [95]. Особливістю інвестиційної політики КНР є її дуалістичний характер. Так, державні компанії переважно інвестують у реальний сектор економіки та інфраструктурні проекти. Загалом інвестиції у нетехнологічну сферу склали 10,5 млрд дол. США (див. Додаток В). Приватні компанії КНР зацікавлені в інвестуванні у технологічний сектор Ізраїлю, оскільки це дозволяє отримати доступ до новітніх технологій, і, відповідно, посилює їхню конкурентоздатність. Загальні інвестиції Китаю у цей сектор економіки склали близько 9 млрд дол. США і були спрямовані у сферу біотехнологій, медичних технологій, ІТ-сферу, виробництво чіпів та телекомунікацію [95]. Однак у 2019 р., китайські компанії були змушені скорочувати об'єм інвестицій у технологічний сектор Ізраїлю через тиск Вашингтону на Тель-Авів. Сполучені Штати розглядають поглиблення співпраці Китаю та Ізраїлю у технологічній сфері як виклик власній безпеці та технологічному лідерству у світі. Окрім розвитку інвестиційного партнерства, Китай продовжував зміцнювати свої позиції у торгівлі з Ізраїлем [60]. У 2019 р. об'єм двосторонньої торгівлі перевищив показник у 11 млрд дол. США, при цьому експорт з КНР забезпечував 65% торгівлі й склав 6,8 млрд дол. США (див. Додаток А).

У рамках поглиблення торгово-інвестиційних відносин між державами, за ініціативою Пекіну у 2017 р. було розпочато процес переговорів щодо формування зони вільної торгівлі [15]. Впродовж 2017-2019 рр. між сторонами відбулись 7 раундів перемовин, на який вдалось урегулювати більшість спірних моментів та сформулювати проект угоди. Однак у 2019 р. Китай, у рамках своєї політики сприяння міжнародно-правовому визнанню незалежності Держави Палестина розпочав перемовини щодо формування ЗВТ між сторонами [16]. Цей крок Пекіна викликав незадоволення Тель-Авіва, який у знак незгоди відкликав представників зі спільної робочої групи щодо формування ЗВТ.

Отже, Китай розвиває тісне торгово-інвестиційне співробітництво з державами Близького Сходу. Основними партнерами Пекіна у цій сфері є Саудівська Аравія, Єгипет, Іран та Ізраїль. Попри значний прогрес у розширенні взаємодії та збільшенні частки неенергетичної торгівлі, нафта та продукти її перероблення є головним експортним товаром держав регіону. Також відносини між сторонами мають асиметричний характер зі значним домінуванням Китаю у якості основного експортера та інвестора регіону.

3.2. Співпраця між Китаєм і державами Близького Сходу у сфері енергетики

Стрімкий економічний розвиток Китаю у 1990-х рр. внаслідок реформ Ден Сяопіна зумовив зростання споживання енергоресурсів, зокрема нафти. До 1993 р. КНР була державою-експортером нафти, тобто забезпечувала власні потреби, а надлишок експортувала. Проте, у 1993 р. Китай був змушений розпочати імпорт енергоносіїв. Впродовж 1993-1997 рр. необхідний об'єм нафти імпортувався з суміжних держав, зокрема з Росії, Індонезії та Філіппін, однак ці держави не могли забезпечити дедалі більший попит Китаю. З 1998 р. КНР розпочала нарощувати імпорт енергоносіїв з держав Близького Сходу. Основними партнерами у цій сфері взаємодії у регіоні були Саудівська Аравія, Іран, Іран та Оман. Власне взаємодія між Китаєм та близькосхідними державами в енергетичній сфері є основою двосторонніх відносин впродовж XXI ст., а також визначає динаміку відносин в інших сферах співробітництва. У 2021 р. Китай є найбільшим споживачем енергії у світі з часткою 24%, але при цьому він імпортує 34% усіх доступних до продажу енергоресурсів [162]. З 2017 р. КНР є найбільшим імпортером нафти у світі та другим у світі виробником пального після США. Залежність від імпорту сирової нафти впродовж 2000-2021 рр. зростає

з 20% до 74%. Значна частка імпорту енергоресурсів спонукає Пекін розвивати відносини з країнами-експортерами задля забезпечення власної енергетичної безпеки та підтримки темпів економічного зростання. Натомість Близький Схід є регіоном найбільшого зосередження енергетичних ресурсів у світі, володіючи 60% усіх розвіданих запасів енергоносіїв [143]. Експорт нафти та газу є головною сферою економіки держав регіону, і, відповідно, основним джерелом легітимності керівних еліт. Держави регіону зацікавлені у забезпеченні постійного експорту енергоресурсів. Збіжність інтересів між сторонами за моделлю продавець-покупець зумовлює тісну економічну взаємодію в енергетичній сфері.

Розширення енергетичного діалогу на початку ХХІ ст. між КНР і Близьким Сходом було ускладнено обмеженими можливостями нарощення видобування нафти у державах, а також конкуренцією зі сторони Сполучених Штатів, Японії та Європейського Союзу, які були основними покупцями енергоресурсів у регіоні. Для закріплення позицій у регіоні, Китай використовував різноманітні економічні інструменти, зокрема купував нафту із премією до ринкової вартості, тобто дорожче ніж інші держави [179]. Внаслідок проведення агресивної економічної політики щодо витіснення конкурентів з ринку енергоресурсів, Китай став основним напрямом збуту нафти для держав Близького Сходу, зберігаючи цю позицію і 2021 р. За підсумками 2020 р. загальна вартість імпортованої нафти Китаєм сягнула 176 млрд дол. США, з них на держави Близького Сходу припадало 47% або 83 млрд дол. США [179].

Найбільшим постачальником нафти у Китай серед держав регіону у 2020 р. була Саудівська Аравія, яка забезпечила 16% всього імпорту нафти в державу, на суму 26 млрд дол. США. На Ірак припадає 11% імпортованої нафти до КНР на суму 20 млрд дол. США. Також до переліку значних постачальників нафти належать Оман (7%, 13 млрд дол. США), ОАЕ (5,5% 10 млрд дол. США), Кувейт (5%, 9 млрд дол. США) [179]. Важливим партнером у сфері енергетики для Китаю є Іран, який забезпечує до 10% потреб в енергоносіях. Проте формально,

через ризик накладання санкцій зі сторони Сполучених Штатів, КНР не веде економічної діяльності з Іраном у сфері енергетики.

У 1998 р. між Саудівською Аравією та Китаєм було підписано рамкову угоду, згідно з якою передбачалось будівництво спільного нафтопереробного заводу та постачання Королівством 10 млн тонн нафти щороку [178]. У 2000 р. об'єм енергетичної торгівлі між сторонами сягнув 1,5 млрд дол. США, і за цим показником Китай був на 6 місці серед імпортерів нафти з Саудівської Аравії. Після 2003 р. імпорт енергоресурсів до Китаю з Саудівської Аравії мав найвищі показники зростання серед усіх експортерів нафти до КНР. Це було зумовлено початком військової операції НАТО в Іраку, через яку, Пекін був змушений припини закупівлю нафти у Багдада. До того ж Китай розглядав розвиток енергетичного діалогу з Саудівською Аравією як інструмент включення у близькосхідну політику. Надалі енергетичне співробітництво між сторонами продовжувало розширюватись і почало охоплювати не тільки сферу постачання сирової нафти, але й інвестиції у галузь транспортування, зберігання та переробки. Задля збільшення частки імпорту нафти з Саудівської Аравії, державна нафтова компанія Saudi Aramco у 2004 р. інвестувала у будівництво нафтопереробного заводу, який за своїми технічними параметрами був придатний для переробки тільки нафти з Королівства. Поєднання економічних та політичних цілей зумовило закріплення за Ер-Ріядом статусу головного партнерам Пекіна в регіону. Це було відображене на структурі експорту нафти з Саудівської Аравії. У 2005 р. Китай став головним покупцем нафти з Королівства, випередивши за цим показником Сполучені Штати. Загальну вартість імпортованої нафти з держави у 2005 р. склала майже 10 млрд дол. США, що було на 45% більше ніж у 2004 р. (див. Додаток Г). Надалі Китай нарощував об'єми імпорту з Саудівської Аравії, що, однак, не завжди мало відображення на вартості імпортованої нафти через коливання ціни на світових ринках. Взаємодія між державами у енергетичній сфері розвивалась також у сфері інвестицій. У 2012 р. китайська державна нафтова компанія Sinopec інвестувала у будівництво нафтопереробного заводу в Саудівській Аравії 2,2 млрд дол. США [170]. За

умовами договору про залучення інвестицій, продукція заводу буде постачатись виключно на ринки Китаю, а також використовуватись для внутрішніх потреб Королівства. У 2016 р. завод було офіційно відкрито й розпочато експорт нафтопродуктів до Китаю. Наступним великим інвестиційним проектом у сфері енергетики стало залучення китайських державних енергетичних компаній Sinopec і CNPC до фінансування проекту будівництва трансаравійського нафтопроводу, який має з'єднати родовища Саудівської Аравії, Кувейту та Об'єднаних Арабських Еміратів у єдину мережу і полегшити транспортування сирої нафти до нафтоналивних портів. Загальна сума залучених інвестицій сягнула 12,5 млрд дол. США, з яких частка китайських компаній становить 25%, тобто близько 3,1 млрд дол. США [163].

Загалом взаємодія між Пекіном і Ер-Ріядом розвивається у сфері торгівлі нафтою і нафтопродуктами та реалізацією проектів у сфері транспортування, зберігання та переробки сировини. Однак у сфері нафтовидобування, уряд Королівства обмежує можливість діяльності іноземних компаній, оскільки контроль над видобувною сферою є гарантією збереження влади правлячими елітами. Проте певне послаблення у цій сфері відбулось у 2019 р. коли національну нафтову компанію Саудівської Аравії Saudi Aramco було акціоновано і 5% акцій було продано інвесторам [31]. Китай також проявляє інтерес до інвестування у компанію, оскільки це дозволить посилити зв'язки між Пекіном та Ер-Ріядом в енергетичній сфері. У 2021 р. Saudi Aramco та суверенний Фонд прямих інвестицій Китаю розпочали перемовини про продаж 1% акцій компанії за 19 млрд дол. США. У разі успішного завершення процесу, це буде найбільшою інвестицією КНР у державу регіону, а також зробить цей Фонд другим найбільшим власником Saudi Aramco після уряду Саудівської Аравії. Це свідчить, що Королівство прагне подальшого розвитку відносин із Китаєм та готове йти на певні поступки в енергетичному діалозі.

Співробітництво між Китаєм та Іраком має два періоду розвитку – 1995-2003 рр. і 2008-2021 рр., що зумовлено проведенням військової операції силами НАТО у державі. Впродовж першого періоду взаємодії у сфері енергетики,

сторони співпрацювали в рамках програми ООН «нафта в обмін на продовольство», згідно з якою отримані кошти від продажу іракської нафти конвертувались у продовольство та медикаменти [145]. Загалом Китай отримав за цієї програмою 3,5 млн тонн нафти на суму 6,5 млрд дол. США, що становило 10% від усіх поставок нафти Іраком згідно з цією програмою. Також державна компанія CNPC у 1997 р. уклала інвестиційну угоду з урядом Іраку про розробку родовища Аль-Ахдаб загальною вартістю 1,2-1,5 млрд дол. США [20]. Однак через початок військової кампанії НАТО у державі проти режиму Саддама Хусейна, реалізацію угоди було призупинено. До 2008 р. між Китаєм та Іраком відносини у сфері енергетики не підтримувались. Проте після стабілізації політичної та безпекової ситуації в державі у 2008 р. Китай спробував відновити свою економічну присутність у державі, перш за все в енергетичній сфері. У 2008 р. компанія CNPC поновила угоду з новим урядом Іраку на розробку родовища Аль-Ахдаб [5]. Китайська корпорація була першою іноземною компанією, яка відновила економічну діяльність у державі, що свідчило про стабілізацію країни. Згідно з угодою китайська сторона відповідала за будівництво майданчика, постачання технологій та розвиток інфраструктури, натомість операційне управління, а отже і право на продаж нафти лишився за Іраком. Загалом Китай інвестував у сім енергетичних проєктів в Іраку, що робить його найбільшим іноземним інвестором держави.

Особливістю інвестування КНР в енергетичний сектор Іраку є низька дохідність інвестиційних проєктів, але при цьому, китайські компанії контролюють від 35% до 49% у спільних проєктах. Це свідчить, що головною ціллю співробітництва Китаю з Іраком є не отримання прибутків, а забезпечення енергетичної безпеки держави. Загальний об'єм торгівлі між Пекіном та Іраком впродовж 2008-2021 рр. зріс з 7 млрд дол. США до 31 млрд дол. США, яких 20 млрд припадає на торгівлю нафтою [158]. У 2014 р. Китай став основним імпортером іракської нафти, забезпечуючи понад 50% від експорту держави. Натомість Ірак є третім за об'ємом експортером нафти до Китаю після Саудівської Аравії та Росії, забезпечуючи 10% необхідного об'єму. Таким чином

Багдад є важливим партнером Пекіна у сфері забезпечення енергетичної безпеки Китаю. Більшого значення набуває взаємини між сторонами зважаючи на той факт, що уряд Іраку сприяє залученню іноземних компаній у видобувний сектор, не обмежуючи інвестиції виключно сферою транспортування та переробки сирої нафти.

Китайська Народна Республіка та Ісламська Республіка Іран мають найбільш розвинуті та стійкі відносини у сфері енергетики на Близькому Сході. Це зумовлено поєднанням економічних і геополітичних причин. Так, Іран володіє 10% доведених світових запасів нафти та 15% природного газу, що робить його важливим гравцем на енергетичному ринку. До того ж Іран єдина держава-експортер енергоресурсів у регіоні, яка не має тісних політичних зв'язків зі Сполученими Штатами, що створює додатковий простір для маневрів Китаю. Так, до 40% усього імпорту нафти в Китай забезпечують монархії Перської затоки, які мають відносини поглибленого партнерства з США, й перебувають з ними у формальних або неформальних військових союзах. У випадку загострення відносин між США та Китаєм, Вашингтон може скористатись особливими відносинами з Ер-Ріядом, Абу-Дабі та Дохою, щоб обмежити постачання нафти до КНР. Тому розвиток енергетичного діалогу з Іраном у перспективі має гарантувати забезпечення енергетичної безпеки Китаю. У 1990-х роках Китай прагнув розвинути енергетичні відносини з Іраном, оскільки більшість енергетичних компаній західних держав уникали співпраці з ІРІ, що відкривало можливості для китайських компаній. У 2000 р. частка Китаю в експорті нафти з Ірану склала 5% і впродовж 2000-2011 р. частка КНР зросла до 11% [157]. Об'єм торгівлі нафтою зріс з 0,5 млрд дол. США у 2000 р. до 29 млрд дол. США у 2011 р., що робило Китай першим за розміром експортним ринком для Ірану.

Задля закріплення домінантного положення у якості головного експортера нафти з Ірану, а також для забезпечення більшої надійності постачання нафти, Пекін проводив масштабну програму інвестування в іранський енергетичний сектор. У 2006 р. було підписано угоду між CNPC і Іранською національною

нафтовою компанією, згідно з якою китайська компанія отримувала в повне управління родовище Азадеган на 25 років [167]. Згідно з угодою, китайська сторона мала інвестувати в Іран 1,7 млрд дол. США, а також забезпечити власним коштом розвиток інфраструктури родовища. Схожу модель було застосовано при укладанні угоди про розвиток родовища Ядавран між ІННК і Sinopet у 2007 р., згідно з якою Іран мав постачати до 10 млн тонн нафти щороку [159].

З 2012 р. відбувається процес активізації взаємодії КНР та ІРІ у сфері енергетики на фоні запровадження проти Ірану міжнародних економічних санкцій через роботу над створенням ядерної зброї запроваджених у грудні 2011 р. [159]. Формально Китай почав скорочувати імпорт сирої нафти з Ірану, але офіційно призупинив інвестиційне співробітництво у сфері енергетики. Однак на практиці Пекін скористався складним становищем Ірану, і збільшив імпорт енергоресурсів з держави, проте вже за зниженою ціною. У 2012 р. Китай наростив експорт нафти з Ірану, і забезпечував 25% нафтового експорту з держави, що дозволяло Тегерану підтримувати стабільність економіки. У структурі нафтового імпорту Китаю, доля Ірану впродовж 2012-2021 рр. коливається на рівні 5%-8% [157]. У 2016 р. частка КНР в енергетичному експорті Ірану сягнула 41%, однак цей показник було досягнуто через припинення постачання нафти до Європи та Японії.

Після підписання Спільного всеосяжного плану дій у 2015 р. ООН, і відповідно США, ЄС і Японія, знімали санкції в обмін на відмову Іраном розвивати ядерну програму. Це призвело до прискорення нафтовидобутку у держав та розширення географії експорту. Проте Китай зберіг значну частку в енергетичному експорті Ірану, забезпечуючи впродовж 2016-2021 рр. у середньому 25% нафтового експорту з держави. Також було відновлено співпрацю у галузі інвестицій в енергетичний сектор держави. У 2019 р. компанія Sinopet домовилась з ІННК поновити контракт про розробку родовища Ядавран, яка була призупинена через введення санкцій [175]. У 2021 р. між КНР та ІРІ було підписано Договір про всеосяжне стратегічне партнерство терміном на 25 р. [150]. Згідно з домовленістю передбачається залучення 280 млрд дол.

США китайських інвестицій в енергетичний сектор Ірану, зокрема у видобувну сферу, транспортування та переробку нафти. Також за умовами домовленості Китай буде отримувати мінімум 10 млн тонн нафти щороку з правом збільшувати цей об'єм до необхідних показників за ціною, що нижче на 10% від середньосвітової вартості нафти. Таким чином Китай частково гарантував енергетичну безпеку держави постачанням з Ірану дешевої нафти.

Отже, Китай успішно розвиває взаємодію у сфері енергетики з державами Близького Сходу. Через імпорт енергоносіїв з регіону, Китай забезпечує 47% власних потреб у нафті. Основними партнерами КНР є Саудівська Аравія, Ірак та Іран. Ці держави відіграють пріоритетну роль у розбудові енергетичного діалогу між Китаєм та регіоном зважаючи на значний експортний потенціал, а також через вагомий політичний вплив на забезпечення безпеки та стабільності регіону.

3.3. Реалізація ініціативи «Один пояс, один шлях» у регіоні

Ініціатива «Один пояс, один шлях» була запропонована Головою Китаю Сі Цзіньпіном у 2013 р. Декларативною ціллю реалізації проекту є розвиток транспортної інфраструктури на маршруті Китай-Європа, що має сприяти економічному піднесенню залучених країн. Передбачалось спрямування китайських інвестицій у розвиток портової, залізничної та дорожньої інфраструктури держав-учасників проекту. Проте реалізація цього покликана посилити геополітичний вплив Китаю у світі та закріпити за ним статус великої держави, рівної Сполученим Штатам за могутністю [45].

Першочергово ініціатива «ОПОШ» не поширювалась на більшість держав Близького Сходу, окрім Ірану та Єгипту. Так за запропонованим у 2013 р. планом сухопутна гілка маршруту мала пролягати через Пакистан, Іран та Туреччину

(див. Додаток Д). Зважаючи на це передбачалось спрямування інвестицій у розвиток інфраструктури Ісламської Республіки Ірану, зокрема мережі швидкісних залізниць. Морська частина пролягала через Червоне море та Суецький канал. Проте у початковому плані ініціативи, не передбачалось взаємодія з прибережними державами Близького Сходу окрім фінансування реконструкції Суецького каналу [96].

У 2014 р. розпочалась практична реалізація ініціативи «ОПОШ», у ході якої було розширено географію потенційних учасників шляхом включення держав Близького Сходу до проекту [96]. Також було розширено сферу зацікавленості Китаю у рамках реалізації проекту. Її було поширено на сферу енергетики, відновлювальних джерел енергії, розвитку телекомунікаційних мереж та розбудову спеціальних економічних зон У 2014 р. Китай оголосив про формування Азійського банку інфраструктурних інвестицій з початковим капіталом у 50 млрд дол. США із потенційним збільшенням розміру капіталу до 100 млрд дол. США. Однак проект має ряд суттєвих недоліків, які створюють перешкоди у ході його втілення. Головною умовою виділення коштів у рамках «Один пояс, один шлях» є залучення до реалізації конкретних проектів китайських будівельних та інженерних компаній, використання китайських технологій та працівників. Це викликає опір серед еліт та населення країн, у яких реалізовується певний проект, оскільки його втілення не має прямого впливу на економічне зростання держави-базування [96].

Близький Схід є основною сполучною ланкою як між Китаєм і Європою, так і у рамках проекту, адже тут перетинаються обидві гілки ініціативи. Це зумовлює виключний інтерес Китаю до залучення держав регіону у реалізацію цього проекту. Регіональні актори, передовсім Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати, Єгипет та Іран проявляють зацікавлення в участі у проекті, оскільки залучення інвестицій зі сторони КНР буде сприяти розвитку неенергетичного сектору економіки країн. Також Ер-Ріяд, Абу-Дабі, Каїр та Тегеран зацікавлені в участі у цьому проекті, оскільки воно сприяє поглибленню політичного співробітництва з Пекіном і дозволяє мати більш сильні позиції у

переговорах та відносинах зі Заходом. Загалом кожна із держав має свій інтерес, якого прагне досягнути шляхом розширення співпраці з Китаєм. Так, Саудівська Аравія та ОАЕ вбачають в ініціативі «Один пояс, один шлях» спосіб реалізації національних програм трансформації держав «Бачення 2030» у Саудівській Аравії та «Бачення 2023» в Об'єднаних Арабських Еміратів, оскільки співпраця з Пекін у рамках ініціативи «ОПОШ» дозволяє залучити інвестиції та кредити задля досягнення завдань поставлених у програмах розвитку [28; 35].

Для Ірану співробітництво у рамках проекту є своєрідним способом порятунку економіки в умовах жорсткої санкційної політики зі сторони США та загального протистояння Заходу. Таким чином, участь Тегерану у проекті має передовсім політичний характер. Єгипет виявив зацікавленість у залучення в ініціативу, оскільки керівництво держави вбачало у проекті Китаю спосіб швидко відновити економічне зростання після кризи, спричиненою подіями Арабської весни 2011 р. [86].

Держави регіону мали неоднорідну позицію щодо реалізації проекту від моменту його анонсування, відповідно приєднувались до нього у різному темпі. Ірак був першою країною Близького Сходу, яка підписала Меморандум про розуміння щодо розвитку ініціативи «Один пояс, один шлях» у 2015 р. Багдад розглядав цей проект у якості інструменту відновлення економіки та інфраструктури держави після військової операції НАТО і після витіснення основних сил терористичного руху Ісламська держава з території країни. У 2016 р. до проекту приєднався Єгипет, а у 2018 р. арабські держави Перської затоки та Іран [161]. Таким чином усі держави регіону офіційно приєднались до ініціативи. Важливо зазначити, що підписання Меморандуму про розуміння не означало початок реальної співпраці між Китаєм та відповідною державою у рамках ініціативи [161].

У рамках реалізації ініціативи, Китай першочерговим своїм завданням вбачає розвиток енергетичного сектору держав Близького Сходу. Відповідно основний потік інвестицій з КНР у регіон спрямовано у нафтогазову сферу, відновлювальну енергетику і розвиток транспортної інфраструктури, що має

посилити безпеку транспортування енергоносіїв. Також велике значення для Пекіну має розвиток портової інфраструктури держав Перської затоки та Червоного моря, оскільки через них проходить основний товаропотік з Китаю до Європи [86].

Загалом Китай спрямував у рамках ініціативи до держав Близького Сходу близько 30 млрд дол. США інвестицій [161]. Найбільшим реципієнтом ініціативи є Єгипет, який отримав близько 7 млрд дол. США інвестицій. В межах ініціативи «ОПОШ» було профінансовано реконструкцію та розширення Суецького каналу, що скоротило час проходження судном магістралі до 11 годин, замість 20-24 годин. Також було розпочато будівництво індустриального парку Айн-Сохна у межах Суецької економічної зони. У цьому парку мають бути розміщені автомобілебудівні, текстильні, фармацевтичні та хімічні підприємства, які будуть спрямовувати свою продукцію на задоволення потреб населення. Також КНР виділило кредит у 9 млрд дол. США на будівництво швидкісної залізничної магістралі за напрямом Південь-Північ [148]. Китайські компанії були залучені до будівництва нової адміністративної столиці Єгипту, із загальним фінансуванням 45 млрд дол. США. Близько 10% вартості будівництва було забезпечено шляхом залучення інвестицій з Китаю та безвідсоткових кредитів [148].

Важливу роль у реалізації ініціативи «ОПОШ» відіграє Ізраїль, який є останнім зупинним пунктом на шляху до Європи. З огляду на це, Китай спрямовує значні політичні та економічні зусилля заради включення Тель-Авіву до проекту. Головний інтерес Китаю становить портова інфраструктура Ізраїлю. Так, у 2018 р. було укладено угоду про модернізацію портів Хайфа та Ашдод, і подальша їх експлуатація впродовж 25 років. Інвестиції зі сторони Китаю склали 2,7 млрд, що стало найбільшою інвестицією в портову інфраструктуру Ізраїлю [169].

Китай зацікавлений у розвитку відносин з Об'єднаними Арабськими Еміратами в рамках ініціативи «ОПОШ», оскільки ОАЕ мають вигідне географічне положення, а також мають найбільш диверсифіковану економіку та

структуру торгівлі з КНР. Так, двосторонній товарообіг складає 70 млрд дол. США, що робить ОАЕ другим за важливістю торговим партнером Пекіну в регіону після Саудівської Аравії [86]. Також ОАЕ досягнули найбільшого прогресу у диверсифікації економіки – 60% ВВП держави генерується не нафтогазовим сектором. Зважаючи на це, основні інвестиції в рамках «ОПОШ» були спрямовані на розвиток портової інфраструктури, будівельні проекти та відновлювальну енергетику. У 2016 р. було укладено угоду про розвиток порту Халіфа в Абу-Дабі вартістю 1,6 млрд дол. США, згідно з якою управління портом переходило китайській компанії на 35 років. Також Китай у 2020 р. розпочав будівництво промислового парку Халіфа, у якому буде розміщено підприємства з виробництва та обробки алюмінію та кольорових металів. Загальні інвестиції КНР у цей проект мають скласти 10 млрд дол. США. У 2019 р. Пекін домовився з Абу-Дабі про будівництво найбільшої у світі сонячної електростанції Аль-Дафра орієнтовна вартість якої складе до 2 млрд дол. США [177].

Інтенсивна взаємодія у рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» розвивається між Китаєм та Оманом. Оман займає вигідне географічне положення на Аравійському півострові, проте природні ресурси держави є меншими, ніж в інших держав регіону. Тому Маскат є найбільш зацікавлений у прискореній диверсифікації економіки та скороченні частки енергетичного сектору в економіці. Власне через це, Оман проявляє відкритість до участі в «ОПОШ» і сприяє залученню китайських інвестицій. Китай є найбільшим інвестором проекту побудови індустріального міста Дукм, який розташовується на березі Індійського океану і розвивається з 2015 р. Загалом Китай планує інвестувати в проект 11 млрд дол. США. В процесі реалізації проекту, китайські компанії у 2019 р. завершили будівництво нафтопереробного заводу вартістю 1,2 млрд дол. США [173]. До 2025 р. має бути запущено найбільший на Аравійському півострові завод з виробництва метанолу вартістю до 4,5 млрд дол. США. Також досягнуто домовленість про фінансування будівництва автомобілебудівного заводу та фабрики з виробництва труб [173]. Участь Омани в проекті «ОПОШ» є свідченням зміни підходу Китаю до реалізації ініціативи, й

переходу від інвестування у транспортну і портову інфраструктуру у розвиток промисловості держав.

Саудівська Аравія має напружені відносини з Китаєм у рамках реалізації ініціативи, оскільки на початку втілення проекту Ер-Ріяд відчував загрозу своєму статусу регіональної держави. Проте після початку практичного втілення ініціативи, Ер-Ріяд переглянув свої погляди щодо проекту. у 2016 р. відбувся візит Сі Цзіньпіна до Саудівської Аравії, у ході якого держави підписали Комюніке про усестороннє стратегічне партнерство, а також підписали ряд економічних угод, у тому числі в рамках ініціативи [65]. Королівство офіційно приєдналось до реалізації «ОПОШ» у 2018 р.

Китай зацікавлений у співфінансуванні проектів з Саудівською Аравією, які відповідають цілям та завданням ініціативи «Один пояс, один шлях» і програмі національного розвитку «Бачення 2030» [28]. У рамках взаємодії двох ініціатив, було погоджено будівництво першого блоку з виробництва атомної енергії китайською компанією до 2022 р. через залучення китайських інвестицій у розмірі 2,4 млрд дол. США. Також було досягнуто згоду про подальший розвиток ядерної енергетики Королівства, і будівництво додаткових 15 блоків до 2032 р. У 2017 р. відбувся візит віцепрем'єра Державної ради КНР до Саудівської Аравії, під час якого було погоджено інвестиційні проекти у рамках «ОПОШ» загальною сумою 70 млрд дол. США, що робило Ер-Ріяд найбільшим реципієнтом китайських інвестицій у світі. Передбачається, що ці кошти будуть спрямовані на розбудову мережі опріснювальних станцій, побудову електростанції в місті Рабіг та розвиток технопарку Джизан. Також Китай зацікавлений у спрямуванні інвестицій в проект нового міста Неом на північному-заході Саудівської Аравії, який має стати регіональним центром IT-сектора, біотехнологій та робототехніки. Очікується, що загальні інвестиції у цей проект складуть 100 млрд дол. США, з яких 15% буде отримано у якості китайських інвестицій чи пільгових кредитів [148].

Ініціатива «Один пояс, один шлях» є великим геополітичним проектом Китаю у досягненні глобального лідерства. Основою проекту є двостороння

співпраця з державами-учасниками у сфері розвитку інфраструктури, енергетики, промисловості. Близький Схід у рамках цієї програми займає виключне положення, оскільки займає географічно центральне положення на маршруті Китай-Європа. До того ж тут перетинаються основні сухопутні та морські маршрути ініціативи, що робить його головним транспортним хабом проекту. Взаємодія КНР з державами регіону у рамках реалізації «ОПОШ» зосереджується у сфері енергетики (нафтовидобування і зелена енергетика), інфраструктури (розвиток портів) та промисловості (розбудова мережі технопарків). Країни регіону мають різний рівень залученості у реалізацію проекту, зважаючи на їх розташування та економічний потенціал. Найбільш важливими партнерами Китаю є Саудівська Аравія, ОАЕ та Єгипет.

Висновки до 3 розділу

Економічна співпраця Китаю з державами регіону є основною сферою взаємодії між сторонами, й має значний вплив на темпи розвитку взаємин в інших сферах розвитку. Між сторонами співробітництво розвивається в основному у трьох напрямках – торгово-інвестиційному, енергетичному та в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях».

Співпраця у торгово-інвестиційній сфері перейшла у фазу активного розвитку після подій Арабської весни 2011 р. Впродовж 2000-2011 рр. взаємодія між сторонами у цій сфері мала обмежений характер, оскільки основою двосторонніх відносин була торгівля нафтою. Проте після революційних подій та виникнення загрози припинення експорту нафти з держав регіону, Пекін почав використовувати економічні інструменти, зокрема торгівлю неенергетичними групами товарів, задля забезпечення економічного розвитку держав. Кінцевою ціллю розвитку відносин у цій сфері є гарантування політичної стабільності країн-постачальників нафти. Попри збільшення частки неенергетичної групи товарів у структурі експорту, нафта продовжує залишатись основним експортним продуктом Близького Сходу.

Енергетична сфера є провідною галуззю взаємодії між Китаєм та Близьким Сходом. Китай є основним імпортером нафти з регіону, натомість Близький Схід забезпечує близько 50% всього китайського імпорту нафти. Особливістю енергетичного діалогу КНР з регіоном є те, що Пекін взаємодіє одночасно з конкуруючими державами, а саме з Саудівською Аравією та Іраном. Китай також зацікавлений в інвестуванні в енергетичний сектор близькосхідних держав. Так, в Ірані Китай досягнув найбільшого успіху у сфері інвестицій, оскільки Тегеран дозволяє іноземним енергетичним компаніям вести видобуток в державі, що є найбільш прибутковим варіантом взаємодії.

Китай розвиває інфраструктурну ініціативу «Один пояс, один шлях» з 2013 р. Близький Схід відіграє пріоритетну роль у реалізації проекту, оскільки має

стратегічно важливе географічне положення. У рамках ініціативи Китай інвестує у розвиток портової інфраструктури в Єгипті, Саудівській Аравії, Омані та Об'єднаних Арабських Еміратах. Також КНР спрямовує кошти у проекти, що пов'язані з реалізацією національних програм модернізації економік. Найбільшого значення для Китаю у рамках реалізації цієї ініціативи є співпраця з Єгиптом та Саудівською Аравією, вважаючи на їх політичний вплив у регіоні, а також географічне положення.

ВИСНОВКИ

У взаємодії Китайської Народної Республіки та держав Близького Сходу у період між 2000 і 2021 роками відбулись значні трансформаційні процеси. Вони були пов'язані як зі внутрішніми змінами в середині Китаю, так і збільшенням ролі регіону у світі. Загалом у відносинах між сторонами домінує позитивна тенденція, тобто взаємини між акторами поглиблюються та інтенсифікуються.

Історично концептуальна основа зовнішньої політики Китаю ґрунтується на ідеї «Тянші», яка була базовою моделлю розвитку китайської держави впродовж усього періоду її існування. Її суть полягає у сприйнятті виключної ролі Китаю як центрального світу, навколо якого діють невеликі варварські племена, і головною місією Китаю є підкорення навколишніх держав. На сучасному етапі розвитку взаємин із Близьким Сходом ця ідея проявляється у формуванні моделі відносин сировинний придаток-метрополія, у якій Китай відіграє головну роль.

У період існування Китайської Народної Республіки, в основі зовнішньої політики держави лежить п'ять принципів мирного співіснування, які виключають будь-які агресивні дії у міжнародних відносинах. Особливістю зовнішньої політики на певному етапі Китаю є те, що вона будується на основі концептуальної ідеї, яку представляють новообрані Глави КНР у якості свого основного внутрішнього та зовнішньополітичного курсів. Поточний стан справ у сфері політики та безпеки представляється у Білих книгах з національних безпеки, які публікуються раз на два роки та містять основні виклики та загрози Китаю у політичній та безпековій сфері.

В основі зовнішньої політики Китаю в регіоні, окрім перерахованих вище джерел лежить «Документ про арабську політику Китаю», що був опублікований у 2016 р. У ньому визначено цілі та пріоритети КНР у розвитку відносин з регіоном, зазначені виклики та ризики для провадження більш активної політики. Також у цьому документі вказані основні сфери економічної взаємодії,

які Пекін прагне розвивати у відносинах з арабськими державами Аравійського півострова і Єгипту.

Що стосується економічної сфери відносин, то вона так само базується на базових принципах зовнішньої політики держави. Також джерелами економічної політики КНР є Біла книга про зовнішню торгівлю Китаю, Біла книга про зовнішню допомогу від Китаю і Біла книга про енергетику у нову еру. Таким чином Китай має розвинуту нормативно-правову базу як у політичній, так і в економічній сфері.

Збільшення могутності Китаю у якості великої держави породжує зростання амбіцій його лідерів у політичного керівництва. Тому Китай прагне бути більше залученим у регіональні конфлікти та суперечки. Так, КНР є нейтральною стороною у палестино-ізраїльському конфлікті, сирійському конфлікті та активно включений у врегулювання іранської ядерної кризи. У цих конфліктах Пекін має свої інтереси, цілі та мету залучення. Але при цьому Китай використовує сталий набір інструментів задля досягнення своїх прагнень.

У ізраїльсько-палестинському конфлікті, Китай є медіатором і докладає значних зусиль до врегулювання конфлікту. Пекін підтримує ідею утворення двох незалежних держав у Палестині, як і було передбачено рішенням ООН в 1947 р. Однак Китай підтримує більш тісні відносини з Ізраїлем зважаючи на його економічний потенціал, а також рівень розвитку технологічного сектору держави. Тому формально, КНР продовжує наполягати на виконанні домовленостей в Осло в 1993 р., однак у реальності не готовий сприяти виконанню цих домовленостей.

Сирійський конфлікт важливий для Китаю з огляду забезпечення власної безпеки. Так, після початку громадянської війни у Сирії у 2011 р. і зростання активності терористичних організацій ІДІЛ і Аль-Каїда, декілька тисяч уйгурів, приєднались до цих структур. Це викликало занепокоєння у Пекіну, оскільки після повернення до Китаю вони можуть спричинити початок нового етапу загострення терористичної загрози у Північно-Західному Китаї. Також Китай

розглядає Сирію, як одну із ключових точок проекту «Один пояс, один шлях», тому зацікавлений у якомога швидшій стабілізації регіону.

Іранська ядерна проблема є актуальною для Китаю з огляду на його економічні інтереси в регіоні, що стосуються енергетики та купівлі нафти з держави. Ця кризова ситуація є прикладом успішної медіації Китаєм міжнародних переговорів, що стосуються конфліктів. На міжнародній арені КНР активно виступає за надання права розвивати цивільну ядерну програму. За час режиму санкцій Китай намагався зберігати свої економічні потужності в Ірані в обмеженій кількості та мінімально розвивати співробітництво. Проте, вихід США з угоди про СВПД, дав змогу Китаю розширювати співробітництво з Іраном, оскільки санкції втратили свою силу.

Економічна сфера взаємодії Китаю та держав Близького Сходу у першу чергу заснована на торгівлі нафтою. Так, регіон є основним постачальником енергоресурсів у Китай, а КНР є найбільшим покупцем регіону. Взаємовигідність та взаємодоповнюваність інтересів у сфері економіки, робить їх найбільш міцними серед інших сфер взаємодії. Відносини розвиваються у трьох напрямках: торгово-інвестиційному, енергетичному та у рамках проекту «Один пояс, один шлях».

Співпраця у межах торгово-інвестиційного співробітництва є відносно новою сферою взаємин і розвивається з 2011 р. В її основі лежать політичні цілі – Китай прагнув гарантувати стабільність регіону забезпечуючи його економічне процвітання. Зараз експорт неенергетичних груп товарів складає близько 25% від всього близькосхідного експорту в Китай. Натомість експорт КНР на Близький Схід на 100% забезпечується неенергетичними товарами. У експорті Китаю домінують машини та обладнання, технології, фармацевтична продукція та одяг. Інвестиційне співробітництво між сторонами має відносно тривалий період розвитку. Так, впродовж 2000-2009 рр. держави Близького Сходу інвестували у Китай більше, ніж отримували інвестицій у зворотному напрямі. Проте після 2009 р. Китай став нарощувати інвестиції у регіон, і у 2016 р. став найбільш

інвестором у регіоні. Основою сферою спрямування інвестицій є нафтогазовий та інфраструктурний сектори.

Енергетична сфера є пріоритетною у співпраці Китаю з державами регіону. Вона визначає напрям інших дій Китайської Народної Республіки щодо Близького Сходу. Китай, зважаючи на динаміку свого економічного росту, потребує гарантування стабільного імпорту енергоресурсів. Близький Схід забезпечує 48% усього китайського імпорту енергоресурсів, тому Китай намагається забезпечити безпеку постачання нафти та продуктів її переробки до китайських портів. Китай реагує на виклики безпеці у вигляді конфліктів, щоб оминати негативний вплив на свою економіку.

Ініціатива «Один пояс, один шлях» тісно пов'язана зі співпрацею КНР з державами Близького Сходу в енергетичній сфері, адже вона передбачає розбудову транспортної інфраструктури, яка б сприяла безперебійному експорту Китаю та імпорту енергоносіїв. У рамках реалізації ініціативи були підписані контракти з державами Близького Сходу на загальну суму понад 30 млрд дол. США китайських інвестицій. Вклад Китаю в економіки близькосхідних держав допоможе забезпечити стабільність надходжень до китайського бюджету та збільшить можливості китайського політичного впливу у регіоні. Разом з тим, інтенсифікація економічних взаємин з регіоном може призвести до необхідності їхнього захисту в умовах нестабільності безпекової ситуації на Близькому Сході, що буде вести до зростання політичного залучення Китаю у регіон.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Доклад на XVIII Всекитайском съезде Коммунистической партии Китая. 2012. URL: http://russian.china.org.cn/exclusive/txt/2012-11/16/content_27138204_29.htm (дата звернення: 12.11.2021)
2. Теория гармоничного мира председателя Ху Цзиньтао. *Жэньминь Жибао*. 2009. URL: <http://russian.people.com.cn/95181/6823894.html> (дата звернення: 15.11.2021)
3. Теория совместного развития председателя Ху Цзиньтао. *Жэньминь Жибао*. 2009. URL: <http://russian.people.com.cn/95181/6825324.html> (дата звернення: 15.11.2021)
4. Backgrounder: Five Principles of Peaceful Coexistence. *Xinhua*. 2015. URL: <https://cutt.ly/7bbKdyl> (дата звернення: 12.11.2021)
5. Bilateral Relations between China and Iraq. *Embassy of the People's Republic of China in the Republic of Iraq*. 2013. URL: <https://www.mfa.gov.cn/ce/ceiq/eng/zygx/zygxgk/> (дата звернення 22.11.2021)
6. China and 6 Gulf Countries fulfilled the first-round negotiation of China-GCC FTA. *Ministry of commerce of PRC*. 2005. URL: http://fta.mofcom.gov.cn/enarticle/engcc/engccnews/200911/1638_1.html (дата звернення 19.11.2021)
7. China and GCC Co-sponsored in Riyadh FTA Talk. *Ministry of commerce of PRC*. 2009. URL: http://fta.mofcom.gov.cn/enarticle/engcc/engccnews/200911/1521_1.html (дата звернення 19.11.2021)

8. China and the WTO. *World Trade Organization*. URL: https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/china_e.htm (дата звернення: 13.11.2021)
9. China stresses Palestinian views as Trump unveils Middle East peace plan. *Xinhua*. 29 January 2020. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2020-01/29/c_138741986.htm (дата звернення: 22.11.2021)
10. China's Energy Policy, October 2012: White paper. *Information Office of the State Council* 2012. URL: <https://policy.asiapacificenergy.org/sites/default/files/White%20Paper-%20China%27s%20Energy%20Policy%202012%20%28EN%29.pdf> (дата звернення: 21.11.2021)
11. China's Military Strategy, May, 2015. *The State Council Information Office of the PRC*. URL: http://www.china.org.cn/china/2015-05/26/content_35661433.htm (дата звернення: 15.11.2021)
12. China's National Defense in the New Era, July 2019. *Xinhua*. URL: <https://www.andrewerickson.com/2019/07/full-text-of-defense-white-paper-chinas-national-defense-in-the-new-era-english-chinese-versions/> (дата звернення: 15.11.2021)
13. China-Arab States Cooperation Forum Holds Ninth Ministerial Conference. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2020. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1795754.shtml (дата звернення: 18.11.2021)
14. China-GCC (Gulf Cooperation Council) FTA. *Ministry of commerce of PRC*. 2016. URL: <http://fta.mofcom.gov.cn/list/engcc/engccnews/1/encateinfo.html> (дата звернення 19.11.2021)
15. China-Israel FTA. *Ministry of commerce of PRC*. 2017. URL: <http://fta.mofcom.gov.cn/list/chinaisraelen/chinaisraelennews/1/encateinfo.html> (дата звернення 21.11.2021)
16. China-Palestine FTA. *Ministry of commerce of PRC*. 2019. URL: <http://fta.mofcom.gov.cn/list/chinapalestineen/chinapalestineennews/1/encateinfo.ht>

ml (дата звернення 21.11.2021)

17. 'Chinese Dream' to shape global landscape: experts. *ChinaDaily*. 2013. URL: https://www.chinadaily.com.cn/china/2013-12/07/content_17159585.htm (дата звернення: 18.11.2021)

18. Chinese President makes four-point proposal for settlement of Palestinian question. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 6 May 2013. URL: www.fmprc.gov.cn/-mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/-xybfs_663590/gjlb_663594/-2868_663726/2870_663730/-t1037823.shtml (дата звернення: 21.11.2021)

19. Chinese President to Visit Israel. *Israel Ministry of Foreign Affairs*. 2000. URL: <https://mfa.gov.il/MFA/PressRoom/2000/Pages/Chinese%20President%20to%20Visit%20Israel.aspx> (дата звернення: 13.11.2021)

20. CNPC Worldwide. *China National Petroleum Corporation*. 2020. URL: <http://www.cnpc.com.cn/en/cnpcworldwide/cnpcworldwide.shtml> (дата звернення 22.11.2021)

21. Diversified Employment of China's Armed Forces, Apr. 16, 2013. *Xinhua*. URL: http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/07/China-Defense-White-Paper_2013_English-Chinese_Annotated.pdf (дата звернення 15.11.2021)

22. First Sino-Arab Cooperation Forum Ministerial Meeting Held. *Xinhua*. 2004. URL: <http://www.china.org.cn/english/2004/Sep/107188.htm> (дата звернення: 18.11.2021)

23. Foreign Ministry Spokesperson Geng Shuang's Regular Press Conference on June 27, 2019. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 27 June 2019, URL: www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t1676327.shtml (дата звернення: 21.11.2021)

24. Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on December 25, 2017. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 25 December 2017. URL:

www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2511_665403/t1521984.shtml (дата звернення: 21.11.2021)

25. Foreign Policies. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wjzcs/ (дата звернення: 13.11.2021)

26. Full text of the Vision for Maritime Cooperation under the Belt and Road Initiative, June 2017. *Xinhua*. 2017. URL: http://english.www.gov.cn/archive/publications/2017/06/20/content_281475691873460.htm (дата звернення: 22.11.2021)

27. Full text of Xi Jinping's report at 19th CPC National Congress. *ChinaDaily*. 2017. URL: https://www.chinadaily.com.cn/china/19thcpcnationalcongress/2017-11/04/content_34115212.htm (дата звернення: 12.11.2021)

28. Invest in Saudi Arabia. *Vision 2030*. 2019. URL: <https://www.vision2030.gov.sa/thekingdom/invest/> (дата звернення 18.11.2021)

29. Iraq/Kuwait - UNIKOM - Facts and Figures. *UN: Department of Peacekeeping Operations*. URL: <https://peacekeeping.un.org/mission/past/unikom/facts.html> (дата звернення: 15.11.2021)

30. Main Data of Xinjiang Uygur Autonomous Region from the Seventh National Population Census. *Statistics Bureau of Xinjiang Uygur Autonomous Region*. 2021. URL: <https://www.fmprc.gov.cn/ce/cgtrt/eng/news/t1884310.htm> (дата звернення: 18.11.2021)

31. Major Chinese investors are reportedly in talks to buy Saudi Aramco stake. *CNBC*. 2021. URL: <https://www.cnbc.com/2021/04/29/major-chinese-investors-reportedly-in-talks-to-buy-saudi-aramco-stake.html> (дата звернення 21.11.2021)

32. President Jiang Zemin Held Talks with Iranian President Mohammad Khatami. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2002. URL:

https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjb_663304/zzjg_663340/xybfs_663590/gjlb_663594/2818_663626/2820_663630/t16325.shtml (дата звернення: 15.11.2021)

33. Principles of China's Foreign Policy. *Columbia University: Asia for Educators*. URL: http://afe.easia.columbia.edu/special/china_1950_forpol_principles.htm (дата звернення: 12.11.2021)

34. Security Council - Veto List (in reverse chronological order). *Dag Hammarskjöld Library*. URL: <https://research.un.org/en/docs/sc/quick/veto> (дата звернення: 22.11.2021)

35. SME contribution to non-oil GDP: Competitive Knowledge Economy. *UAE Vision 2021*. 2018. URL: <https://www.vision2021.ae/en/national-agenda-2021/list/card/sme-contribution-to-non-oil-gdp> (дата звернення 18.11.2021)

36. Speech of Wang Guangya before the Security Council, UN Doc. S/PV.5612. 23 December 2006. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.5612> (дата звернення: 22.11.2021)

37. Speech of Wang Guangya before the Security Council, UN Doc. S/PV.5647. 24 March 2007. URL: <https://undocs.org/en/S/PV.5657> (дата звернення: 22.11.2021)

38. Speech of Wang Yingfan before the Security Council, UN Doc. S/PV.4231 (22 November 2000). URL: <https://undocs.org/en/S/PV.4231> (дата звернення: 21.11.2021)

39. Speech of Zhang Jun before the Security Council. UN Doc. S/PV.8717 (11 February 2020). URL: <https://undocs.org/S/PV.8717> (дата звернення: 22.11.2021)

40. UN Doc. S/RES.1973 (11 March 2011). URL: [https://www.undocs.org/S/RES/1973%20\(2011\)](https://www.undocs.org/S/RES/1973%20(2011)) (дата звернення: 22.11.2021)

41. UN Doc. S/RES.2042 (14 April 2012). URL: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2042> (дата звернення: 22.11.2021)

42. UN Doc. S/RES.2043 (21 April 2012). URL: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Syria%20SRES%202043.pdf> (дата звернення: 22.11.2021)
43. UN Doc. S/RES.2118 (27 September 2013). URL: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2118.pdf (дата звернення: 22.11.2021)
44. United Nations Meeting for Asia and the Pacific on the Question of Palestine, Beijing, 16–17 December 2003. URL: <https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/1FD0E666F772839585256E4E006661F2> (дата звернення: 21.11.2021)
45. Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road, March 2015. *National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, and Ministry of Commerce of the People's Republic of China*. 2015. URL: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1249618.shtml (дата звернення: 22.11.2021)
46. Wang Yi Talks about China's Five-point Proposal on the Iranian Nuclear Issue, 6 July 2018. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. URL: www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1575646.shtml (дата звернення: 22.11.2021)
47. White paper «China's Foreign Aid (2014) ». *Information Office of the State Council*. 2014. URL: http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474982986592.htm (дата звернення: 21.11.2021)
48. White paper «China's Foreign Trade», December 2011. *Information Office of the State Council*. 2011. URL: http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2014/08/23/content_281474983043184.htm (дата звернення: 21.11.2021)

49. White paper «The Right to Development: China's Philosophy, Practice and Contribution», December 2016. *Xinhua. The State Council Information Office of the People's Republic of China*. 2016. URL: http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2016/12/01/content_281475505407672.htm (дата звернення: 21.11.2021)
50. White Paper of China's National Defense in 2004, Jul. 21, 2004. *Xinhua*. URL: http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/07/China-Defense-White-Paper_2004_English-Chinese_Annotated.pdf (дата звернення: 15.11.2021)
51. White Paper of China's National Defense in 2006, Dec. 29, 2006. *Xinhua*. URL: http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/07/China-Defense-White-Paper_2006_English-Chinese_Annotated.pdf (дата звернення: 15.11.2021)
52. White Paper of China's National Defense in 2008, Jan. 20, 2009. *Xinhua*. URL: http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/07/China-Defense-White-Paper_2008_English-Chinese.pdf (дата звернення: 15.11.2021)
53. White Paper of China's National Defense in 2010, March 20, 2011. *Xinhua*. URL: http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/07/China-Defense-White-Paper_2010_English-Chinese_Annotated.pdf (дата звернення: 18.04.2021)
54. White Paper of China's National Defense in 2000, Oct. 16, 2000. URL: http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/07/China-Defense-White-Paper_2000_English.pdf (дата звернення: 14.11.2021)
55. White Paper of China's National Defense in 2002, Dec. 9, 2000. URL: http://www.andrewerickson.com/wp-content/uploads/2019/07/China-Defense-White-Paper_2002_English-Chinese_Annotated.pdf (дата звернення: 14.11.2021)
56. White paper on energy «China's Energy Conditions and Policies». *The State Council Information Office*. 2007. URL: <https://policy.asiapacificenergy.org/sites/default/files/White%20Paper-%20China%27s%20Energy%20Situation%20and%20Policy%20%28EN%29.pdf> (дата звернення: 21.11.2021)
57. White paper. Energy in China's New Era, December 2020. *The State*

Council Information Office of the People's Republic of China. 2020. URL: <http://www.scio.gov.cn/zfbps/32832/Document/1695135/1695135.htm> (дата звернення: 21.11.2021)

58. Xi raises three-point proposal on carrying forward Bandung Spirit. *Xinhua*. 2015. URL: https://www.chinadaily.com.cn/world/2015xivisitpse/2015-04/22/content_20508769.htm (дата звернення: 12.11.2021)

59. Zheng Guihong. China's First Special Envoy to Middle East. *Wenhui Daily*. 2002. URL: <http://www.china.org.cn/english/NM-e/48288.htm> (дата звернення: 20.11.2021)

60. 中国以色列建立“创新全面伙伴关系” (Китай та Ізраїль встановлюють «всеосяжне інноваційне партнерство»). 2017. URL: http://www.gov.cn/xinwen/2017-03/21/content_5179425.htm (дата звернення: 21.11.2021)

61. 中国同以色列的关系 (Китайсько-ізраїльські відносини). 2021. URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/yz_676205/1206_677196/sbgx_677200/ (дата звернення: 21.11.2021)

62. 中国同埃及的关系 (Відносини Китаю з Єгиптом). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2021. URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/gjhdq_676201/gj_676203/fz_677316/1206_677342/sbgx_677346/ (дата звернення: 21.11.2021)

63. 中国对阿拉伯国家政策文件 (全文) (China's Arab Policy Paper). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2016. URL: <https://www.fmprc.gov.cn/web/zyxw/t1331327.shtml> (дата звернення: 20.11.2021)

64. 习近平同伊朗总统鲁哈尼举行会谈 (Сі Цзіньпін провів переговори з президентом Ірану Хасаном Рухані). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2016. URL:

https://www.fmprc.gov.cn/web/ziliao_674904/zt_674979/ywzt_675099/2016nzt/xjpdstaiyljxgsfw_685471/zxxx_685473/t1334373.shtml (дата звернення: 21.11.2021)

65. 习近平同沙特阿拉伯国王萨勒曼举行会谈。两国元首共同宣布建立中沙全面战略伙伴关系 (Сі Цзіньпін провів переговори з королем Саудівської Аравії Салманом. Голови двох держав спільно заявили про створення всеосяжного стратегічного партнерства між Китаєм і Саудівською Аравією). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2016. URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/ziliao_674904/zt_674979/ywzt_675099/2016nzt/xjpdstaiyljxgsfw_685471/zxxx_685473/t1333108.shtml (дата звернення: 21.11.2021)

66. 习近平同阿联酋副总统兼总理穆罕默德、阿布扎比王储穆罕默德举行会谈双方一致决定建立中阿全面战略伙伴关系 (Сі Цзіньпін провів переговори з прем'єр-міністром ОАЕ Мухаммедом бен Рашидом. Сторони вирішили встановити всеосяжне стратегічне партнерство). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2018. URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/wjdt_674879/gjldrhd_674881/t1579074.shtml (дата звернення: 21.11.2021)

67. 习近平在阿拉伯国家联盟总部发表重要演讲。共同开创中阿关系发展美好未来。推动中阿民族复兴形成更多交汇 (Сі Цзіньпін виступив з важливою промовою в штаб-квартирі Ліги арабських держав із закликом разом творити світле майбутнє китайсько-арабських відносин та знаходити більше точок перетину). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China*. 2016. URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/ziliao_674904/zt_674979/ywzt_675099/2016nzt/xjpdstaiyljxgsfw_685471/zxxx_685473/t1333933.shtml (дата звернення: 21.11.2021)

68. 国务院办公厅关于加快发展外贸新业态新模式的意见 国务院政策例行吹风会 (Висновки Генерального апарату Держради щодо прискорення розвитку нових видів і моделей зовнішньої торгівлі). *Інформаційне бюро*

Державної Ради КНР. 2021. URL: <http://www.scio.gov.cn/32344/32345/44688/46225/tw46227/Document/1708350/1708350.htm> (дата звернення 18.11.2021)

69. **国家主席胡锦涛即将对法国、埃及、加蓬和阿尔及利亚进行国事访问** (Голова Ху Цзіньтао відвідає з державними візитами Францію, Єгипет, Габон та Алжир). *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China.* 2004. URL: https://www.fmprc.gov.cn/web/ziliao_674904/zt_674979/ywzt_675099/zt2004_675921/hzxcfofsg_675927/t58520.shtml (дата звернення: 18.11.2021)

70. **应巴勒斯坦国总统邀请进行国事访问 江泽民抵达伯利恒受到热烈欢迎 阿拉法特总统举行隆重仪式欢迎江主席** (Державний візит. На запрошення президента Палестинської Автономії, Цзян Цземінь прибув до Віфлеєму та отримав теплий прийом. Президент Арафат провів урочисту церемонію зустрічі Голови Цзяна). URL: <https://www.laoziliao.net/rmrb/2000-04-16-1#1189531> (дата звернення: 15.11.2021)

71. **胡锦涛在沙特协商会议发表重要演讲** (Ху Цзіньтао виступив з важливою промовою перед Консультативною Радою Саудівської Аравії) *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China.* 2006. URL: <https://www.fmprc.gov.cn/123/zxxx/t248270.htm> (дата звернення: 18.11.2021)

72. **胡锦涛在迪拜短暂停留 会见阿联酋副总统兼总理** (Ху Цзіньтао ненадовго зупинився в Дубаї для зустрічі з віце-президентом та прем'єр-міністром ОАЕ). *Xinhua.* 2007. URL: <https://www.chinanews.com.cn/gn/news/2007/01-31/864581.shtml> (дата звернення: 18.11.2021)

Література:

73. Волович О. Енергетичний аспект близькосхідної політики Китаю. *Борисфен Інтел*. 2019. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/enerhetychnyy-aspekt-blyzkoskhidnoyi-polityky-kytayu/> (дата звернення 23.11.2021)

74. Вонг Ка-Хо. Аналіз китайського наративу світового порядку та зовнішньої політики: чи є Китай ревізіоністською або реформаторською державою? *Strategic Group Sofia*. URL: <http://sg-sofia.com.ua/analiz-kitaj-narativ> (дата звернення: 12.11.2021)

75. Грачиков Е. Особенности внешней политики Китая: этапы смены стратегий. *Обозреватель-Observer*. 2015. URL: https://www.elibrary.ru/download/elibrary_23102698_26882913.pdf (дата звернення: 11.11.2021)

76. Гуцало Є. Близькосхідна політика КНР на сучасному етапі. In: Україна – Китай – 25 років співробітництва: результати та перспективи. «Один пояс, один шлях»: монографія. ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». 2018. С. 113-121. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/4656/1/Blyzkoskhidna%20polityka%20KNR%20na.pdf> (дата звернення 23.11.2021)

77. Гуцало Є. До питання про активізацію близькосхідного напрямку зовнішньої політики КНР на сучасному етапі. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2017. Вип. 24(2). С. 86-91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2017_24 (2) __12. 2017 (дата звернення 23.11.2021)

78. Зам'ятін Віктор. Кемп-Девід-2: без триумфу, але з надією. Газета «День». URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planeti/kemp-devid-2-bez-triumfu-ale-z-nadiieyu> (дата звернення: 21.11.2021)

79. Лузянин С.Г. Китай и XVIII съезд КПК. *Обозреватель-Observer*. 2013. № 1. С. 54–60.

80. Пархомчук О. Кононенко М. Зовнішньополітична стратегія КНР як відповідальної глобальної держави в регіоні Перської затоки. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/2505/2235 (дата

звернення 23.11.2021)

81. Alex Pevzner. China offers subtle signals of encouragement for Netanyahu. *Times of Israel*. 2013. URL: www.timesofisrael.com/china-offers-subtle-signals-of-encouragement-for-netanyahu/ (дата звернення: 21.11.2021)

82. Alexander Cornwell. China might escort ships in Gulf under U.S. proposal: envoy. *Reuters*. 6 August 2019. URL: www.reuters.com/article/us-mideast-iran-tanker-china/china-might-escort-ships-in-gulf-under-u-s-proposal-envoy-idUSKCN1UW1DR (дата звернення: 22.11.2021)

83. Al-Mikdad: Syria backs China's decision to consolidate national security on Chinese land including Hong Kong. *Syrian Times*. 2020. URL: <http://syriatimes.sy/index.php/don-t-miss/48986-al-mikdad-syria-backs-china-s-decision-to-consolidate-national-security-on-chinese-land-including-hong-kong> (дата звернення: 22.11.2021)

84. Audrey Wilson. Kushner Launches Middle East Peace Plan. *Foreign Policy*. 25 June 2019. URL: <https://foreignpolicy.com/2019/06/25/kushner-launches-middle-east-peace-plan/> (дата звернення: 21.11.2021)

85. Ben Blanchard. Syria says up to 5,000 Chinese Uighurs fighting in militant groups. *Reuters*. 2017. URL: <https://www.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-syria-china/syria-says-up-to-5000-chinese-uighurs-fighting-in-militant-groups-idUSKBN1840UP> (дата звернення: 22.11.2021)

86. Benno Zogg. The Middle East and China's Belt and Road Initiative. *CSS Analyses in Security Policy*. 2019. URL: <https://css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse254-EN.pdf> (дата звернення 22.11.2021)

87. Bill Bostock. Turkey is accused of extraditing Uighur Muslims to China in exchange for COVID-19 vaccines. *Business Insider*. 2021. URL: <https://www.businessinsider.in/politics/world/news/turkey-is-accused-of-extraditing-uighur-muslims-to-china-in-exchange-for-covid-19-vaccines/articleshow/80301182.cms> (дата звернення: 22.11.2021)

88. Camille Lons. China's great game in the Middle East. *European Council*

on *Foreign Relations*. 2019. URL: https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/ (дата звернення: 21.11.2021)

89. Cesar Castilla. China's Evolving Middle East Role. *Institute for Security and Development Policy*. 2016. URL: <https://isdpr.eu/publication/chinas-evolving-middle-east-role/> (дата звернення: 21.11.2021)

90. Chris Zambelis. China's Palestine Policy. *China Brief*. Vol. 9. № 5 (4 March 2009). URL: <https://jamestown.org/program/chinas-palestine-policy/> (дата звернення: 21.11.2021)

91. Christina Lin. Idlib militants eye China, Central Asia as next targets. *Asia Times*. 2018. URL: <https://asiatimes.com/2018/08/idlib-militants-eye-china-central-asia-as-next-targets/> (дата звернення: 22.11.2021)

92. Deborah Bräutigam. African Shenzhen: China's special economic zones in Africa. *The Journal of Modern African Studies*. 2011. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/journal-of-modern-african-studies/article/abs/african-shenzhen-chinas-special-economic-zones-in-africa/54CCFDD1D5B3F7B8D9FB22C4D21CDAD9> (дата звернення 19.11.2021)

93. Dongmei Chen. China's BRI and Saudi Vision 2030: A Review to Partnership for Sustainability. *KAPSARC*. 2021. URL: <https://www.kapsarc.org/research/publications/chinas-bri-and-saudi-vision-2030-a-review-to-partnership-for-sustainability/> (дата звернення 20.11.2021)

94. Dongsheng Di. Continuity and changes: a comparative study on China's new grand strategy. *Renmin University of China*. 2007. URL: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/2380237.pdf> (дата звернення: 13.11.2021)

95. Doron Ella. Chinese Investments in Israel: Developments and a Look to the Future. *INSS*. 2021. URL: <https://www.inss.org.il/publication/chinese-investments/> (дата звернення 21.11.2021)

96. Erzsébet N. Rózsa China's Interests in the Middle East and North Africa. *IEMed*. 2021. URL: <https://www.iemed.org/publication/chinas-interests-in-the->

middle-east-and-north-africa/ (дата звернення 22.11.2021)

97. Esfandyar Batmanghelidj. Why China Isn't Standing by Iran? *Bloomberg*. 27 March 2019. URL: www.bloombergquint.com/opinion/spooked-by-u-s-sanctions-china-isn-t-standing-by-iran (дата звернення: 22.11.2021)

98. Frederic Wehrey. China's Balancing Act in Libya. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2020. URL: <https://carnegieendowment.org/2020/05/10/china-s-balancing-act-in-libya-pub-81757> (дата звернення: 22.11.2021)

99. G. Kemp. The east moves west: India, China, and Asia's growing presence in the middle east. *ResearchGate*. 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/289808110_The_east_moves_west_India_China_and_Asia's_growing_presence_in_the_middle_east (дата звернення 19.11.2021)

100. Gao Yanping. China-Israel relations are bound to blossom. *The Jerusalem Post*. 2014. URL: <https://www.jpost.com/Opinion/Op-Ed-Contributors/China-Israel-relations-are-bound-to-blossomHE-GAO-YANPING-347495> (дата звернення: 21.11.2021)

101. Gilbert Achcar. Greater Middle East: the US plan. *Le Monde diplomatique*. 2004. URL: <https://mondediplo.com/2004/04/04world> (дата звернення: 18.11.2021)

102. Giorgio Cafiero. How far does China's support for the Palestinian cause go? *TRTWorld*. 18 June 2021. URL: <https://www.trtworld.com/opinion/how-far-does-china-s-support-for-the-palestinian-cause-go-47640> (дата звернення: 22.11.2021)

103. Guy Burton. How do Palestinians perceive China's rise? *The University of Nottingham: China Policy Institute. School of Contemporary Chinese Studies*. 2016. URL: https://www.academia.edu/27905085/How_do_Palestinians_perceive_Chinas_rise (дата звернення: 21.11.2021)

104. Hilik Bar. A Useful Wind from the East. *Jerusalem Post*. 17 December 2017. URL: www.jpost.com/Opinion/A-useful-wind-from-the-East-520341 (дата

звернення: 21.11.2021)

105. Influence Without Entanglement in the Middle East. *Foreign Policy*. 2021. URL: <https://foreignpolicy.com/2021/02/25/influence-without-entanglement-in-the-middle-east/> (дата звернення 18.11.2021)

106. Itamar Eichner. Chinese-backed peace push embraces two-state solution. *YNet*. 24 December 2017. URL: www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5061027,00.html (дата звернення: 21.11.2021)

107. James Chen. The Emergence of China in the Middle East. *Center for Strategic Research*. 2011. URL: <https://inss.ndu.edu/Portals/68/Documents/stratforum/SF-271.pdf> (дата звернення 19.11.2021)

108. Jeremy M. Sharp. US Democracy Promotion Policy in the Middle East: The Islamist Dilemma. *The Library of Congress: Congressional Research Service*. 2006. URL: <https://www.history.navy.mil/research/library/online-reading-room/title-list-alphabetically/u/us-democracy-promotion-policy-middle-east.html> (дата звернення: 15.11.2021)

109. John Calabrese. China and Syria: In War and Reconstruction. *MEI*. 2019. URL: <https://www.mei.edu/publications/china-and-syria-war-and-reconstruction> (дата звернення: 22.11.2021)

110. John W. Garver. China and the Iranian Nuclear Negotiations: Beijing's Mediation Effort. *Oxford University Press*. 2018. URL: <https://www.chinacenter.net/wp-content/uploads/2018/11/china-and-the-iran-nuclear-negotiations-file.pdf> (дата звернення: 22.11.2021)

111. Jonathan Fulton. China's changing role in the Middle East. *Atlantic Council: Rafik Hariri Center for the Middle East*. 2019. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2019/06/Chinas_Changing_Role_in_the_Middle_East.pdf (дата звернення: 21.11.2021)

112. Laura Zhou. Israel–Palestine dispute: China wants three-way talks as it pushes forward new Silk Road plans. *South China Morning Post*. 2017. URL:

www.scmp.com/news/china/diplomacy-defence/article/2103320/china-puts-toe-troubled-waters-israeli-and-palestinian (дата звернення: 21.11.2021)

113. Li Kaisheng. Identity, National Revival and China's Foreign Strategy (1949–2009). *Beijing: Chinese Social Sciences Press*. 2011. P. 76.

114. Lillian Craig Harris. China's Relations with the PLO. *University of California Press*. 1977. URL: <https://www.jstor.org/stable/2536531> (дата звернення: 21.11.2021)

115. Lin Hongyu. From Passive to Active. *Contemporary International Relations*. 2014. Vol. 24, № 4. P. 59–62. URL: https://caod.oriprobe.com/articles/42791103/From_Passive_to_Active.htm (дата звернення: 11.11.2021)

116. Michael D. Swaine. Chinese Views of the Syrian Conflict. *China Leadership Monitor*. 2014. URL: https://carnegieendowment.org/files/Swaine_CLM_39_091312_2.pdf (дата звернення: 22.11.2021)

117. Michael Dillon. The Middle East and China. URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203412893-9/middle-east-china-michael-dillon> (дата звернення: 22.11.2021)

118. Michael Singh. The Sino-Iranian Tango. *Foreign Affairs*. 21 July 2015. URL: www.foreignaffairs.com/articles/china/2015-07-21/sino-iranian-tango. (дата звернення: 22.11.2021)

119. Mike Shuster. China Hedges Mideast Oil Bets Amid Iran Tensions. *NPR*. 21 January 2012. URL: www.npr.org/2012/01/21/145540200/china-hedges-mideast-oil-bets-amid-iran-tensions (дата звернення: 22.11.2021)

120. Mu Chunshan. The Iranian Nuclear Question: China's Perspective. *The Diplomat*. 2013. URL: <https://thediplomat.com/2013/11/the-iranian-nuclear-question-chinas-perspective/> (дата звернення: 22.11.2021)

121. Neil MacFarquhar. U.N. Resolution on Syria Blocked by Russia and China. *The New York Times*. 2011. URL:

<https://www.nytimes.com/2011/10/05/world/middleeast/russia-and-china-block-united-nations-resolution-on-syria.html> (дата звернення: 22.11.2021)

122. Pang Zhongying. From tao guang yang hui to xin xing: China's Complex Foreign Policy Transformation and Southeast Asia. *Yusof Ishak Institute*. 2020. URL: https://www.iseas.edu.sg/wp-content/uploads/2020/04/TRS7_20.pdf (дата звернення: 11.11.2021)

123. Rashid I. Khalidi. The Tragedy of Palestinian Divisions. *Council on Foreign Relations*. 2009. URL: <https://www.cfr.org/interview/tragedy-palestinian-divisions> (дата звернення: 21.11.2021)

124. Ren, M. Interpreting China's (Non-) Intervention Policy to The Syrian Crisis: A Neoclassical Realist Analysis. *The Journal of international studies*. №27. P. 259-282. URL: [https://www.semanticscholar.org/paper/Interpreting-China%E2%80%99s-\(Non-\)-Intervention-Policy-to-Ren/3d2c799cb41e6e6c6dcd7a27f5411abdc315d936](https://www.semanticscholar.org/paper/Interpreting-China%E2%80%99s-(Non-)-Intervention-Policy-to-Ren/3d2c799cb41e6e6c6dcd7a27f5411abdc315d936) (дата звернення: 22.11.2021)

125. Roie Yellinek. Will China Rebuild Syria? *Bar-Ilan University: Begin-Sadat Center for Strategic Studies*. 2020. URL: <https://besacenter.org/will-china-rebuild-syria/> (дата звернення: 22.11.2021)

126. Samy Akil, Karam Shaar. The Red Dragon in the Land of Jasmine: An Overview of China's Role in the Syrian Conflict. Operations and Policy Center. 2021. URL: <https://opc.center/an-overview-of-chinas-role-in-the-syrian-conflict/> (дата звернення: 22.11.2021)

127. Scott Harold, Alireza Nazdar. China and Iran: Economic, Political and Military Relations. *RAND: Center for Middle East Public Policy*. 2012. URL: www.rand.org/content/dam/rand/pubs/occasional_papers/2012/RAND_OP351.pdf (дата звернення: 22.11.2021)

128. Shannon Tiezzi. Why Is Turkey Breaking Its Silence on China's Uyghurs? *The Diplomat*. 2019. URL: <https://thediplomat.com/2019/02/why-is-turkey-breaking-its-silence-on-chinas-uyghurs/> (дата звернення: 22.11.2021)

129. Simon Henderson. Back to the Table: New P5 +1 Talks with Iran. *Washington Institute for Near East Policy*. 2 December 2010. URL:

www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/back-to-the-table-new-p51-talks-with-iran (дата звернення: 22.11.2021)

130. Song, L.; Zhao, Q. A Model for the Belt and Road Initiative: China's Cultural Diplomacy Toward Central and Eastern European Countries. *The BRI in the global arena: Chinese and European perspectives*. 2018. P. 55-68.

131. Steven Feldstein. China's Latest Crackdown in Hong Kong Will Have Global Consequences. *Carnegie Endowment for International Peace*. 2020. URL: <https://carnegieendowment.org/2020/07/09/china-s-latest-crackdown-in-hong-kong-will-have-global-consequences-pub-82264> (дата звернення: 22.11.2021)

132. Terrance Mintner. China's Belt and Road Initiative: What's in it for Israel? *Jerusalem Post*. 2018. URL: www.jpost.com/Jpost-Tech/Business-and-Innovation/Chinas-Belt-and-Road-initiative-Whats-in-it-for-Israel-533408 (дата звернення: 21.11.2021)

133. Tom Miles. Saudi Arabia and Russia among 37 states backing China's Xinjiang policy. *Reuters*. 2019. URL: <https://www.reuters.com/article/us-china-xinjiang-rights-idUSKCN1U721X> (дата звернення: 22.11.2021)

134. Tripp Charles. *The Power and the People: Paths of Resistance in the Middle East*. Cambridge: Cambridge University Press. 2013. URL: <https://www.cambridge.org/core/books/power-and-the-people/E9C01A81BE219A843BF94529D9B5D357> (дата звернення: 21.11.2021)

135. Willem van Kemenade. China vs. the Western Campaign for Iran Sanctions. *Washington Quarterly*. URL: https://www.researchgate.net/publication/249023565_China_vs_the_Western_Campaign_for_Iran_Sanctions (дата звернення: 22.11.2021)

136. Wong K. Analysis of chinese narrative of world order and foreign policy: is China a revisionist or reformist power? *Comparative Politics Russia*. 2018. URL: <https://doi.org/10.18611/2221-3279-2017-9-3-154-161> (дата звернення: 12.11.2021)

137. Xiaodong: China will continue to support and cooperate with Syria in combating terrorism. *Syrian Arab News Agency*. 2019. URL: <http://sana.sy/en/?p=180348> (дата звернення: 22.11.2021)

138. Yasser Elnaggar. China's growing role in the Middle East. *Middle East Institute*. 2020. URL: <https://www.mei.edu/publications/chinas-growing-role-middle-east> (дата звернення 19.11.2021)

139. Yoram Evron. China's Diplomatic Initiatives in the Middle East: The Quest for a Great Power Role in the Region. *International Relations*. Vol. 31, №. 2 (2017). P. 125-144. URL: <https://journals.sagepub.com/stoken/default+domain/hD4pyGYsX5yGyBRQBJZU/fu> (дата звернення: 21.11.2021)

140. Zhang Zhirong. Chinese Foreign Relations: New Perspectives on Geopolitics and the Good Neighbour Policy. *Beijing: Lizhi Press*. 2008. P. 28.

141. Zhao Tingyang. All-Under-Heaven and Methodological Relationism. An Old Story and New World Peace. In *Contemporary Chinese Political Thought: Debates and Perspectives*. *The University Press of Kentucky*. 2012. URL: <https://philpapers.org/rec/ZHAAAM-2> (дата звернення: 11.11.2021)

Інтернет-ресурси:

142. Дипломатичний успіх палестинців – автономія набула членства в ЮНЕСКО. *DW*. 2011. URL: <https://cutt.ly/5TAZJUh> (дата звернення: 21.11.2021)

143. Китай на енергетическом рынке Ближнего Востока. *Институт Ближнего Востока*. 2004. URL: <http://www.iimes.ru/?p=3299> (дата звернення 21.11.2021)

144. Обзор: Китай и Иран -- проверенные временем старые друзья. *Xinhua*. 2014. URL: http://russian.news.cn/2016-01/21/c_135032331.htm (дата звернення 20.11.2021)

145. ООН намерена придерживаться графика свертывания гуманитарной программы «Нефть в обмен на продовольствие». *Офіційний портал ООН*. 2003. URL: <https://news.un.org/ru/story/2003/09/1043611> (дата звернення 21.11.2021)

146. Прогноз развития энергетики мира и России до 2040 года. URL: <https://www.eriras.ru/files/prognoz-2040.pdf> (дата звернения: 21.11.2021)
147. Стыковка Нового Суэцкого канала с инициативами Китая по формированию "одного пояса, одного пути" принесет выгоду всему миру. *Xinhua*. 2015. URL: http://russian.news.cn/2015-08/08/c_134493470.htm (дата звернения 21.11.2021)
148. Belt and Road Initiative: The view from the Middle East and North Africa. Middle East Projects. *CMS*. 2021. URL: <https://cms.law/en/int/publication/belt-and-road-initiative/bri-view-from-mena> (дата звернения 22.11.2021)
149. Can China's 'New Idea' Work in the Middle East? *The Diplomat*. 2019. URL: <https://thediplomat.com/2019/12/can-chinas-new-idea-work-in-the-middle-east/> (дата звернения: 21.11.2021)
150. China and Iran flesh out strategic partnership. *Petroleum Economist*. 2021. URL: <https://pemedianetwork.com/petroleum-economist/articles/geopolitics/2019/china-and-iran-flesh-out-strategic-partnership> (дата звернения 20.11.2021)
151. China in the Middle East. The Wary Dragon. URL: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1229.html (дата звернения: 21.11.2021)
152. China in the Middle East: not just about oil. URL: https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Alert_31_China_MENA.pdf (дата звернения: 21.11.2021)
153. China Rallies Support for Four-point Israeli–Palestinian Peace Plan. *Haaretz*. 1 August 2017. URL: www.haaretz.com/israel-news/1.804541 (дата звернения: 21.11.2021)
154. China to host Israeli–Palestinian meeting. 13 December 2006. Business Recorder. 2006. URL: <https://fp.brecorder.com/2006/12/20061213507461/> (дата звернения: 21.11.2021)
155. China, Middle East Economic Partnership to Develop Beyond Oil, HSBC Says. URL: <https://www.wsj.com/articles/BL-250B-1637> (дата звернения:

21.11.2021)

156. China. Leaders of state through history. URL: <https://www.worldstatesmen.org/China> (дата звернення: 13.11.2021)

157. China-Iran: a limited partnership. *US-China Economic and Security Review Commission*. 2013. URL: <https://www.uscc.gov/sites/default/files/Research/China-Iran--A%20Limited%20Partnership.pdf> (дата звернення 22.11.2021)

158. China-Iraq Relations: Poised for a “Quantum Leap”? *Middle East Institute*. 2019. URL: <https://www.mei.edu/publications/china-iraq-relations-poised-quantum-leap> (дата звернення 22.11.2021)

159. China-Middle East Energy Relations. *Brookings*. 2013. URL: <https://www.brookings.edu/testimonies/china-middle-east-energy-relations/> (дата звернення 22.11.2021)

160. China-Middle East Relations in Light of Obama’s Pivot to the Pacific. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0009445513479456> (дата звернення: 21.11.2021)

161. Countries of the Belt and Road Initiative (BRI). *Green Finance & Development Center*. 2021. URL: <https://greenfdc.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/> (дата звернення 22.11.2021)

162. Does high crude oil dependence influence Chinese military expenditure decision-making? *Energy Strategy Reviews*. 2021. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211467X21000390#bib1> (дата звернення 21.11.2021)

163. Farah Elbahraw. China joins consortium taking a 49% equity stake in Aramco Oil Pipelines Co. *World Oil*. 2021. URL: <https://www.worldoil.com/news/2021/6/18/china-joins-consortium-taking-a-49-equity-stake-in-aramco-oil-pipelines-co> (дата звернення 21.11.2021)

164. Ferry Biedermann. China is increasingly becoming key for Israel’s high-tech industry. *CNBC*. 2017. URL: <https://www.cnbc.com/2017/07/18/china-is-increasingly-becoming-key-for-israels-high-tech-industry.html> (дата звернення

19.11.2021)

165. Institute of Middle East studies. *China Institutes of Contemporary International Relations*. URL: <http://www.cicir.ac.cn/NEW/en-us/index.html> (дата звернення: 13.11.2021)

166. Iran Agrees to Send Enriched Uranium to Russia. *The New York Times*. 2009. URL: <https://www.nytimes.com/2009/10/02/world/middleeast/02nuke.html> (дата звернення: 22.11.2021)

167. Iran, China Implement Oilfield Development Plan at North Azadegan. *Rigzone*. 2006. URL: https://www.rigzone.com/news/oil_gas/a/76944/iran_china_implement_oilfield_development_plan_at_north_azadegan/ (дата звернення 22.11.2021)

168. Israel Halts Chinese Phalcon Deal. *Arms Control Association*. 2000. URL: <https://www.armscontrol.org/act/2000-09/press-releases/israel-halts-chinese-phalcon-deal> (дата звернення: 13.11.2021)

169. Israel inaugurates Chinese-run Haifa port terminal, in likely boost for economy. *The Times of Israel*. 2021. URL: <https://www.timesofisrael.com/israel-inaugurates-new-haifa-port-terminal-in-expected-boost-for-economy/> (дата звернення 22.11.2021)

170. King Salman and Chinese President Xi Jinping inaugurate YASREF Refinery. *Saudi Arabian Oil Co*. 2016. URL: <https://www.aramco.com/en/news-media/news/2016/cooperationagreement> (дата звернення 21.11.2021)

171. Meirav Arlosoroff. China Demands Workers Sent to Israel Not Be Placed in West Bank Settlements. *Haaretz*. 7 June 2015. URL: www.haaretz.com/israel-news/business/1.660016 (дата звернення: 21.11.2021)

172. Michael Martina. China holds first anti-terror drills with Saudi Arabia. *Reuters*. 2016. URL: <https://www.reuters.com/article/us-china-saudi-security-idUSKCN12R0FD> (дата звернення: 20.11.2021)

173. Nawied Jabarkhyl. Oman counts on Chinese billions to build desert boomtown. *Reuters*. 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/us-oman-china-investment/oman-counts-on-chinese-billions-to-build-desert-boomtown->

idUSKCN1BG1WJ (дата звернення 23.11.2021)

174. Saudi Chinese Forum on Investment Kicks Off. *Saudi Press Agency*. 2017. URL: <https://www.spa.gov.sa/viewstory.php?lang=en&newsid=1659890> (дата звернення 20.11.2021)

175. Sinopec still negotiating to develop Iran's Yadavaran oilfield. *The Tehran Times*. 2019. URL: <https://www.tehrantimes.com/news/439379/Sinopec-still-negotiating-to-develop-Iran-s-Yadavaran-oilfield> (дата звернення 22.11.2021)

176. The Role of China in the Middle East and North Africa (MENA). Beyond Economic Interests? *IEMed*. 2020. URL: <https://www.iemed.org/publication/the-role-of-china-in-the-middle-east-and-north-africa-mena-beyond-economic-interests/#section-chinese-economic-boots-on-the-ground-YYGAL> (дата звернення 18.11.2021)

177. The world's largest single-site solar power plant. *Hitachi Energy*. 2021. URL: <https://www.hitachienergy.com/references/transformers/al-dhafra-pv2-solar-project-abu-dhabi> (дата звернення 23.11.2021)

178. Thirty Years of Sino-Saudi Relations. *Atlantic Council*. 2020. URL: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2020/08/Sino-Saudi-Relations_WEB.pdf (дата звернення 21.11.2021)

179. Top 15 Crude Oil Suppliers to China. *World's Top Exports*. 2020. URL: <https://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/> (дата звернення 21.11.2021)

180. U.S. imposes new Iran sanctions over human rights violations. *Reuters*. 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/usa-iran-sanctions-pompeo-int-idUSKCN26F3BU> (дата звернення: 21.11.2021)

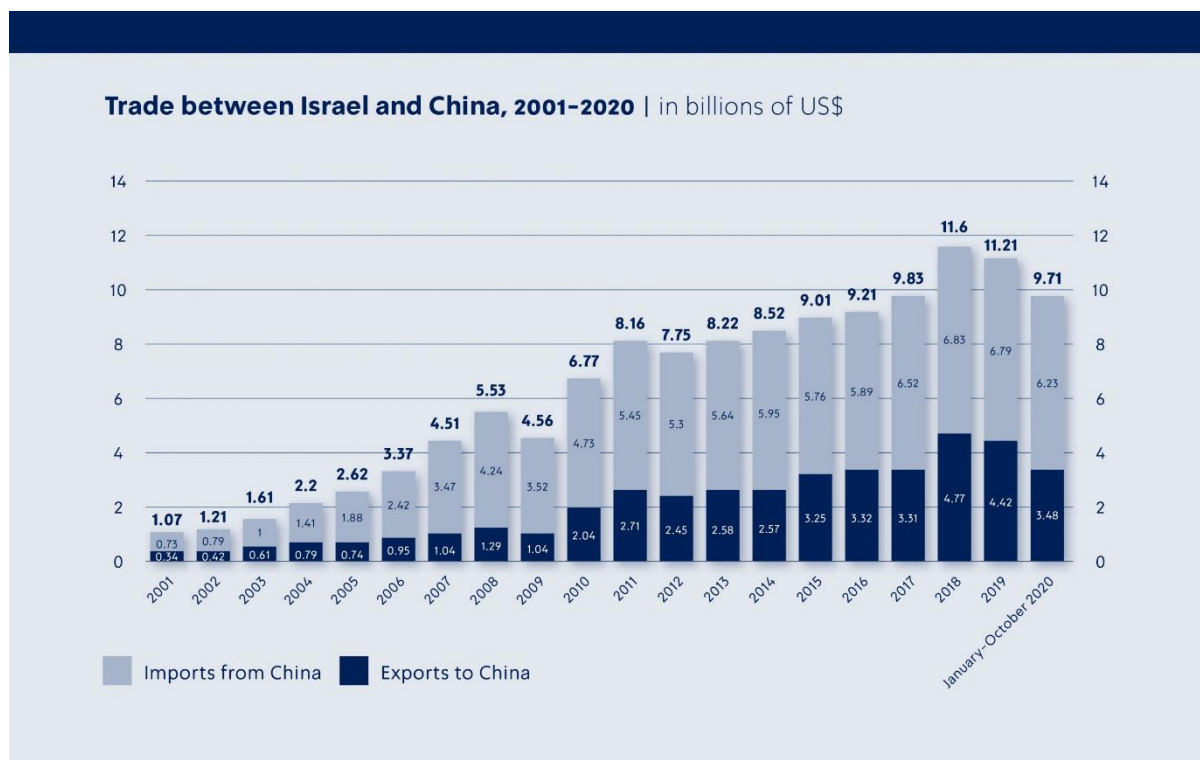
181. What Do Overseas Visits Reveal about China's Foreign Policy Priorities? *Center for Strategic and International Studies: China Power*. 2021. Project. URL: <https://chinapower.csis.org/diplomatic-visits/> (дата звернення: 15.11.2021)

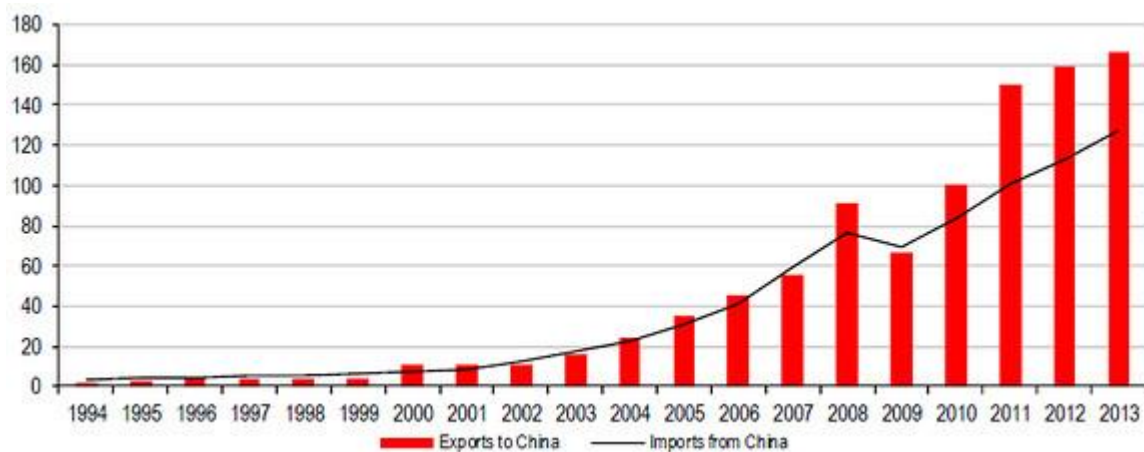
ДОДАТКИ

Додаток А

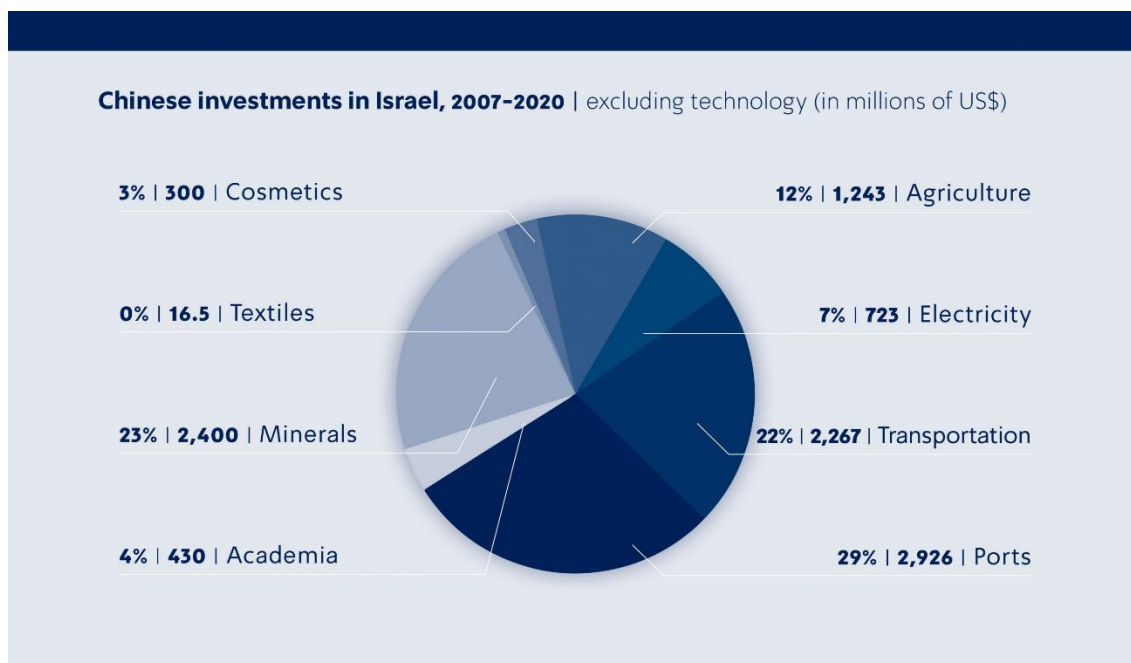
Торгівля Китайської Народної Республіки та Держави Ізраїль [95]

Двостороння торгівля Китайської Народної Республіки із державами регіону
Близький Схід у період 1994-2013 рр. [155]

Китайські інвестиції у економіку Ізраїлю (за винятком технологічного сектору)
[95]

Вартість імпорту нафти Китаєм з Саудівської Аравії у млрд дол. США [178]

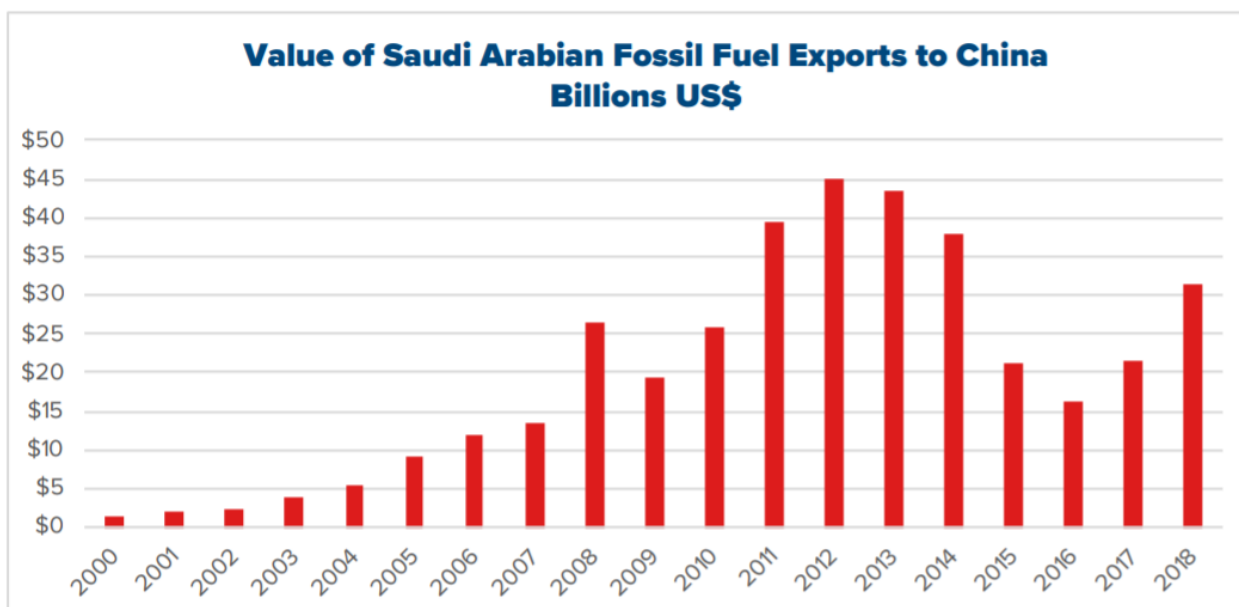

Схема пропонованих шляхів сполучення в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» [88]

